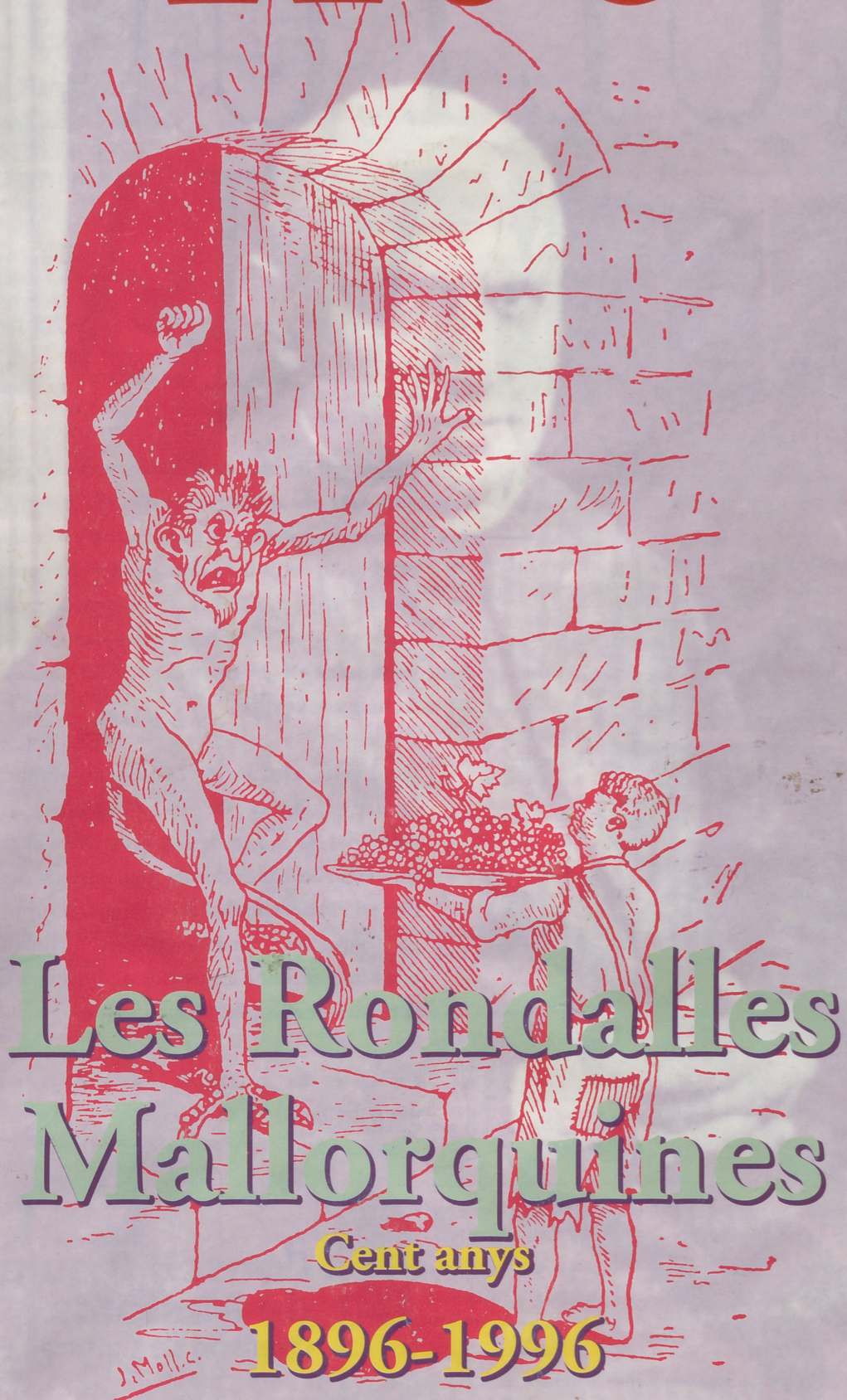

10

LLUC

Les Rondalles Mallorquines

Gent anys

1896-1996

J. Mollà

CULTURA VIVA

El Consell Insular de Mallorca treballa conjuntament amb tots els ajuntaments de l'illa per mantenir viva la nostra cultura, organitzant i col·laborant en la celebració de petits i grans esdeveniments culturals i donant suport a l'ús de la nostra llengua en aquells actes en què s'expressen les característiques més profundes de la nostra peculiar manera d'esser i d'entendre la vida.

Igualment, el Consell Insular de Mallorca, amb el Centre Cultural de la Misericòrdia, el Teatre Principal, la xarxa de biblioteques i el patrocini de les celebracions culturals més importants que tenen lloc en els nostres pobles i ciutats, sempre és present en aquelles manifestacions ciutadanes que constitueixen una expressió de la nostra història i de la nostra personalitat com a poble.

Perquè la cultura es vida, mantenim viva la nostra cultura.

**Consell Insular
de Mallorca**

Comissió de Cultura i Educació

LLUC

Universitat de les
Illes Balears
Servei de Biblioteca i
Documentació
Edifici Guillem Cifre
de Colònia

S U M A R I

LLUC

REVISTA BIMESTRAL
ANY LXXVI
GENER-FEBRER 1996
Núm. 790

Direcció

Missioners dels Sagrats Cors
Monestir de La Real
07010 Ciutat de Mallorca

Informació i correspondència

Apartat de correus 619
07080 Palma (Mallorca)
Telèfon 75 04 95

Director

Damià Pons i Pons

Conseller Delegat

Ramon Ballester i Vives

Consell de Redacció

Josep Amengual i Batle
Francesc Bujosa i Homar
Miquel Gayà i Sitjar
Pere Fullana i Puigserver
Gabriel Janer Manila
Maria de la Pau Janer Mulet
Joan Mas i Vives
Joan Mir i Obrador
Lleonard Muntaner i Mariano

Administradors

Joan Arbona i Colom
Josep Riera i Vila

Subscripcions: 2.300 ptes. anuals
Estranger: 3.100 ptes. anuals
Preu d'aquest exemplar: 450 ptes.

**Els articles publicats en aquesta
revista expressen únicament
l'opinió dels seus autors**

Edició realitzada per

Taller Gràfic Ramon
Jaume Balmes, 43 • Tel. 75 44 32
07004 Palma (Mallorca)

Dipòsit Legal: P.M. 276-1958
I.S.S.N. 0211-092 X

2

A l'EDITORIAL proposam un homenatge a les *Rondalles Mallorquines d'en Jordi des Racó* a les quals està dedicat aquest número de la revista *LLUC*.

3

Jaume Guiscafrè ens parla de l'edició de les *Rondalles* que ha preparat i dels criteris que ha seguit en la seva elaboració.

6

Nicolau Dols entrevista el professor Josep A. Grimalt, precursor en l'estudi de l'*Aplec de Rondalles* d'Alcover.

10

La simbologia del bosc —dels boscos mediterranis— a les *Rondalles Mallorquines* és tractada per Gabriel Janer Manila. El bosc és l'indret facinant i espantós: ens atreu i alhora ens fa por.

13

Maria de la Pau Janer: Herois i heroïnes de rondalla: els paisatges humans de les rondalles, l'amor i la vida com a tema.

17

Vicenç Jasso i Caterina Torrens: un recorregut pels símbols presents a les *Rondalles Mallorquines* i la seva comparació amb simbologies d'altres cultures.

23

Josep A. Grimalt analitza la mitologia dels Gegants del Puig de Sant Salvador de Felanitx i els treballs d'Alcover relacionats amb aquest tema.

26

Josep Massot i Muntaner analitza les relacions entre l'obra de recerca de Marià Aguiló i Mn. Alcover. L'ur article és interessant per conèixer els precedents de l'obra alcoveriana.

29

Joana Sureda i les *Rondalles* a l'escola: eina didàctica, material de treball per a molts d'ensenyants dels nostres temps.

31

Miquel Ferrà i Martorell ens introdueix al món gastronòmic de les *Rondalles*, un dels caires rabelesians dels contes d'Alcover, tot allò que gira entorn del menjar i el beure.

34

Bartomeu Rosselló Prohens estudia la funció dels negrets i la presència de tresors encantats a les *Rondalles*.

36

Aina Moll: sobre Francesc de B. Moll, editor, il·lustrador i divulgador de les *Rondalles*.

39

Les *Rondalles* han servit per a l'espectacle teatral. Josep Ramon Cerdà i Mas analitza l'aportació de les *Rondalles* al teatre.

41

A LA CIUTAT DELS LLIBRES: Caterina Valriu ens fa la crònica d'una tesi doctoral: *Les rondalles catalanes del cicle de l'espòs transformat*, de M.ª de la Pau Janer.

43

El *MOSTRADOR*, a cura de Caterina Valriu, presenta els materials que ha generat l'*Aplec de Rondalles Mallorquines*.

CENT ANYS DE LES RONDALLES MALLORQUINES

L'any 1996 es compleixen cent anys de la publicació del primer volum de l'aplec de *Rondaies Mallorquines d'en Jordi des Recó*. L'avançada del centenari ens possibilitarà parlar de les rondalles de Mallorca des de diversos punts de mira que hauran de confluïr necessàriament en el reconeixement i l'homenatge a mossèn Antoni Maria Alcover, l'home de combat, segons la bella expressió de Francesc de Borja Moll, l'apòstol de la llengua catalana, el lexicòleg iniciador de l'obra del Diccionari, el gran treballador de la cultura. Un home d'aquells que, segons les paraules que ell mateix aplicava a en Tià de sa Real, només en neix un cada cent anys i quasi mai sura.

En la voluntat de mossèn Alcover d'arreplegar les rondalles mallorquines, conscient que es perdrien, oblidades per sempre de la memòria col·lectiva, persisteix encara l'esperit dels romàntics recaptadors dels materials de la tradició popular, especialment aquells que configuren el corpus literari de tradició oral: cançons i rondalles, llegendes, jocs de paraules, endevinalles i romanços. Una voluntat i un esperit de compilació i recerca, marcats per la insubornable decisió de salvar una vella, antiga i noble cultura.

Però el centenari de les *Rondaies mallorquines* ens aporta algunes reflexions especialment remarcables: durant segles —durant molts de segles— aquestes

rondalles han alimentat la imaginació dels mallorquins i en Bernadet fill de rei, na Catalineta, l'abat de la Real, la filla del sol i de la lluna, en Martí Tacó, en Pere de sa gerra, n'Espardenyeta, en Pere Gri, en Joanet de l'onso... han configurat una ficció literària que ha nodrit l'antic afany dels homes de sentir contar històries. També cal reflexionar sobre la importància de les rondalles en un temps en què la lectura en català era excepcional: els relats de Mossèn Alcover —els llibres editats per l'editorial Moll— han exercit durant els anys més difícils per a la llengua —anys de prohibició i de penúria— una extraordinària funció iniciàtica: molts de mallorquins varen aprendre de llegir en català sense cap més eina que les rondalles. I en tercer lloc, cal redescobrir en aquest any del centenari la gran qualitat literària de les *Rondaies mallorquines*, en la redacció que en féu Mossèn Alcover. El seu tremp d'escriptor, de narrador excepcional, no ha estat reconegut més que en molt poques ocasions i ja és ben hora que ho sigui. Aquest número monogràfic de la revista LLUC vol encetar l'Any de les Rondalles Mallorquines i contribuir a la divulgació i al coneixement d'uns bellíssims relats per mitjà dels quals el canonge Alcover ens vol dir que, tanmateix, no podem reposar ni sossegar mentre no ens disposem a partir a cercar l'amor venturer de les tres taronges.

■ JAUME GUISCAFRÈ

L'APLEC DE RONDAIES MALLORQUINES D'EN JORDI D'ES RACÓ, UNA NOVA EDICIÓ

JUSTIFICACIÓ I NECESSITAT D'UNA NOVA EDICIÓ

Mossèn Antoni Maria Alcover és una figura cabdal de la filologia i de la literatura catalanes del segle XX. Però, tot i la importància que té com a personatge, com a filòleg i com a escriptor, és una figura poc estudiada i, en general, mal valorada en relació amb la magnitud de la seva obra. Un obra en què, a part del *Diccionari Català-Valencià-Balear*, destaca d'una manera preeminent l'*Aplec de Rondaies Mallorquines d'En Jordi d'Es Racó*.

L'*Aplec de Rondaies Mallorquines* és, d'una banda, un recull de textos de tradició oral i, d'una altra, un dels cims més alts a què ha arribat la narrativa catalana de tots els temps, gràcies a l'aportació artística personal d'Alcover. El 1996 farà cent anys que en va aparèixer el primer volum i per commemorar-ne el centenari està prevista una nova edició de tot el corpus rondallístic alcoverià. Una edició, per cert, sobradament justificada i, sobretot, necessària.

Justificada, en primer lloc, per la importància de mossèn Alcover com a folklorista i com a escriptor; per la qualitat literària i per l'interès rondallístic extraordinari de l'*Aplec*, i, finalment, per la celebració del centenari a què he al·ludit anteriorment.

Necessària perquè fins ara no s'ha fet cap edició completa del corpus rondallístic d'Alcover. A més a més, tant les edicions que es feren en vida de l'autor, com l'edició que va fer-ne posteriorment Francesc de Borja Moll, estaven destinades al públic general i no pas als especialistes en rondallística. Amb això no vull menystenir aquestes edicions, ja que precisament llur caràcter popular ha contribuït decisivament a la difusió, almenys a Mallorca, de l'*Aplec*, i, de passada, al fet que molta gent hi aprengué a llegir en català. Tampoc no vull dir que l'edició que es prepara vagi adreçada *únicament* als especialistes.

En Juanet fii de viuda (il·lustració de F. de B. Moll)

LA NOVA EDICIÓ

Vegem ara a grans trets quines són les característiques més destacables que tindrà aquesta nova edició i quines

són les aportacions que pot fer a la rondallística i també al coneixement de la figura de mossèn Alcover com a folklorista i com a narrador.

Primerament, les rondalles hi sortiran classificades segons el sistema internacional Aarne-Thompson i això és fonamental. L'índex de tipus d'Antti Aarne i Stith Thompson és una eina imprescindible i d'obligat coneixement per a qualsevol folklorista. Aquest índex permet als especialistes identificar el tipus a què pertany una rondalla concreta i, entre d'altres coses, en facilita els estudis comparatius. D'altra banda, cada nova edició de l'índex incorpora la descripció dels tipus nous que s'hagin descobert i registra les noves versions que s'hagin localitzat dels tipus que ja hi surten. Així, el fet que les rondalles apareguin classificades d'acord amb aquest sistema en possibilitarà una adequada difusió internacional i també la probable incorporació al l'índex Aarne-Thompson.

En segon lloc, aquesta nova edició incorporarà la transcripció de les sis llibretes de notes, manuscrites, en què Alcover consignava el material que arregljava de la tradició oral i que li servia de base per a la posterior elaboració dels textos que s'inclouen a l'*Aplec*. Sobre la importància cabdal que tenen aquestes llibretes de notes per tal de poder estudiar i valorar correctament el procés d'elaboració i de creació de l'*Aplec*, vegeu l'article de Josep A. Grimalt *Les «Notes de rondaies» de mossèn Alcover, entre l'oralitat i l'escriptura*¹. Així mateix, també hi apareixerà la transcripció d'altres notes disperses que no s'inclouen en les esmentades llibretes.

Una altra aportació d'aquesta edició és la incorporació de rondalles que no es varen incloure en cap volum. Mossèn Alcover va començar a publicar les seves rondalles en revistes i publicacions periòdiques molt abans que sortís el primer volum de l'*Aplec*. La primera que va donar a conèixer al públic mallorquí fou *Es jai de sa barraqueta*, que va sortir a *L'Ignorancia* el 1880, setze anys abans, doncs, que el primer volum. Però la publicació dels successius volums de l'*Aplec* no va impedir que continuàs l'aparició de rondalles en revistes i publicacions diverses. Així, aquesta edició inclourà una quinzena de rondalles que només aparegueren en revista, la qual cosa fa que avui dia siguin absolutament desconegudes. D'altra banda, hi ha altres sis rondalles que només es publicaren en la primera edició del volum cinquè de l'*Aplec* (1909) i que Francesc de Borja Moll no va incloure en la seva edició. Naturalment també s'hi incorporaran.

En quart lloc, cada rondalla anirà acompanyada d'un aparat bibliogràfic en què es consignaran les edicions i les traduccions que ha tengut.

Una altra de les aportacions d'aquesta nova edició serà la recuperació de les il·lustracions que apareixen en alguns volums editats per Alcover i que no s'inclouen en l'edició de Francesc de Borja Moll.

I, *last but not least*, aquesta serà una edició destinada als especialistes però també al públic no familiaritzat amb la rondallística. En aquest sentit és molt important desta-

car que, ultra les notes crítiques —destinades sobretot als especialistes— i la introducció general, el lector interessat trobarà —quan sigui necessari— una introducció particular a cada rondalla que l'orientarà en la lectura i en la comprensió del text. Òbviament, aquells lectors que no hi estiguin interessats podran passar per alt les notes i les introduccions i llegir únicament el text de la rondalla.

CRITERIS D'EDICIÓ

No és pas una tasca fàcil fer una bona edició d'una obra de les característiques de l'*Aplec de Rondaies Mallorquines*. La pròpia naturalesa dels textos, les vacil·lacions d'ordre divers que s'hi detecten en les diferents edicions i, malauradament, les falses idees que s'han estès sobre la figura de mossèn Alcover i el poc coneixement que té molta gent sobre les seves concepcions lingüístiques i rondallístiques no hi ajuden, certament. Per això és fonamental establir uns criteris que serveixin de marc general a l'edició i que, tot i que siguin discutibles, com a mínim assegurin la coherència de les solucions que s'hi adoptin. Naturalment, aquests criteris s'exposaran al lector a la introducció general. Vegem-ne, però, ara, sumàriament, el més importants.

El text base de cada rondalla serà el de la darrera edició que se'n va fer en vida de mossèn Alcover. És a dir, el de la darrera edició que ell mateix va controlar. Crec que no cal fer-hi cap justificació, però sí algunes precisions. En l'edició de Francesc de Borja Moll hi ha rondalles que mossèn Alcover no va publicar mai i, conseqüentment, no els podem aplicar el criteri que he esmentat. En aquest cas es prendran com a text base els mateixos que va prendre Moll: els manuscrits autògrafs de mossèn Alcover que estaven ja destinats a la impremta. ¿Per què els manuscrits i no els textos que en dóna Moll? Doncs perquè en aquests darrers hi ha variants —i en alguns casos llacunes importants— respecte dels originals. Només en el cas de la rondalla *Na Blancaflor* s'haurà de prendre el text que en dóna Moll com a base, ja que, de moment, no se n'ha pogut localitzar el manuscrit.

D'altra banda, és important que tinguem en compte que el període de temps en què mossèn Alcover va publicar les seves rondalles va ser de cinquanta-un anys, concretament entre 1880 i 1931. En aquests anys, ultra la continuació de la represa que en el camp de la creació literària s'havia iniciat amb el moviment de la Renaixença i paral·lelament a aquesta continuació, hi va haver un altre esdeveniment crucial per a la consolidació del català com a llengua moderna i de cultura: la reforma fabriana. No m'aturaré ara a exposar les causes i els episodis de les confrontacions i les polèmiques que va tenir mossèn Alcover amb Fabra i amb l'Institut d'Estudis Catalans, perquè no és aquest el propòsit del present article i perquè això exigiria molt d'espai i molt de deteniment.² És de justícia que recordem, però, que mossèn Alcover va estar sempre preocupat per trobar el que ell en deia un «sistema or-

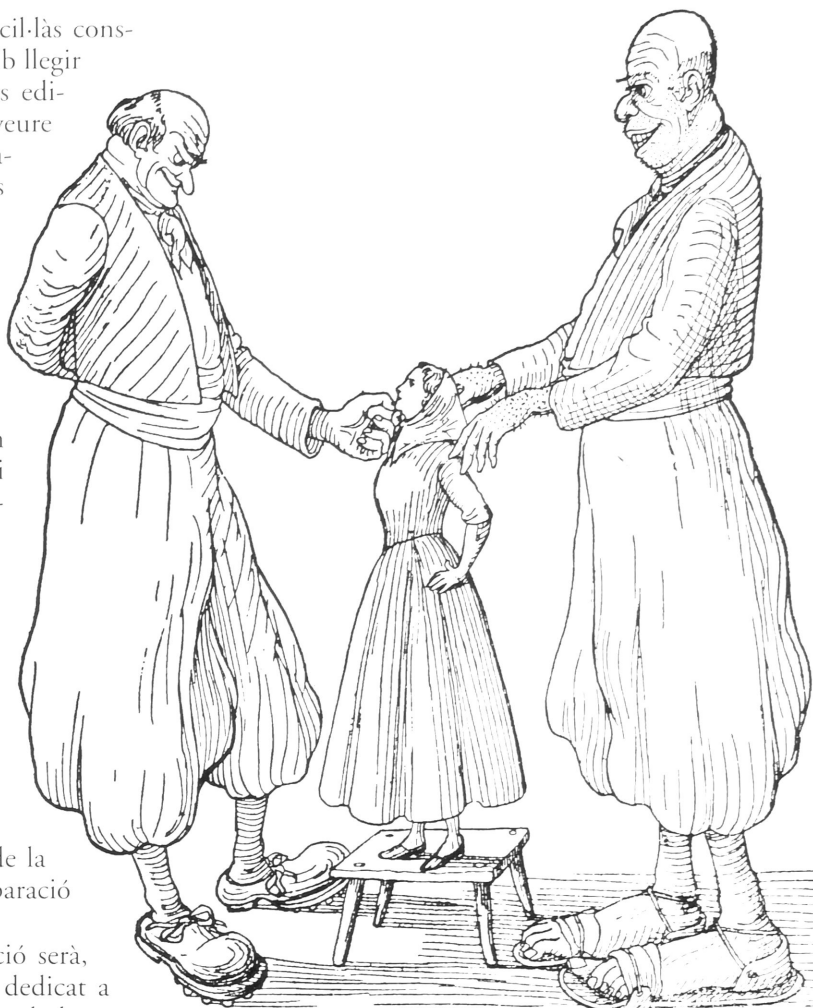
togràfic definitiu» per al català, tot i que vacil·làs constantment en aquest aspecte. N'hi ha prou amb llegir els pròlegs que encapçalen els volums de les edicions que van fer-se en vida d'Alcover per veure les dificultats amb què topava a l'hora d'establir un sistema que resolgués tots els dubtes que li plantejaven uns textos marcadament dialectals i que, en certa manera, reflectien la llengua viva d'aquell temps. Per això és que no trobam en l'*Aplec* un sistema ortogràfic constant i coherent. Així, i d'acord amb l'editor, en la nova edició es regularitzarà l'ortografia dels textos. Però compte, *només l'ortografia*, en aquells casos en què la modificació no impliqui ni provoqui canvis en una lectura en veu alta. Les peculiaritats lèxiques i sintàctiques de la llengua de mossèn Alcover s'hi respectaran escrupolosament —cosa que, diguem-ho de passada, no sempre fa Moll en la seva edició. I, d'altra banda, només es regularitzarà l'ortografia dels textos definitius de les rondalles: les notes manuscrites s'hi transcriuran fidelment.

LA FEINA FETA

Per cloure aquest article donaré notícia de la feina que hi ha feta fins ara de cara a la preparació de la nova edició de l'*Aplec*.

Primerament, he de dir que aquesta edició serà, sobretot, el resultat dels molts anys que ha dedicat a l'estudi de les rondalles de mossèn Alcover el doctor Josep Antoni Grimalt, que n'és també l'inspirador, el director i el màxim responsable, a més de ser una garantia absoluta de rigorositat i de seriositat. De cara a la futura edició ha estat d'una importància i d'una utilitat fonamentals la seva tesi doctoral, inèdita, *Classificació de les rondalles de mossèn Alcover: introducció a llur estudi*, de 1975³, el contingut de la qual hi serà en bona part aprofitat. A càrrec seu aniran la introducció general, els comentaris particulars a cada rondalla, les notes crítiques i la supervisió completa de l'edició.

D'altra banda, l'any 1992 el Consell Insular de Mallorca em va concedir una beca —que s'ha renovat anualment— per informatitzar els textos de les rondalles de cara a la futura edició. Abans de començar-ne la informatització, vaig dedicar-me a inventariar totes les edicions i les traduccions que hi ha de cada rondalla. El resultat d'aquella recerca, que va ocupar-me més de mig any, és una bibliografia força completa sobre l'*Aplec* que també s'incorporarà a l'edició. A part de la informatització dels textos, m'he encarregat també de la transcripció de les llibre-

Els dos gegants de sa Cova des Fangar conversen amb na Catalineta (Sa tia i sa tiastre des moliner) (il·lustració de F. de B. Moll)

tes de notes i de la regularització ortogràfica, en la qual faig feina actualment.

Així, si Josep Antoni Grimalt hi aporta la saviesa del mestre i els coneixements de l'especialista, de la meua part hi ha l'entusiasme i la bona predisposició del neòfit. Esperem que, pel bon nom de mossèn Alcover, el resultat final s'adigui amb la il·lusió que tots dos hi tenim.

Jaume Guiscafrè

NOTES

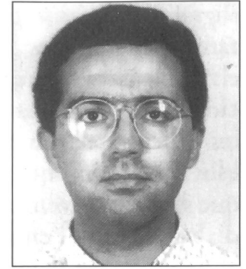
(1) Publicat a la *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 4, Barcelona, 1994, pàgs. 58-67.

(2) Qui hi estigui interessat que llegeixi les obres de Francesc de Borja Moll *Un home de combat*, Ed. Moll, Palma, 1981 i *Aspectes marginals d'un home de combat*, Curial, Publicacions de l'Abadía de Montserrat, Barcelona, 1983.

(3) Podeu llegir-ne la introducció, «La classificació de les rondalles de mossèn Alcover com a introducció a llur estudi», publicada a *Randa*, 7, Barcelona, 1978.

Subscriuiu-vos a la Revista LLUC

■ NICOLAU DOLS I SALAS

«L'APLEC DE RONDALLES DE MN. ALCOVER ÉS UNA DE LES OBRES MÉS IMPORTANTS DE LA LITERATURA CATALANA»

ENTREVISTA A JOSEP A. GRIMALT

Les presentacions són inútils per a una persona amb la projecció pública de Josep A. Grimalt. Docent, investigador i divulgador en els àmbits de la lingüística i la teoria de la literatura, actualment i des de fa anys es troba compromès en l'edició crítica de les rondalles de Mossèn Alcover. Conegut també per la seva facilitat de paraula —M. Aurèlia Capmany el va qualificar d'«escriptor oral»— hem volgut robar-n'hi unes quantes dels temes que més l'apassionen.

— Recordau el vostre primer contacte amb les rondalles?

— El record perfectament. Precisament fou amb les rondalles de Mn. Alcover. Jo tenia devers cinc anys i encara no s'havia acabat la II Guerra Mundial. Ma mare, per no tenir-me dins la botiga de casa nostra el diumenge —el diumenge és fira a Felanitx—, el vespre abans em duia i em deixava a casa d'una germana seva. Acabat el sopar, la meva tia feia vetlada amb uns veïns seus, un dels quals es dedicava a llegir als altres de cap a cap les notícies bèl·liques del diari. Acabada aquesta lectura i com a premi a la meva atenció —o al meu silenci— aquell home em recompensava amb la lectura d'una rondalla de Mn. Alcover. Record fins i tot quina va ser la primera i, mira quines coses, també record que no em va agradar gens. Va ser *En Toni Garriguel·lo*, que és una rondalla que avui en diuen de final obert, però que per a un infant no és gaire adequada perquè no explica la sort final del protagonista. Una obra literària molt elaborada sí que pot presentar un final obert, però una rondalla de cap manera no pot salvar l'heroi enfilant-lo damunt una torre i fent-li tallar la corda amb la qual el gegant intenta imitar-lo sense explicar com en davall el protagonista.

— I quan se us va despertar l'interès científic per les rondalles?

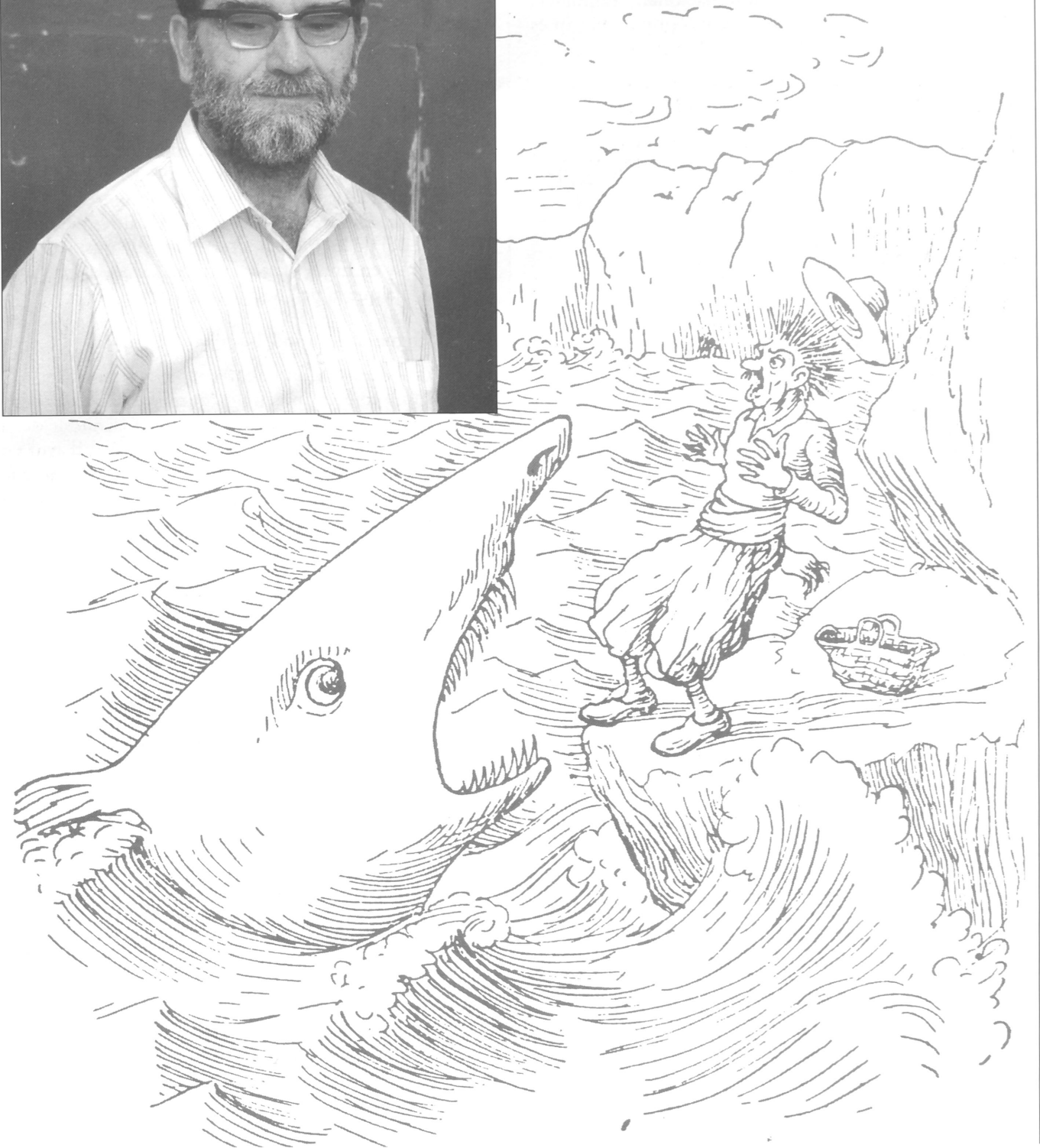
— L'interès científic em va arribar durant el servei militar. A mi m'enviaren a Àfrica, i els tres o quatre darrers mesos els vaig passar a Canàries. Allà m'enviaren la biografia de Mn. Alcover escrita per F. de B. Moll —*Un home de combat*— i també la convocatòria dels premis Ciutat de Palma, que aquell any —1962, crec—dedicaven un premi a un estudi sobre les rondalles. Va ser aleshores quan vaig veure que les rondalles podien ser un camp d'estudi important. Acabat el servei vaig anar a Barcelona a preparar oposicions a notaries, i vaig aprofitar per comprar-hi una sèrie de llibres sobre el tema, alguns dels quals ara són ben mals de trobar. Record especialment la col·lecció de contes d'Espinosa. Més endavant vaig decidir estudiar lletres i ja em vaig poder dedicar més al tema, fins que finalment hi vaig fer la tesi doctoral.

— Els premis Ciutat de Palma tornen a aparèixer a la vostra vida quan l'any 1965 quedau finalista amb la novel·la *Història d'una dama i un lloro*. Trobau que en aquesta obra i en altres obres de creació us ha influït la prosa d'Alcover?

— Podria ser, però som cautelós a l'hora de parlar de les influències que hagi pogut rebre la meua obra. Sol ocórrer que l'autor vulgui veure transferits a la seva obra els seus gusts literaris; un gusts que ben sovint no hi troba reflectits un observador objectiu. És el que passava a Llorenç Villalonga: li agradava tant Proust que el volia veure dins la seva pròpia obra, però l'obra de Villalonga i la de Proust, ben mirat, no s'assemblen gaire.

— Us heu dedicat a la lingüística, a la teoria de la literatura i heu fet narracions. L'epíleg de la *Història d'una dama i un lloro* reflecteix un esperit teòric-pràctic que ens torna a la imatge que tenim de Mn. Alcover.

— Podria ser, però he de dir que quan jo vaig escriure aquesta novel·la no volia fer una obra ni analítica ni psi-

cològica ni res d'això. Vaig començar a escriure sense saber com l'havia d'acabar i la novel·la va anar sortint per meravella meua. És aquesta experiència tan personal de la creació el que vaig voler reflectir en aquell epíleg.

— La vostra tesi doctoral (*Classificació de les rondalles de Mossèn Alcover: introducció a llur estudi - 1975*) posa en contacte les rondalles mallorquines amb els temes i motius de la rondallística internacional. Tanmateix, trobau que les rondalles mallorquines presenten cap especificitat?

— Aquest és un tema molt complicat i hem de tenir en compte dos problemes, un de caire pràctic i un altre de més teòric. Per començar he d'explicar que a mi m'ha estat extraordinàriament difícil trobar a Mallorca bons narradors de rondalles. Això fa que la meua visió de les rondalles mallorquines s'hagi construït gairebé exclusivament a partir de l'obra recopilatòria de Mn. Alcover. Per altra banda, i des d'un punt de vista teòric, encara no ens hem acostumat al que Roman Ingarden anomena els estrats de l'obra literària. Aquesta teoria explica que cada narrador s'orienta cap a un determinat estrat de la narració. Mentre aquesta teoria no s'hagi desenvolupat del tot i no siguem capaços de discernir les diferents relacions que s'estableixen entre narrador i narració no serem capaços de contestar aquesta pregunta. És l'oblit d'aquest punt crucial el que em fa pensar que la teoria d'un autor com Bengt Holber no funciona. Com ja vaig dir en un treball publicat a la *Revista d'Etnologia de Catalunya*, ens hem d'acostumar a veure l'obra literària dins el marc més general de la comunicació i aplicar-hi conceptes com els que s'apliquen a la lingüística. Com fa Coseriu en lingüística, hem de poder aplicar a l'obra literària la triple divisió aristotèlica de potència, activitat, producte. Crec que això no ho ha aplicat ningú encara a les rondalles, i en parlen com a potència, com a activitat i com a producte i passen d'una banda a l'altra sense ser-ne prou conscients.

— Precisament aquest estiu heu dirigit un curs titulat *Els models teòrics de la lingüística aplicats a l'estudi de les rondalles*. Quins fruits es poden treure d'aquesta aplicació?

— Sens dubte, una més bona comprensió de les rondalles com a fet lingüístic i literari. Si arribam a comprendre bé, per exemple, com funciona el mecanisme de transmissió de les rondalles moltes preguntes quedaran contestades, moltes contradiccions aparents resoltes i moltes apories desapareixeran.

— Quina és l'aportació de Mn. Alcover a les rondalles? Què hi ha d'Alcover i què hi ha de propi?

— Aquest és un dels objectius de l'edició crítica que preparam. He de dir que comptam amb un document excepcional com són les notes de Mn. Alcover. En aquestes

notes apareixen variacions de rondalles entre narradors diversos. El que no sabem, i això restarà a l'ombra, és si Mn. Alcover hi apuntava tots els detalls o va deixar de registrar-hi detalls que ara tindrien interès. Però bé, així i tot donen molta d'informació sobre les rondalles i sobre el mètode del compilador. El que trob que no s'ha destacat gaire és la faceta artística de Mn. Alcover. Era un artista extraordinari. S'han repetit una sèrie de tòpics sobre la seva obra, n'han subratllat la comicitat, però ben poques vegades han posat de relleu la grandesa i la bellesa que traspuen algunes pàgines, com per exemple el capítol final d'*En Tià de Sa Real*, o quan el rei en Jaume treu son pare de la presó on el tenien tancat els moros —una transposició de la llegenda de Bernardo del Carpio—. Aquí es veu com Alcover canvia molt quan adopta la fibra més humana i més dramàtica. És curiós que la gent només recordi l'Alcover d'*Es jai de sa barraqueta*, *En Perico de sa vaca*, *En Pere de sa xulla* i tots els altres peres, i en canvi s'oblidi de les rondalles carregades de misteri i poesia. Ara pens en *En Bernadet i sa reina manllevada*, que és una rondalla que fa pell de gallina.

— La llengua de les rondalles i patró lingüístic.

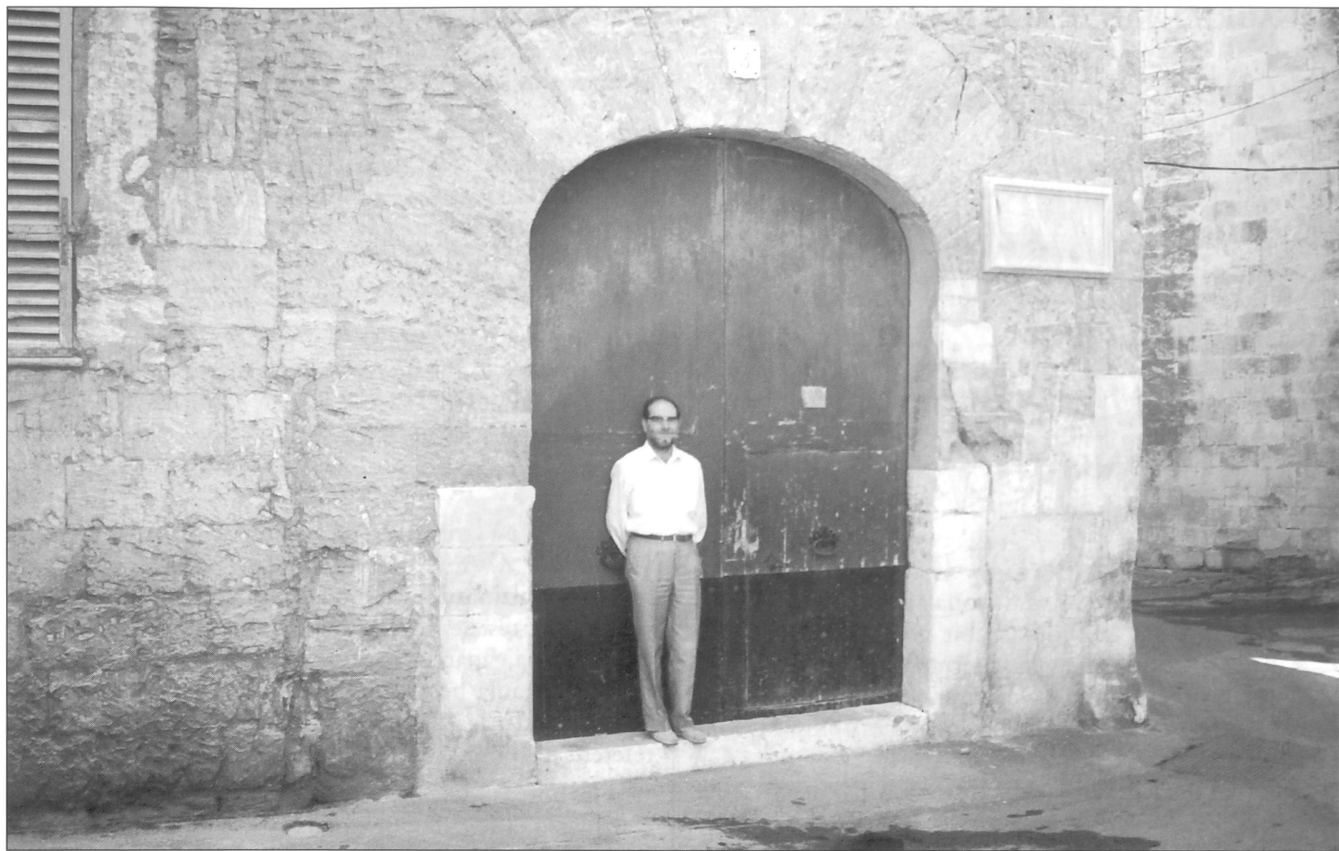
— Les rondalles són un dels poquíssims textos on es reflecteix, amb totes les precisions que calgui, el català que encara vàrem poder aprendre les persones de poble de la meua edat. És un català que comparat amb el d'avui en dia, i sobretot amb el dels mitjans de comunicació que ens arriben de Barcelona, és molt genuí, molt ric en fraseologia i modismes. És un català que actualment només podem recuperar amb la lectura de Mn. Alcover.

— L'any que ve celebrem el centenari de la publicació del primer tom de les rondalles. Això vol dir que l'any 1896 és el principi del declivi de la transmissió oral?

— No, el principi del declivi és necessàriament anterior a 1896. Ho és almenys als ulls de Mn. Alcover, i és aquesta visió pessimista la que l'impulsa a recollir tot el material de què disposam. Si veiés el que passa avui, ja en parlaria de declivi!

— Quin pot ser el paper de les rondalles avui en dia?

— Parlant des de la meua experiència, les rondalles són una bona iniciació al món de la literatura en general: són bones per aprendre-hi de llegir i són bones per aprendre-hi de narrar. En termes generativistes aplicats a la literatura, la competència narrativa s'aprèn escoltant narrar. Per altra banda, les rondalles ens acosten als grans temes i tòpics de la literatura universal. Estic totalment convençut que l'aplec de rondalles de Mn. Alcover és una de les obres més importants de la literatura catalana. Si els contes dels germans Grimm varen ser qualificats per Chesterton com una de les obres més importants de la literatura alemanya i les rondalles —més elaborades, això sí— d'Italo Calvino han merescut una traducció a la Pen-

Josep Antoni Grimalt davant la casa que habità Mossèn Alcover

guin, no sé per què no hem de defensar al mateix nivell les rondalles de Mn. Alcover. La raó d'aquest oblit deu ser que Mn. Alcover és doblement perifèric, com a català i com a mallorquí.

— Quins són els objectius, el mètode i el termini fixats per a l'edició crítica?

— Aquesta edició crítica va començar ja fa molts d'anys amb l'ambició que caracteritza els projectes juvenils. Però, com tot, amb el temps va anar desinflant-se. La llàstima és no haver comptat en aquest país amb una càtedra de rondallística, a l'ombra de la qual hauria volgut treballar. Aquesta edició durà les rondalles classificades segons l'índex internacional Aarne-Thompson, la qual cosa facilitarà molt la feina dels qui vindran darrera. A més a més, hem tornat a transcriure els textos de les edicions que es feren en vida del recopilador. Cada rondalla va acompanyada de les notes que varen ajudar a redactar-les, a més d'alguns comentaris meus. Aquesta edició serà molt útil als qui vulguin estudiar Mn. Alcover, perquè ja tindran tot el material preparat. No serà un punt d'arribada, com jo hauria volgut que fos, sinó un punt de partida. Jo somniava aquesta edició com el resultat d'una vida d'investigació, però l'interès de l'Editorial Moll per fer coincidir aquesta edició amb el centenari de la primera ha anticipat les coses. Crec, tanmateix, que aquesta an-

ticipació ha estat bona. Altrament hauríem pogut córrer qualsevol risc que l'atzar em posàs per davant. Tot i les presses aquesta edició sortirà en el termini degut, i això, en bona part, gràcies a la immensa feina de Jaume Guiscafrè.

— Res més?

— Sí, una crida als investigadors i als historiadors de la literatura perquè d'una vegada facin justícia a Mn. Alcover i el col·loquin al lloc que li correspon.

Nicolau Dols

Bar Restaurant

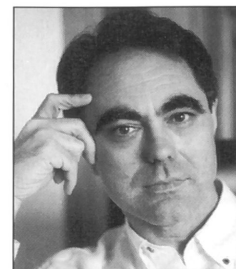
CA S'AMITGER

ESPECIALITAT EN MENJARS MALLORQUINS

07315 LLUC (Mallorca)

Tel. 51 70 46

■ GABRIEL JANER MANILA

EL BOSC FASCINANT I ESPANTÓS

Sovint els contes tradicionals localitzen l'acció fantàstica en el propi àmbit geogràfic. L'espai de l'illa —els paisatges mediterranis de Mallorca— és present als antics relats: les muntanyes, les garrigues, els comellars, la vorera de mar, els cingles abruptes. Llavors, s'impregnen de la cultura pròpia de la terra on s'han afaiçonat al llarg de molt de temps.¹ Els paisatges de l'imaginari recalquen sobre els paisatges quotidians i s'encavalquen, fins a fondre's en un aliatge d'imprevisibles conseqüències poètiques.

Els boscos que apareixen a les rondalles mallorquines són quasi sempre boscos el referent dels quals és el vell bosc mediterrani: atapeït i dens, però trencadís i alhora fràgil. Aquests boscos s'estenen a les àrees més humides de la regió mediterrània i corresponen a paisatges dominats, en estat natural, pels alzinars, «esponerosos boscos sempreverds que conjuminen admirablement una estructura silvàtica exuberant amb una extraordinària austeritat funcional, indispensable per a sobreviure amb les limitacions hídriques a què estan sotmesos. Així, una gran varietat de vegetals llenyosos de mides discretes, amb fulla petita, dura i sovint punxant, edifiquen una massa forestal pluriestratificada, atapeïda i impenetrable, en la qual grimpen els arbusts lianoides que acaben de travar el conjunt».² És probable que, abans que l'home intervingués al territori, l'illa devia ésser recoberta d'alzinars. Però aquestes terres d'alzinars, de relleu i clima suaus, acolliren l'home des de molt antic. «No pot estranyar, doncs, que després de segles i segles d'humanització restin només alguns retalls del gairebé mític bosc primitiu».³

Aquests boscos d'alzines (*Quercus ilex*) han donat nom a múltiples topònims: «es bosc de Comafreda», al faldar del puig de Massanella, «es bosc de sa Campaneta», «es bosc de son Cabastre», «es bosc de Sobremunt», «es bosc de Sarrià»..., que extrec de la relació que me'n fa en Cosme Aguiló de Santanyí, admirable estudiós de la toponímia de les nostres illes. La paraula bosc esdevé sovint

sinònim d'alzinar i, justament, com més t'allunyes cap al sud i t'apartes de les contrades boscoses de la Serra de Tramuntana, apareix menys, perquè hi ha menys alzinars, la paraula bosc. En altres topònims, d'origen àrab —és el cas d'Algaida i Algaire— descobrim aquell mateix referent del bosc.

Els boscos de les rondalles mallorquines —boscos d'alzinars i, a vegades, de pinars— són espais misteriosos, amenaçadors i hostils. Poden ser un refugi, però també poden ser una presó. Són també un lloc estrany i enigmàtic que incita a l'aventura, a recórrer els camins obscurs. I són el lloc on s'amaguen els lladres i les bruixes, on es perd el caminant. On perventura trobarà la fada protectora. A vegades és l'indret on ha de consumir-se la venjança, on serà sacrificat l'innocent, perquè el bosc oculta el crim. Pot ser també el paratge de la soledat i el desampar. S'exemplifiquen aquestes funcions a la rondalla titulada «Na Magraneta» (707 Snow White and her Stepmother, de l'índex d'AARNE THOMPSON):

I ses mules trota qui trota, i passaven plans i turons i plans i turons.

—A on anam? deia desiarà Na Magraneta, entre sorpresa i astorada.

—A fer una volta, responien es negrets, amb una cara ben trista.

I es cotxo sempre corre que corre, i ses mules que no demaiaven gens.

—Però, no em diríeu a on anam? tornava demanar ella. Tornem arrera, per amor de Déu!

Es negrets no sabien què li havien de respondre, ni los bastava cor per fer lo que la Reina los havia manat.

Després de moltes de vegades de demanar-los Na Magraneta a on anaven i que tornassen arrera, a la fi, trobant-se dins un bosc que no hi havia qui l'acabàs de travessar, feren aturar es cotxo; davallaren, i romperen en plors.

— *Magraneta, digueren, se fa precis haver-t'ho de dir: te duim a matar. Ta mare mos ho ha manat, ha dit que, si no te matam i no li duim es teu cor, mos farà matar a noltros.*⁴

Però el bosc també es constitueix en la prova que l'heroi del conte haurà de superar, tot convertint-lo en terra de conreu només en un dia; la qual cosa sols podrà fer amb l'ajut de Na Fadeta. «Es castell d'iràs i no tornaràs» (313 C, de l'índex d'AARNE-THOMPSON), exemplifica la funció del bosc —és un alzinar— en el sentit de prova:

Lo endemà dematí tornen a cridar En Bernadet a les set.

— *Aixeca't, que és hora de berenar i d'anar a sa feina.*

S'aixeca, berena, i el Rei el se'n mena dins un bosc ben espès d'auzinars, uiastrès, llampúdos, mates, argelagues i romeguers.

— *Veus aquest bosc? li diu. Idò es vespre l'jas d'haver tret, llaurat i sembrat de xeixa, entrecavat, xercolat, segat, batut, mòlt es gra, i has de tenis pa fet, per menjar jo i es meus amics que he de tenir a sopar. Si es vespre no ho tens tot llest, de tu en faran quatre corters.*⁵

A la rondalla «La bella ventura o es ca negre sense nas» (425 The Search for the Lost Husband, de l'índex d'AARNE THOMPSON), el bosc esdevé un entrebanc per a l'heroïna sorgit a causa de la seva curiositat.⁶

Revestida de coratge, s'aixeca, agafa amb una mà es pedrolinoi que li donà sa germana, la Reina de Nàpols, i amb s'altra mà sa candela que li donà s'altra germana, la Reina de França.

Pega unglada en es pedrolinoi; brolla tot d'una una flamadeta; hi acosta sa candela, que s'hi encén a l'acte.

Amb aquella claror, escampa la vista entorn seu, i me veu un embalum com de persona adormida.

Hi acosta sa candela per veure què seria allò.

I veu una cara, però una cara hermosíssima, jove, ben jove. Per veure-la millor, hi arramba més es llum; però tot d'una, clif, li cau una gota de cera dalt aquella cara...

I d'aquella gota brolla cop en sec un bosc, sa cosa més fresta.

I Na Catalina se troba dins aquell bosc, tota solina, dalt roques i batzers, just amb sa robeta que duia damunt, amb una fosca que la porien tair a espasades, amb un seren que feia ses pessigoies ben endins.

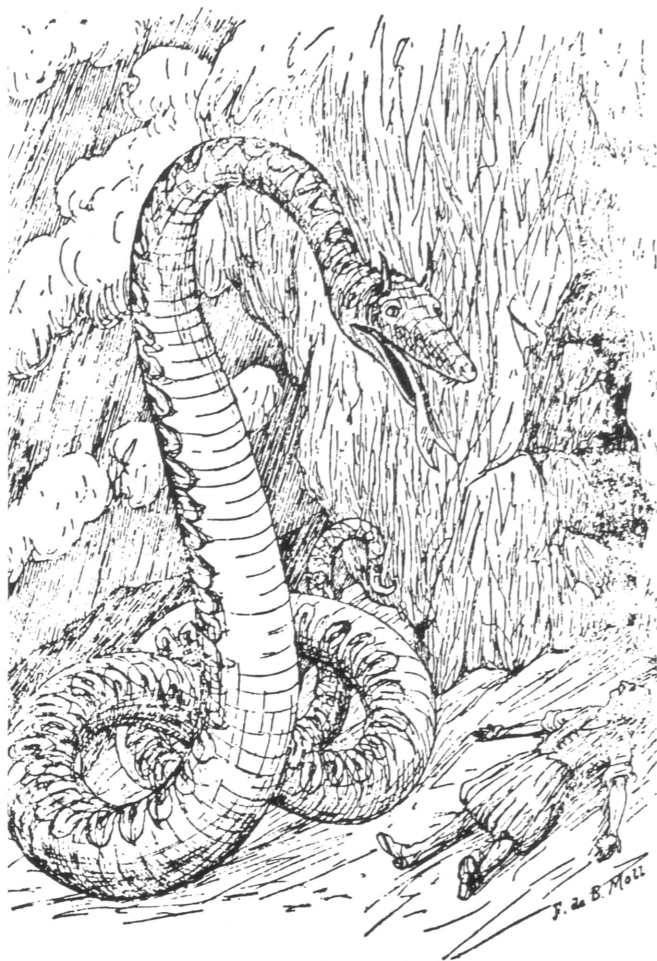
Figurau-vos quin esglai, quin aborronament per aquella pobra al-lota!

Estava segura que a trenc d'auba ja hauria donada l'ànima a Déu, de s'angúnia que li roegava es cor i de sa por que la se menjava d'en viu en viu.

No vos dic res si hi acudí a Déu i a Maria Santíssima i a tots es sants del cel perque li assistissen de bon de veres, que tot s'era mester.

A la fi trencà auba i sortí es sol.

Llavores tocà amb ses mans tot lo ferest que era aquell bosc: tot de mala petja, que no hi havia qui hi donàs passa;

En els boscos habiten els éssers fantàstics
(S'encantament de Son Lluç) (il·lustració de F. de B. Moll)

tot romeguers, aritjals, espinalers, gatoves, espargueres que no tenien fi.

I sa por més grossa que ella tenia, que no sortís qualque llop o lleó que la s'engolis amb una xuclada.

Tresca qui tresca a veure si sortiria d'aquell bosc; ja hora-baixa de tot, arriba a sortir-ne.

*Ve u s'entrellum una clapa blanquinosa.*⁷

El bosc pot ésser l'indret que guarda secretament un ésser fantàstic. A «S'Hermosura del món». (516 Faithful John, de l'índex d'AARNE-THOMPSON) el bosc —en aquesta ocasió es tracta d'un pinar— abscondeix en un castell secret la jove més bella que mai s'hagi vist. El castell és un espai obert enmig del bosc, una clariana, el «lucus» que s'obre al cor de la foresta.⁸ Enmig del bosc tenebrós i estrany, l'espai fastuós que amaga un tresor. En l'arquitectura simbòlica de les catedrals gòtiques hom ha vist la reproducció simbòlica del bosc misteriós: dels arbres corpulents, bellament transplantats en forma de columnes, i voltes, i arcs, que encobreixen i guarden l'espai misteriós del culte, el lloc on es guarden les formes sagrades.

També el bosc esdevé l'auxiliar dels que fugen i s'interposa entre aquests i els soldats del rei a «En Juanet i es

set missatges» (513 A Six Go through the Whole World, de l'índex d'AARNE-THOMPSON):

Allà devora hi havia un gran pinar.

En Forcim s'arromanga, s'aborda an es pins, i grapada ve i grapada va, amb cada grapada en tirava un en terra.

Al punt n'hi va haver una estesa fora mida.

Arriben ses tropes, s'afiquen per dins aquells pins: es cavalls no podien donar passa, es soldats de peu quedaven com a sembrats. En Fletxim se posa a desparar-los fletxes, i no n'hi falla cap: amb cada una deixa un soldat estès. En Forcim agafa un pi per sa rama, i pega amb sa soca; i allà on feria, només quedava la pols.⁹

I surt novament com un obstacle que ajuda l'heroi i entorpeix la persecució a «En Tinyoset» (314 The Youth Transformed to a Horse, de l'índex d'AARNE-THOMPSON):

— *Val Déu i corb! plometa, fè lo que saps fer!*

I heu de creure i pensar i pensar i creure que, encara aquella ploma verda no va haver tocat en terra, com brollà allà mateix un grandió pinar, tan espès i tan espès que ses soques s'hi tocaven casi, i es brancam tot se tenia. Ventura que En Tinyoset i es cavall romangueren fora de tal empussat de pinar, i pogueren fer sa seua via. Qui s'hi trobà apurada de tot fou sa Madona amb so porc, per dins aquell

socam i brancam de pins i pins. Ell no es porien fer envant ni enverre ni prendre p'es costats, i romangueren com a sembrats dins aquell atapit de pinar.¹⁰

El bosc és, a vegades, un lloc habitat per carboners, per homes que fan calç i pels lladres. També, per l'home savi del bosc, enigmàtic i obscur. Per aquest bosc el rei s'hi passetja o hi caça; però pot trobar-hi, qui sap? l'amor. Així succeeix a «Sa fia d'es carboneret» (875 The Clever Peasant Girl, de l'índex d'AARNE-THOMPSON):

Un dia el Rei, caçant caçant, passa per davant sa seua fia darrera, una fadrineta de setze anys, sa més galanxona, que havia nom Catalineta.¹¹

A vegades, el bosc és l'indret on s'amaga la falsa por, contra la qual l'heroi haurà d'encarar-se, la por que tresca els camins que travessen de nit els festejadors. També és la selva misteriosa en què es troba l'home a la meitat del camí de la vida. Però és un espai que atreu i espanta alhora, amenaçador i hostil, però també refugi, i, sobretot, l'indret enigmàtic que incita a l'aventura, a la temptació de la intempèrie. Des del bosc espantós i difícil hom pot veure, a vegades, en l'horitzó distant un llumeneret blau vers el qual l'heroi es disposa a caminar.

Gabriel Janer Manila

NOTES

(1) JASSO, Vicenç i TORRENS, Caterina. «El sentiment ètnic a les Rondalles mallorquines». *LLUC*, núm. 705. Palma de Mallorca, setembre-octubre de 1982. Pàgs. 15-18.

(2) FOLCH I GUILLÈN, Ramon i FRANQUESA, Teresa. *Història natural dels Països Catalans*. Volum 7: Vegetació. Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1984. Pàg. 79.

(3) *Ibidem*. Pàg. 79.

(4) «Na Magraneta». *Rondaies Mallorquines*. Vol. I. Pàg. 82.

(5) «Es castell d'iràs i no tornaràs». *Rondaies mallorquines*. Vol. VII. Pàg. 65.

(6) JANER, Maria de la Pau. *Les rondalles del cicle de l'espòs transformat: Pervivència en la Literatura Catalana de tradició oral*. Domus Editoria Europaea. Frankfurt am Main, 1993.

(7) «La bella ventura o es ca negre sense nas». *Rondaies mallorquines*. Vol. XIV. Pàgs. 23-24.

(8) HARRISON, Robert. *Forets. Essai sur l'imaginaire occidental*. Flammarion. París, 1992.

(9) «En Juanet i es set missatges». *Rondaies mallorquines*. Vol. I. Pàg. 18.

(10) «En Tinyoset». Vol. XX. Pàg. 68.

(11) «Sa fia d'es carboneret». *Rondaies mallorquines*. Vol. I. Pàg. 36.

En el Castell de la Colometa, al bell mig d'un grandió boscatge, hi habiten els bandolers que acullen Na Magraneta (Na Magraneta)

■ MARIA DE LA PAU JANER

HEROIS I HEROÏNES DE RONDALLA

RECORREGUT PELS PERSONATGES ALCOVERIANS

En Joanet i quatre
dels seus missatges dotats de poders màgics
(En Joanet i es set missatges)

Es personatges són el paisatge humà de les rondalles. Un paisatge que, com en un joc de contraris, es mou entre les planícies suaus i els penya-segats més agrests, entre el bé i el mal que constitueixen les dues úniques realitats possibles. No hi trobarem mai caràcters indefinits, sinó que tots són o bé bons del tot o bé do-

lents fins a les últimes conseqüències: L'univers del relat meravellós és sempre maniqueu.

El seu aspecte exterior és descrit amb un gran esquematisme. Sabem que són bells i joves però poca cosa més. Mossèn Antoni Maria Alcover descriu sempre d'una ma-

set missatges» (513 A Six Go through the Whole World, de l'índex d'AARNE-THOMPSON):

Allà devora hi havia un gran pinar.

En Forcim s'arromanga, s'aborda an es pins, i grapada ve i grapada va, amb cada grapada en tirava un en terra.

Al punt n'hi va haver una estesa fora mida.

Arriben ses tropes, s'afiquen per dins aquells pins: es cavalls no podien donar passa, es soldats de peu quedaven com a sembrats. En Fletxim se posa a desaparar-los fletxes, i no n'hi falla cap: amb cada una deixa un soldat estès. En Forcim agafa un pi per sa rama, i pega amb sa soca; i allà on feria, només quedava la pols.⁹

I surt novament com un obstacle que ajuda l'heroi i entorpeix la persecució a «En Tinyoset» (314 The Youth Transformed to a Horse, de l'índex d'AARNE-THOMPSON):

— *Val Déu i corb! plometa, fè lo que saps fer!*

I heu de creure i pensar i pensar i creure que, encara aquella ploma verda no va haver tocat en terra, com brollà allà mateix un grandios pinar, tan espès i tan espès que ses soques s'hi tocaven casi, i es brancam tot se tenia. Ventura que En Tinyoset i es cavall romangueren fora de tal empapussat de pinar, i pogueren fer sa seua via. Qui s'hi trobà apurada de tot fou sa Madona amb so porc, per dins aquell

socam i brancam de pins i pins. Ell no es porien fer envant ni enrere ni prendre pès costats, i romangueren com a sembrats dins aquell atapat de pinar.¹⁰

El bosc és, a vegades, un lloc habitat per carboners, per homes que fan calç i pels lladres. També, per l'home savi del bosc, enigmàtic i obscur. Per aquest bosc el rei s'hi passetja o hi caça; però pot trobar-hi, qui sap? l'amor. Així succeeix a «Sa fia d'es carboneret» (875 The Clever Peasant Girl, de l'índex d'AARNE-THOMPSON):

Un dia el Rei, caçant caçant, passa per davant sa seua fia darrera, una fadrineta de setze anys, sa més galanxona, que havia nom Catalineta.¹¹

A vegades, el bosc és l'indret on s'amaga la falsa por, contra la qual l'heroi haurà d'encarar-se, la por que tresca els camins que travessen de nit els festejadors. També és la selva misteriosa en què es troba l'home a la meitat del camí de la vida. Però és un espai que atreu i espanta alhora, amenaçador i hostil, però també refugi, i, sobretot, l'indret enigmàtic que incita a l'aventura, a la temptació de la intempèrie. Des del bosc espantós i difícil hom pot veure, a vegades, en l'horitzó distant un llumeneret blau vers el qual l'heroi es disposa a caminar.

Gabriel Janer Manila

NOTES

(1) JASSO, Vicenç i TORRENS, Caterina. «El sentiment ètnic a les Rondalles mallorquines». *LLUC*, núm. 705. Palma de Mallorca, setembre-octubre de 1982. Pàgs. 15-18.

(2) FOLCH I GUILLÈN, Ramon i FRANQUESA, Teresa. *Història natural dels Països Catalans*. Volum 7: Vegetació. Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1984. Pàg. 79.

(3) *Ibidem*. Pàg. 79.

(4) «Na Magraneta». *Rondaies Mallorquines*. Vol. I. Pàg. 82.

(5) «Es castell d'iràs i no tornaràs». *Rondaies mallorquines*. Vol. VII. Pàg. 65.

(6) JANER, Maria de la Pau. *Les rondalles del cicle de l'espòs transformat: Pervivència en la Literatura Catalana de tradició oral*. Domus Editoria Europaea. Frankfurt am Main, 1993.

(7) «La bella ventura o es ca negre sense nas». *Rondaies mallorquines*. Vol. XIV. Pàgs. 23-24.

(8) HARRISON, Robert. *Forets. Essai sur l'imaginaire occidental*. Flammarion. París, 1992.

(9) «En Juanet i es set missatges». *Rondaies mallorquines*. Vol. I. Pàg. 18.

(10) «En Tinyoset». Vol. XX. Pàg. 68.

(11) «Sa fia d'es carboneret». *Rondaies mallorquines*. Vol. I. Pàg. 36.

En el Castell de la Colometa, al bell mig d'un grandios boscatge, hi habiten els bandolers que acullen Na Magraneta (Na Magraneta)

■ MARIA DE LA PAU JANER

HEROIS I HEROÏNES DE RONDALLA

RECORREGUT PELS PERSONATGES ALCOVERIANS

En Joanet i quatre
dels seus missatges dotats de poders màgics
(En Joanet i es set missatges)

Els personatges són el paisatge humà de les rondalles. Un paisatge que, com en un joc de contraris, es mou entre les planícies suaus i els penya-segats més agrests, entre el bé i el mal que constitueixen les dues úniques realitats possibles. No hi trobarem mai caràcters indefinits, sinó que tots són o bé bons del tot o bé do-

lents fins a les últimes conseqüències: L'univers del relat meravellós és sempre maniqueu.

El seu aspecte exterior és descrit amb un gran esquematisme. Sabem que són bells i joves però poca cosa més. Mossèn Antoni Maria Alcover descriu sempre d'una ma-

nera molt semblant, i extraordinàriament poètica, les seves heroïnes de rondalla:

*«Això era un rei que només tenia una fia, tendra, ben taiada, blanca com la neu i garrida com el sol».*¹

Tampoc no se'ns explica massa del que senten o pensen. Les seves reaccions i la seva manera d'actuar responen a estímuls exteriors: La malaltia d'un rei, l'ordre o la voluntat del pare, el consell de l'auxiliar màgic... els impulsen a actuar d'una manera determinada. Les paraules del rei malalt, a *La flor romanial*, en són un exemple:

«El rei crida es seus fiis, i los diu:

*—Fiis meus, ja ho veis: es metges diuen que si no em posen en aquesta ferida la flor romanial, no hi ha cura per mi. Aquesta flor pareix que ningú la sap: a voltros vos toca anar-la a cercar fins que l'hàgeu trobada. Es qui laim duga, aquell tendrà sa corona, en morir-me jo».*²

L'aparició del perill els presenta l'ocasió decisiva per a llançar-se a l'aventura; la intervenció directa de les figures sobrenaturals els ajuda a tirar endavant.

Els herois actuen però mai no ens ofereixen els seus actes com el resultat d'una reflexió. No es caracteritzen pel que són sinó pel que fan, sempre encuriósits pel món. Són la curiositat i l'afany de conèixer, dos dels trets que millor defineixen aquests personatges, la força que impulsa la protagonista de *Sa fia del Sol i de la Lluna* a abandonar el seu refugi i trescar el cel:

«L'any tirurany el Sol i la Lluna tengueren una fia, garrida, gentil, resplendent com ells, viva com una centella, plena d'etcís i d'encant: robava es cor de tots es qui la veien.

Quan va esser grandeta, un dia agafa sa mare, i li diu:

*—Ma mare, jo vui venir amb vós; tenc unes ganes que em roeguen de trescar i veure coses».*³

Ens trobam, doncs, amb un univers que opta pels extrems i per l'exageració en la realitat: L'heroi és riquíssim o viu en la més absoluta misèria:

*«Això eren dos germans, un Juan i s'altre Toni; un pobre, i s'altre ric. En Toni no tenia cap infant i manejava es doblers a palades. En Juan en tenia set, de bigarnius, però sempre dins ca-seua s'acabava primer es pa que sa talent; eren més pobres i magres que es ropit».*⁴

Té els cabells d'or o ha d'amagar-los perquè estan des-trossats per la tinya:

«Això era una mare que tenia dotze fiis. No hi havia cap dia que no acabassen primer es pa que sa talent i vos assegure que se n'hi sentien córrer, de rates, per dins sa panxa, aquells dotze bigarnius.

*Es caganius, que nomia Juanet, tenia es cap ple de tinya i, perquè no la hi vessen, hi duia una bufeta de bou».*⁵

La princesa es casa amb la bèstia, i abandona la casa humil d'una família per traslladar-se al palau, el càstig més cruel deriva en el millor premi possible.

Podem dir, fins i tot, que aquests personatges no tenen un món concret circumdant: El conte de fades no sol dir-nos quin és el poble d'on procedeix l'heroi, ni en trobam cap tipus de descripció, just al contrari del que ocorre amb les llegendes, ben localitzades geogràficament. El lloc d'origen té poca importància en aquests relats, perquè no hi transcorren els episodis de l'aventura. Quan l'heroi hi retorna, és perquè el desenvolupament de la història ho fa necessari, però no perquè manifesti uns lligams sentimentals que l'hi vinculin.

Un element que apareix reiteradament als contes, per contra, és la família. Esmentada com a punt de referència a la història, situa els protagonistes en un entorn familiar concret. Sol ser la seva existència prèvia a l'aventura, quan se'ns descriu una quotidianitat que no té elements perturbadors. Quan fa referència a les relacions entre els membres de la unitat familiar, el relat se centra en les relacions entre els pares i els fills, i en les que es donen entre els germans. La relació entre els pares no hi té importància. Tanmateix, els rols de pare, mare, fills i filles, estan ben delimitats. La institució familiar, del tot simplificada (només hi apareixen els pares i els fills, generalment) representa una realitat estable. Molt sovint la família fa la funció de protegir els seus membres que n'han de seguir els dissenys establerts. Mossèn Alcover és, a través dels seus relats meravellosos, un autèntic defensor de la institució familiar. L'heroi deixa aquest entorn segur, on no hi ha lloc per a la sorpresa, i es decanta pel desconegut. És aleshores quan entra en contacte amb el merave-

“SA NOSTRA”

Obra Social i Cultural

llós. En aquest món diferent i únic trobarà éssers que l'aconsellen i que li atorguen dons diversos.

El protagonista dels contes viu fets meravellosos sense manifestar la més mínima sorpresa, precisament perquè el llindar que separa el món real de l'irreal és confús:

«*El Rei i la Reina s'asseuen a cap de taula i tots ets altres allà on les pertocava; però tothom mirava a dreta i a esquerra a veure si afinaven criats o criades que acudissen a servir en taula, i enlloc en veien lluir cap, fins que compareixen tot un estol d'ombres, que embraonen ets plats grans de s'arròs i ets altres aguiats, un darrera s'altre, i los passen per davant es convidats començant pel Rei i la Reina*».⁶

Tanmateix, és sempre ell qui ha de trobar aquests personatges màgics, i ho aconsegueix en sortir de l'àmbit familiar a què pertany. No és gaire freqüent, doncs, que l'encontre es produeixi a la casa o al poble del personatge humà, sinó que ha de desplaçar-se sempre per tal d'arribar al món llunyà, a l'univers del Més Enllà màgic. El protagonista de *L'amor de les tres taronges*, per exemple, no es trasbalsa gaire, en veure com d'una taronja oberta sorgeix una jovençana ben garrida:

«*A la fi troba un pou, treu un poal d'aigo, i xapa sa darrera taronja.*

Ja ho crec que també hi va haver una fadrineteta com un sol, però com es sol més hermós que se puguen pensar enteniments de criatures».⁷

Podem establir dos tipus diferents d'herois: D'una banda, aquells que provenen d'un entorn familiar ric o poderós, que varen rebre una bona educació, juntament amb el respecte i la consideració de la gent. Es tracta de prínceps i princeses, personatges als quals els astròlegs han anunciat un futur extraordinari,

hereu de magnífics reialmes que, quan és necessari, abandonen la llar familiar i es llancen al món. Un exemple d'aquest tipus, en el cas de les rondalles de Mossèn Alcover, és en Bernat, el protagonista de *La Flor romanial*. Educat com a fill de rei, ha de partir a córrer món per tal de cercar la flor que constitueix l'únic remei per al mal del seu pare. Un mal que ningú no sap guarir.

D'altra banda, hi ha aquelles figures mancades de qualsevol tipus de preparació especial, personatges nascuts en un poble o en un llogaret humil que, a cops de sort i emposos per l'audàcia, protagonitzen les més diverses aventures. A les rondalles alcoverianes, trobam moltes mostres d'aquest tipus d'herois. Un/a protagonista espavilat que sap espolsar-se la son dels ulls i optar pel risc: *Les Catalinetes de Es negret* o de *Es príncep corb*, per exemple. Molt sovint, la fam és el motiu que impulsa els herois d'origen humil a sortir de caseva. A *Es tres germans i es nou gegants*, d'Alcover, aquest és el mòbil que empeny els germans a sortir a córrer món:

«*Això era un pare i una mare que tenien tres fis: En Pere, En Bernat i En Juanet.*

Sempre acabaven primer es pa que sa talent, de pobres que eren.

Un dia En Pere, cansat de patir fam, alça es cap i diu:

— Me'n vaig a descobrir món».⁸

Derivats del mite i de la saga, gèneres concebuts per l'aristocràcia i per a l'aristocràcia, tramesos després als camperols, els contes meravellosos expressen l'herència d'ambdós orígens, l'humil i el poderós, el pobre fill d'un carboner, per exemple, o el poderós hereu d'un magnífic reialme, i esdevenen punt de confluència d'aquests dos grups socials. El primer hi apareix com a centre que controla el ritual antic; l'altre l'imita i el propaga als rituals i cerimònies populars:

Als festivals, carnivals, festes i ocasions en què es narren festes com un ritual.

Els mites tenen també la missió de divulgar, imaginàriament, les experiències humanes fonamentals: Joventut, vida o mort constitueixen, així, els seus temes bàsics. Una mort que inclou en ella mateixa

el naixement, per la qual cosa el jove príncep d'aquestes històries mítiques, voluntàriament o involuntària, ha de partir cap a l'encontre amb la mort. Llavors descobreix el cicle vital i pot fonamentar en el seu coneixement una vida curulla d'aspiracions elevades.

Els herois entren en la narració sense haver-se preparat però, un cop iniciats en la pròpia peripècia, esdevenen perseverants i esforçats, cosa que els empeny, encara que sigui a cops d'astúcia i d'infortuni, envers la meta desitjada. La rondalla preconitza amb claredat l'ideal del *self made man* que, mitjançant la força, la picardia o bé la intel·ligència aconsegueix d'ocupar el lloc privilegiat i cobreat:

«Això era un jovenet que nomia Juan, molt viu de potències i que taiava un cabei a l'aire i pesava es sol abans de sortir».⁹

«Això era una viuda que només tenia un fi, que nomia Pere: un al·lotell galanxó, desxondit, sà com un gra d'ai, agosarat, que no l'espantava vent ni aigo».¹⁰

Si el poder i l'autoritat, associats a un status, és quelcom d'indiscutit i indiscutible en el marc de les societats tradicionals, això porta aparellat, com a compensació, el fet d'una activa mobilitat social practicada, ja sigui per matrimoni o bé per destronament o mort del tirà, i la freqüent ocupació del setial reial per part d'algun pobre espavilat i valent:

«En Juan i la Princesa visqueren anys i més anys i arribaren a esser reis i tengueren una partida d'infants ben condrets i xaravel·los i de s'ui des vent».¹¹

L'heroi o l'heroïna, figura central del conte meravellós, pot esser un personatge innominat o rebre la mateixa denominació a cadascun dels narradors que ens els descriuen. Així, és habitual que totes les protagonistes dels contes recopilats per Amades es diguin Maria i els herois Joan. I que Alcover utilitzi el nom de Catalina per a les heroïnes de les seves rondalles i el de Bernadet per als herois. Als contes catalans, emperò, només trobam l'ús de noms propis per a denominar els herois i les heroïnes. Els personatges secundaris, tant els humans com els fantàstics, solen esser esmentats amb els mots comuns de *pare, germana, bruixa, gegant*, etc. Aquest fet accentua el paper de figures secundàries que desenvolupen, existents tan sols en la mesura en què serveixen per subratllar la importància de l'heroi. A les rondalles d'Alcover té una enorme importància el paper de la jaieta que l'heroi troba al llarg del camí i que desenvolupa el paper d'auxiliar. L'episodi, si fa no fa, és sempre aquest:

«Camina, caminaràs, topa una veieta, que ja l'ha escomès dient-li:

— A on vas, Bernadet fii de rei?

— Oh bona jaieta! diu En Bernadet, ¿i com ho heu conegut que som fii de rei?

— Amb sa cara, fii meu dolç estimat, diu sa jaieta...».¹²

Aquest heroi dels contes de fades, encara que descendeix del mite i de la saga, ha perdut gran part del caràcter mític que el definia, per la qual cosa no preocupa tant el

seu naixement i la seva mort —mai no explicada als contes meravellosos en els quals sembla haver-hi la creença que aquest té una vida eterna— com els actes heroics que realitza en la vida i, sobretot, els camins a recórrer per tal de trobar una parella i aconseguir la unitat en un final feliç. El naixement de l'heroi es produeix sovint després que els seus pares hagin estat molt de temps sense tenir fills:

«Això era un homo i una dona, casats de feia molts d'anys, i no tenien gens de bo amb sa comare, que era el dianxe per no dur-los mai cap infantó. I això que en tenien unes ganes rabioses.

— Bon Jesús!, deien tots dos, sempre amb bona devoció: Enviau-mos-ne un, d'infant, si convé!

Veient que el Bon Jesús no else s'escoltava arriben a dir, acabant de tot sa paciència:

— Enviau-mos-ne un, tant si convé com si no convé!».¹³

De vegades va lligat a algun tipus de profecia, d'auguri o, fins i tot, de maledicció:

«El rei arribà a dir:

— ¡Mal fos un drac, sols que en tenguéssem un!».¹⁴

Es tracta d'un ésser que és quasi sempre la manifestació de l'arquetípic *puer aeternus*, l'adolescent que combina la disponibilitat encuriosida i lúdica de l'infant amb la vocació de formació i afanys de maduresa del pare. Personatges capaços de reinventar formes noves d'organitzar el món o de combatre eficaçment les que amenacen les que coneix. Tanmateix, la innocència dels herois roman incòmode al llarg de tota la seva trajectòria perquè, generalment inexperts al principi, van adquirint experiència sense perdre els trets que caracteritzen la joventut. Una innocència que no constitueix cap obstacle perquè no renunciïn a travessar, quan convé, la porta de les accions més roïnes.

Maria de la Pau Janer

NOTES

(1) *La Princesa Bella* dins *Aplec de rondalles mallorquines*, tom II, pàg. 36.

(2) *La Flor romanial* dins *Aplec de rondalles mallorquines*, tom II, pàg. 86.

(3) *Sa fia del Sol i de la Lluna* dins *Aplec de rondalles mallorquines*, tom II, pàg. 5.

(4) *S'anellet* dins *Aplec de rondalles mallorquines*, tom XVIII, pàg. 59.

(5) *En Tinyoset* dins *Aplec de rondalles mallorquines*, tom XX, pàg. 62.

(6) *Sa maneta de plata* dins *Aplec de rondalles mallorquines*, tom XXI, pàg. 45.

(7) *L'amor de les tres taronges* dins *Aplec de rondalles mallorquines*, tom III, pàg. 79.

(8) *Es tres germans i es nou gegants* dins *Aplec de rondalles mallorquines*, tom I, pàg. 107.

(9) *En Juanet i sa donzella desencantada* dins *Aplec de rondalles mallorquines*, tom XII, pàg. 62.

(10) *En Pere Poca-por* dins *Aplec de rondalles mallorquines*, tom VII, pàg. 127.

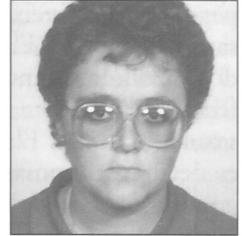
(11) *Ibidem*, pàg. 87.

(12) *En Bernadet i la reina manllevada* dins *Aplec de rondalles mallorquines*, tom XV, pàg. 6.

(13) *En Juanet i ses tres peres* dins *Aplec de rondalles mallorquines*, tom XIII, pàg. 114.

(14) *Sa Cama-rotgera* dins *Aplec de rondalles mallorquines*, tom XVII, pàg. 34.

■ VICENÇ JASSO GARAU
CATERINA TORRENS VALLORI

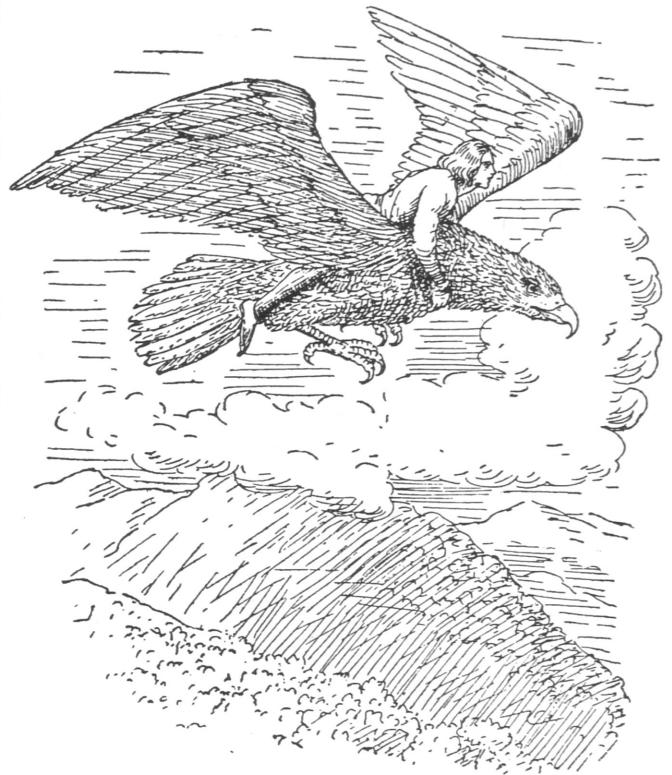
APROXIMACIÓ AL SIMBOLISME DE LES RONDAIES MALLORQUINES

*El savi comprensiu veu l'esperit
universal dintre de si mateix.
Proverbi hindú*

No pretenem exhaurir el tema dels simbolismes¹ de les nostres rondalles, solament volem oferir alguns exemples del vastíssim àmbit dels símbols a les nostres rondalles. La similitud de les nostres simbolitzacions a diferents cultures és una qüestió similar a l'estreta semblança dels contes, dels refranys, dels consells, etc. arreu del món. L'afinitat d'aquestes creacions intel·lectuals constitueix un material de suma importància per a l'estudi de les estructures de la imaginació humana i de la radical identitat intel·lectiva del grup humà.²

Ens referirem, en primer lloc, a alguns simbolismes connectats amb l'eix vertical.³ Aquesta simbologia ens guia des de la vida subterrània fins al cel a través de tres mons: el tònic (que no sempre coincideix amb l'infern), el terrestre i el celeste.⁴

Un dels casos més interessants és el de la planta o de l'arbre que creix i creix fins arribar al cel. A *En Pere Tort*,⁵ rondalla d'altra banda molt festiva, és per ventura on millor es mostra la potencialitat d'aquest tema. En Pere s'adona que un pi està creixent sobre la cresta d'un gall. Aquesta au és un símbol solar, car se'l relaciona amb el prodigiós naixement de cada dia i, en conseqüència, amb el triomf sobre la mort i amb la resurrecció. En Pere decideix enfilarse al pi. Un cop dalt, afolla el niu d'un corb —al·legoria de la putrefacció i de la nit eterna— i entra dins una síndria de dimensions extraordinàries. Qualsevol fruit —pel simple fet de contenir una llavor— està vinculat amb la fecunditat i la fertilitat. No ens ha d'estranyar que la meravellosa síndria hagi produït un món paral·lel d'una feracitat indescriptible. En aquest arbre hi ha set sostres de branques, com si es tractàs de les set esferes siderals. Quan arriba a dalt de tot, en Pere contempla

En Bernadet a la recerca de la flor romanial

el cel empiri, sojorn dels benaventurats.⁶ Amb l'ajuda de la mà de la seva germana («...s'era morta ja dona feta, com jo mamava»)⁷ entrarà per un finestró (símbol de penetració) dins la mansió paradisiaca.⁸ En Pere tort ja ha habitat el regne meravellós, lloc desitjat per tots els pobles i present a totes les rondalles... Ha passat de la nostra terra a l'estada dels finats. Així, malgrat el seu defecte físic, serà digne successor del rei, casant-se amb la princesa escollida per a la successió matrilineal. En aquest motiu tan primitiu trobam, almenys, dues novetats: el regne

meravellós és el Paradís —el cristianisme adapta les velles narracions a les noves creences— i el viatge al reialme llunyà és descrit de manera irònica i risible, la qual cosa confirma que el poble ja havia oblidat el sentit trascendental d'aquesta odissea.

El simbolisme de l'arbre és inestroncable. Cal tenir present que és el símbol de la ciència (no sols en el sentit bíblic del coneixement del bé i del mal) i de la vida.⁹ És per això que ofereix als vianants un refugi segur per passar la nit incerta. El lloc escollit per descansar és el frondós i acollidor brancatge. La cimlada constitueix el caire femení (d'indole maternal i protectora) de l'ambivalència sexual de l'arbre. Els éssers màgics, amos de la nit, sovint es detenen a reposar davall un arbre; així ho fan els tres gegants de la rondalla *Es cavallet de set colors*.¹⁰ L'heroi de la rondalla escolta llur conversa, la qual li proporcionarà la informació adequada per poder complir airosument el viatge al reialme meravellós. A altres rondalles, la protagonista passarà la nit davall l'arbre; en aquests casos les aus màgiques es posaran a les branques i mantindran sàvies converses, les quals oferiran al pelegrí de meravelles les noves que necessitat per assolir el triomf.¹¹

L'arbre té també un sentit totèmic i ritual. Davant les cases de les possessions o en llurs acollidores clastres sol haver-n'hi un de dimensions gegantines. Les rondalles ens parlen d'un ginjoler que hi havia davant ses cases d'es Tossals Verds¹² i del grandió lledoner de davant la rectoria de Sant Marçal de Marratxí.¹³

La Mort, personificada algunes vegades a les rondalles, té en el seu hort un arbre «disforjo, sense cap fuia, ben reblit de brancom», on hi ha moltíssimes candeles enceses de tota mena de gruixa i llargària. Representen les vides dels homes. La Mort ens diu:

*«Això són ses vides d'ets homos. Ses primes són d'es qui han de viure poc temps; ses gruixades, d'es qui han de viure molt. Ses qui comencen, són d'es qui neixen; ses qui acaben són d'es qui se moren.»*¹⁴

Les muntanyes tenen un simbolisme similar. En la seva cucua s'ajunten el cel i la terra. No ens sorprèn que aquells qui tenen catifes voladores vulguin aixecar els vol fins als cims més sobers i alterosos. Aquestes catifes assoleixen formes més humils en la nostra narrativa popular, com és ara llençols, canyoms, canyements, vànoves i selles.

La torre participa del simbolisme propi de l'altura. La seva altitud la fa inaccessible. Per això serà el lloc escollit pels pares i pels amants gelosos per a tancar-hi les filles o les estimades.¹⁵ La torre —pel seu hermetisme— és un custodi fidel de la virginitat, però cal no menysprear les finestres que possibiliten la penetració des de l'exterior. La donzella deixarà caure per la finestra, al llarg de la torre, una de les seves trunyelles o simplement un cabell. Amb aquesta tènue però infrangible ajuda, la gentil jove neta permetrà que pugui dalt de la torre el jove que ha captivat el seu cor. No hi ha presons segures per a l'amor.¹⁶

Els barrancs, freus i avencs apareixen adesiara a les nostres rondalles.¹⁷ Llur significat sol ser doble: maternitat i perill. Els monstres escullen aquestes contrades per a ajaçar-s'hi. V. Propp opina que aquests indrets poden simbolitzar l'entrada al reialme dels morts. la serpert (o, substituint-la, el monstre) és l'ésser que vigila l'accés a aquests espais.¹⁸

En aquests llocs profunds a vegades s'hi troben tresors tan valuosos com la flor romanial.¹⁹ Per arrabassar-la en Bernadet haurà de tallar una cama a l'àguila —el seu poderós auxiliar màgic— i usar-la per collir la preciosa flor.

La caverna gaudeix d'un simbolisme semblant al de la torre, encara que en aquest cas s'accentua l'al·legoria relativa al claustre matern. La princesa dels cabells d'or roman a una cova custodiada per dos gegants. Així parla un pastoret a n'Agraciat:

*«Trobareu un barranc molt fondo. Anau barranc, barranc. Endins de tot veureu dos ciprers ben alts, dues garberes d'ossos i una cova. Dins aquella cova és la Princesa des cabells d'or. Dos gegantots guarden sa boca; i, en acostar-s'hi ningú, el s'engoleixen com si fos un mosquit...»*²⁰

A les rondalles mallorquines no trobam l'escala ascendent (des de la terra fins al cel). L'escala dels nostres contes ens porta a nivells inferiors, endinsant-se en profunditats que ens recorden l'Inconscient.²¹ L'entrada que du a aquestes escales no és bona de trobar, sol estar en el recó més oblidat de la casa o —freqüentment— en un bosc o jardí; en aquest cas el forat que mena a l'escala sol estar tapat per un arbust:

*«... allà on havia arrabassada sa fenoïassa s'era fet un forat (...) hi trob una escaleta que se n'anava per endins, amb un escalonet d'or i un de plata; i jo per avall per aquella escaleta, i per avall i per avall.»*²²

Els escalons són d'or i d'argent alternativament. L'or simbolitza les entitats d'ordre superior. L'escala no condueix a un lloc fosc, sinó a un jardí desbordant de llum i cromatisme. A la psicologia profunda normalment s'estableix el paral·lelisme: conscient-jardí i inconscient-bosc. En el nostre cas, el jardí —és a dir la precisió, la mesura, l'ordre— estan en els espais ctònics, en tant que les tenebres, la confusió, el desconcert estan en els nivells superiors. El bosc s'ubica a l'àmbit visible, el jardí al terreny invisible. Per ventura podríem deduir que l'estructura és perfecta i que la seva projecció és extremadament defectuosa, en resum, que allò perfecte és l'inconscient i l'imperfecte és el conscient.²³

En aquests àmbits abismals trobam sumptuosos palaus:²⁴

*«... i per endins, i per endins; assetssuaixí surt a dins un jardí que no veien es cap d'allà. A's mig s'alçava un grandió casala...»*²⁵

En aquestes mansions sempre envoltades de vergers ufanosíssims s'esdevenen escenes molt emocionants, quan es trenca l'encantament que allunyava algun dels

protagonistes de la rondalla del normal curs de la vida. Quasi sempre, en rompre's l'encís, es consuma una bella història d'amor que el mal fat havia estroncat.²⁶

Na Francineta,²⁷ la dissortada heroïna d'una de les versions de *La Cendroseta* de les nostres rondalles, roman a la cuina mentre les seves germanes són al ball, però la bona sort no desampara la gentil joveneta:

«Afina una ratjola verda (...) que no era com ses altres (...) i me troba allà devall una escaleta que se n'anava per endins, amb un escalonet d'or i un de plata (...) una cambra grandiosa, que tot, parets, trispols i paladar tot era un mirall; i a's mig de sa cambra un llit d'or amb set matalassos de plomes, i una senyora d'edat...»²⁸

La misteriosa senyora proporcionarà a *Na Francineta*, en tres nits successives, els medis màgics necessaris per poder assistir als balls del palau. Aquesta gran estança totalment guarnida amb miralls simbolitza la memòria ancestral de la humanitat, potenciada per la figura venerable de la noble senyora. Al final del conte sabrem que la donant màgica era la reina-vella. Tot succeeix com si l'egregia dama vetllàs des de l'Inconscient per tal que l'elecció de la reina nova es fes de tal manera que reportàs el major benefici a la institució monàrquica.

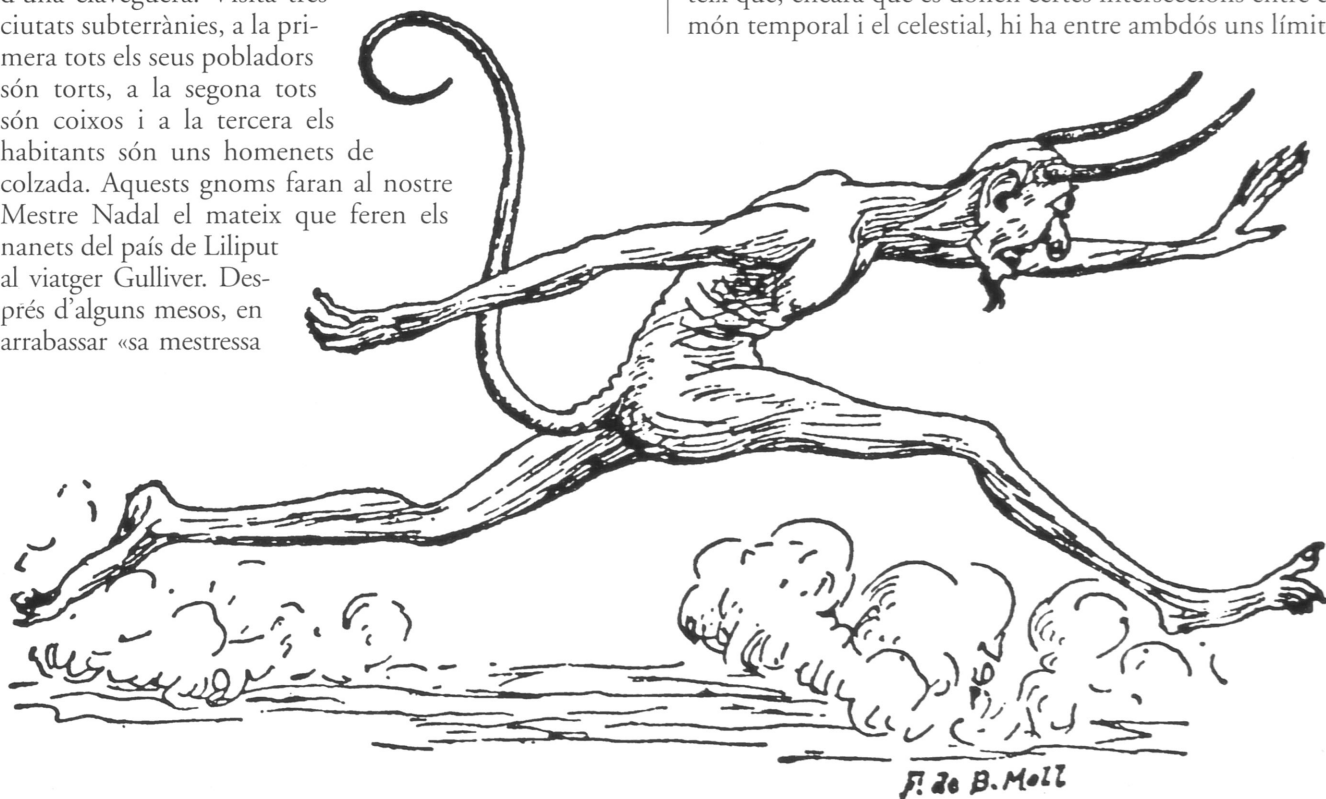
S'ha dit que les clavegueres d'una ciutat són una imatge dels nivells de l'Inconscient. El menestral *Mestre Nadal de sa placeta del Socós*,²⁹ un vespre en anar cap a casa seva perd el camí —s'ha apagat la llanterna que li feia llum— i baixa per l'ampla bocana d'una claveguera. Visita tres ciutats subterrànies, a la primera tots els seus pobladors són torts, a la segona tots són coixos i a la tercera els habitants són uns homenets de colzada. Aquests gnoms faran al nostre Mestre Nadal el mateix que feren els nanets del país de Liliput al viatger Gulliver. Després d'alguns mesos, en arrabassar «sa mestressa

i ets al·lots» una lletuga primerenca a un hort prop de la Ciutat de Mallorca...

«Ell amb sa lletuga s'alça un pa de terra com una barçella: se fa un clot ben fondo, i dedins m'hi troben son pare, mestre Nadal de sa placeta del Socós en persona, que, lo mateix que si hagués dormit i hagués acabada sa son...»³⁰

Ens trobam davant un cas de vida latent i d'una espècie de ressurrecció, després d'una llarga estada en el regne dels morts. A alguns relats l'accés als nivells profunds es du a terme mitjançant un pou. S'accentua més encara la idea de verticalitat. Al capdavant sol haver-hi un passadís llarguer que ens menarà als jardins i palaus del món paral·lel de sota terra.³¹ En el més profunds d'aquests pous hi retrobam inexhauribles trossos³² o valuosíssims objectes màgics.³³

Un altre conjunt de simbolismes es pot agrupar sota el títol «el més - el menys». Una de les rondalles més conegudes, *En Juanet de sa gerra*,³⁴ ens conta que un home molt pobre aconsegueix pujar fins el cel, enfilant-se per una favera que ha crescut extraordinàriament fins arribar al cel (recordem el simbolisme de l'eix vertical).³⁵ A cada una de les seves ascensions demana dons cada vegada més valuosos: *una barraca, una caseta, una casa gran, ésser metge, ésser batle, ésser rei...* El setè do («que em facen a mi Bon Jesús, a ella Puríssima, i ets al·lots Bon-Jesusons») - com era d'esperar- serà denegat. Aquell home i la seva família seran desposeïts de tot quant havien aconseguit i lliurats a la seva misèria originària. La rondalla ens adverteix que, encara que es donen certes interseccions entre el món temporal i el celestial, hi ha entre ambdós uns límits

El dimoni, sempre present a les nostres rondalles (*En Pere Catorze*) (il·lustració de F. de B. Moll)

infranquejables. En una paraula, no es pot accedir a la condició divina.

El simbolisme que connecta el més valuós i el més ordinari és molt freqüent en la narrativa popular. Les monedes d'or poden transformar-se en carbó o en excrements. Aquests canvi sol esdevenir quan el posseïdor s'ha portat cruelment envers els necessitats i no els ha volgut donar la tan desitjada almoïna:

*«... com obrí sa bossa per entregar els diners que havia fet de ses pomes, es dinars que hi hagué, foren una grapada de cagaions de me».*³⁶

*«... com obrí sa bossa per entregar-los es diners que havia fets de sa venuda, no hi troba més que carbons».*³⁷

Un dels més singulars donants màgics és l'ase que defeca monedes d'or i argent:

*«... un ase que, en donar-li faves, si com les s'ha menjades li diuen: Aset, fés lo que saps fer, -en lloc de buïnes fa doblers, tot plata i or».*³⁸

Segons la sistematització freudiana, entre les característiques del caràcter sàdico-anal destaquen l'afany desmesurat de riqueses i l'excessiva preocupació per la netedat personal. A aquest últim tret està lligat el do que posseeixen algunes donzelles, convertint en or l'aigua que han emprat per a rentar-se. També, quan es pentinen brollen de la seva daurada cabellera perles i diamants:

*«... en rentar-se cara i mans Na Catalineta, s'aigo de sa ribella tornava un pa d'or, i, en pentinar-se, li brollaven d'es cabeis perles i diamants».*³⁹

Un altre grup molt nombrós de simbolismes és el que fa referència a la sortida i a la posta de sol.⁴⁰

L'Orient simbolitza la claror i la vida, per tal com el Sol apareix cada dia en aquest indret. Aquesta és la direcció dominant a les rondalles. Els objectes màgics, la bona sort, l'èxit, s'aconsegueixen anant cap a Llevant. L'obsessió per aquest tema és tan gran que, quan s'ha d'anar a un lloc sense saber on cau i sense conèixer el camí, hom parteix indefectiblement vers l'Orient.

Es dona gran importància a la llum solar. De nit se solen interrompre les activitats. És evident que aquest comportament obeeix a motius de caire pràctic, ja que els camins, els mitjans de transport i les precàries tècniques d'il·luminació nocturna aconsellaven no treballar ni viatjar de nit. Però no podem descartar la possibilitat de la permanència dels ressos d'antigues creences en la protecció providencial del déu Sol. Escoltem la recomanació d'una mare a un fill seu, que se'n va a cercar fortuna:

*«— Fii meu (...), una cosa et coman: que, allà on se ponga es sol, t'has d'aturar, i allà mateix has de fer sa nit.»*⁴¹

Caminar cap a Ponent és el mateix que seguir el camí de la mort i de l'infern. Quan el dimoni determina el lloc d'una entrevista o el punt on li ha de ser portada alguna

ofrena, recorda al seu interlocutor que ha d'anar cap a Ponent:

*«— Jo —diu es jai—, només vos puc donar ses entresnyes d'infern. Vos n'anireu camí camí cap a ponent».*⁴²

El diable li diu a un comte on li ha de dur el fill o la filla que encara han de nèixer quan compleixin set anys:

*«— Idò el m'has de dur dins un bosc que trobaràs en haver caminat set dies cap en es ponent».*⁴³

Parlarem ara dels somnis. A les rondalles, la contraposició somni-vigília és equivalent a la d'irrealitat - realitat:

*«-... Però que no veis (...) que això no pot ésser ver? Com no veis que això és que ho heu somiat?».*⁴⁴

Adesiara pareix que somniar és una substitució de l'estada al reialme de les meravelles, puix que s'atribueixen als somnis el poder de prediure i d'endevinar. Un rei confia als somnis dels seus fills la greu determinació d'escollir l'hereu de la corona:

*«... anau-vos-ne a dormir; i es que somiarà ver i veritat serà s'hereu des meu reinat».*⁴⁵

Pel que fa al simbolisme dels somnis,⁴⁶ per ventura només ens trobam amb un sol cas susceptible d'interpretació. Tres germans decideixen menjar cames rotges⁴⁷ per tal de saber qui serà el seu enamorat:

«— Menjarem cames rotges, i somiarem s'enamorat.

*En menjaren, i Na Margalida somià una sala plena de coes d'ai, i Na Francina una sala plena de sardoniaies, i Na Catalina una sala plena de sal».*⁴⁸

Tant les coes d'ai com les sardoniaies⁴⁹ poden tenir un simbolisme eròtic, la primera per la seva connotació fàl·lica i la segona perquè produeix unes petites cabeces amb uns curtíssims apèndixs que s'enganxen fàcilment a la roba. La cambra tancada que somia la tercera germana és un símbol de la virginitat. La sal —per la seva blancor i per actuar com a preservatiu de la putrefacció— pot reflectir la puresa dels sentiments de la jove en contraposició amb els latents desigs eròtics de les seves germanes. Però aquelles al·lotes no saben res del simbolisme dels somnis i ignoren els mecanismes del subconscient:

«Aquells sòmits no les feren gaire gràcia, i digueren:

*— Tornem-ne menjar, de cames rotges, veïam si mos vendran sòmits més prendors».*⁵⁰

Les dues germanes majors tornaren a tenir els mateixos somnis angoixosos, però la tercera «somià que se casaria amb el Rei».

Finalment, ens referirem a alguns simbolismes d'indole amorosa. L'anell, per la seva forma circular, que ens recorda el moviment que segueix el mateix curs indefinidament, és la imatge de la continuïtat i de la totalitat. Per això és un emblema del matrimoni i de les esponsalles. A *N'Espirafocs*, una versió de *La Cendroseta*, la garrida fadri-

neta no accepta l'anell que li ofereix el rei com a penyora d'amor, sinó que «pega toc davall sa mà del Rei, li fa botir s'anell a sa treginada, i ella fuig com la bala.»

En Bernadet, protagonista de la conegudíssima rontalla *Es Castell d'Iràs i no Tornaràs* està enamorat de na Fadeta. Per tenir una penyora de tan gentil joveneta li pren l'anell que ella s'ha tret per rentar la roba vora d'un riu. Quan en Bernadet li torna la joia, s'inicien les relacions amoroses:

«— *Oh, que em fas de contenta, jovenet! diu ella, prenent s'anell. Ja em pensava no veure'l pus. I, què cerques per aquí?*».⁵¹

Les princeses de les rondalles sovint exigeixen als seus pretendents empreses impossibles. Quan no tenen moltes ganes de casar-se recorren a situacions com llençar un anell al fons del mar i després dir que no es maridaran fins que hagin recuperat l'anell:

«... *Jo no em casaré que no me duguen s'anell que vaig tirar dins mar quan, venint cap aquí, vaig perdre de vista ses meves Costes d'es Mig de Mar.*».⁵²

En algunes rondalles les donzelles benivolgudes de les fades tenen el front adornat amb un estel d'or. D'aquesta manera la bellesa de l'al·lota és potenciada amb un símbol d'intensa vida espiritual, de llum i d'intel·ligència. Les al·lotes guarnides amb aquesta penyora del regne de les fades són escollides per casar-se amb el rei. En aquest tipus de narracions —com *N'Estel d'Or*—⁵³ sempre es contraposen es bon i es mal tracte otorgat per sengles minyones a personatges del món meravellós.

La fembra joveneta amagada dins un frondós verger que pren a un jove galant els fins objectes que ell li havia furat amorosament (una pinteta, una cinta, un cabell). El príncep està fadat en forma d'ocell i sols en el jardí subterrani on s'esdevé la dolça escena pot recobrar la forma humana, gràcies a la virtut prodigiosa de les bellugadisses aigües d'un brollador:

«... *torna sortir sa maneta blanca de s'aufabeguera, agafa es cabei, i li pega estirada. Però es jovenet va tenir fort, i estirà més rostit, i se'n va dur sa maneta i es braç i tot es cos de la Princesa, que sortí de dins s'aufabeguera, més galanxona, més gentil, més xalesta que mai...*

— *Una mala fada mos havia fadats, i sols mos poria desencantar una donzella fia de rei com tu...*».⁵⁴

En entorn pletòric de símbols envolta la lluita d'un lleó i un porc senglar. El lleó és un jove que es pot transformar en diverses formes d'animals; representa la força i la virilitat exuberants. La pugna és despietada, però el rei dels animals no aconsegueix vèncer el porc feroç, que representa la intrepidesa i la gosadia irracionals... Per això diu:

«—*I si jo tengués un pa de l'hora una uiada de donzella i vi, de tu veuria la fi.*».⁵⁵

El pa proporciona fortalesa i el vi garanteix la immortalitat. L'embraguesa es considera un transsumpte de la vida dels déus. Emperò no cal excloure connotacions eròtiques, perquè a quasi totes les cultures la copulació és significada mitjançant les accions de menjar i beure. La mirada amorosa d'una donzella és l'inici d'una relació que incita a una comunicació perfecta; és natural que proporcioni abundants energies per a portar a bon terme les proeses. Confortat amb aquests tres dons, el lleó venç el porc senglar. Aquest combat a mort està relacionat amb el desencantament d'una princesa.

La sabata, la mitja pera i la mitja taronja simbolitzen la complementarietat existent entre l'home i la dona. Per obra d'una sabateta serà reconeguda la bella dama que ha ballat amb el rei durant tres nits de festa i que ha fugit al punt de mitjanit. A *Na Francineta*, rondalla del tema de *La Cendroseta*, la penyora serà una mitja taronja. Una meitat és en poder de l'al·lota i l'altra la té la reina-vella.⁵⁶

Finalment, convé esmentar —aprofundint en el tema de *La Cendroseta*— les persecucions protagonitzades per una joveneta quan fuig apressadament del sarau nocturn. Solen tenir, en la interpretació de l'escola freudiana, relació directa amb el desig de ser posseïda. El més freqüent —en aquesta i altres rondalles— és que la jove provoqui la persecució. Sol deixar una penyora, com si desitjés explicar que la seva fuga no implica una ruptura definitiva, sinó un estat transitori que potenciarà la imatge de la seva bellesa i farà que sigui encara més intens el desig.

Notau que les representacions dels símbols de l'amor són d'or (una pera d'or i una bolla d'or).⁵⁷ El preciós metall és la imatge del superior, de la glorificació, és el color del reialme llunyà, de la terra on el mal no existeix. Per ventura es vol significar que és molt difícil trobar l'amor autèntic, així com és molt laboriós trobar l'or, o que només podem arribar a l'amor vertader després d'un procés d'il·luminació, com si estimar amb deliri fos un cèlic.

La interpretació dels símbols ens ajuda a trobar sentit a l'expressió humana en totes les seves manifestacions (dinàmica, oral, plàstica, escrita). L'home no és capaç de manifestar tot el que porta dintre seu. És tasca de l'hermenèutica copsar el major nombre possible de virtualitats que, entre ombres i a mitges, brollen de la inesgotable mina de l'esperit humà. Els contes populars s'han abeurat al llarg de milers de generacions i incomptables segles d'aquesta ubèrrima font. La civilització moderna, amb l'estandardització de la cultura, la proliferació dels mitjans àudio-visuals i la introducció de la realitat virtual contribueix a la pèrdua i a l'oblit de la tradició oral.

Mossèn Antoni M. Alcover —un dels fills majors de la nostra raça— com ningú fins ara no ha fet— va salvar les paraules, va salvar les rondalles, va salvar els símbols. Com diria un hermenapeuta, féu moltíssim més del que creia fer quan recollia rondalles, paraules, dites... Descobria el riquíssim filó de l'esperit universal en el mirall de

la saviesa popular indoeuropea i semítica, llatina i catalana, d'un poble arrelat en la benaurada illa de Mallorca.

Vicenç Jasso Garau
Caterina Torrens Vallori

NOTES

(1) Entre les obres que es refereixen a les representacions simbòliques, cal esmentar *Les structures anthropologiques de l'imaginaire* de Gilbert Durand (Bordas, París, 1969).

(2) Aquests sistemes de similituds ens porten a parlar de l'inconscient. Mircea Eliade suposa que en aquesta instància s'acumulen els valors còsmics, perquè en ella es reflecteixen les modalitats, els processos i els destins de la matèria viva. El contacte de l'home amb l'inconscient es realitza mitjançant els somnis, la vida imaginativa i l'activitat creativa. (*Mito y realidad*, Labor, Barcelona 1978, p. 222)

(3) B. Bettelheim considera que la davallada a les profunditats simbolitza l'exploració de la ment inconscient (*Psicoanálisis de los cuentos de hadas*, Crítica, Barcelona 1980, p. 152).

(4) V. Propp opina que el reialme llunyà dels contes fabulosos es localitza ara davall terra adès a llocs enlairats, v. gr. al cim d'una muntanya (*Las raíces históricas del cuento*, Fundamentos, Madrid, 1979, p. 416).

(5) En Pere Tort, XVI, 89-91 (en citar les *Rondaies Mallorquines* indicarem en primer lloc el nom de la rondalla i a continuació el tom, en números romans, i les planes, en números aràbics).

(6) «...los dos mundos (y a veces también los tres, el subterráneo, el terrestre y el celestes) estan vinculados por el árbol.» (V. Propp, op. cit. p. 309 i ss.).

(7) *En Pere tort*, XVI, 90.

(8) Vd. V. Propp: op. cit. p. 464

(9) Mircea Eliade ens parla amb molt de deteniment del simbolisme de l'arbre còsmic (*Lo sagrado y lo profano*, pp. 127-130).

(10) Tom VI, 11-14.

(11) Cfr. *S'hermosura del món* (I, 25) i *Es fii del rei Murteral de França* (XII, 54).

(12) *El Bon Jesús i sant Pere i l'amo d'es Tossals Verds* (XIV, 74).

(13) *En Pere beneit* (IX, 64).

(14) *En Pere de sa coca* (XVI, 52).

(15) V. Propp (op. cit.) tracta aquest punt en el primer apartat («Los niños en la cárcel») del capítol segon («La trama»). Pensa que la reclusió dels infants en les rondalles populars és un vestigi del costum vigent a moltes monarquies d'arreu del món de tancar les princeses en llocs molt aïllats per tal que les forces del mal no les puguin danyar.

(16) *Sa coeta de na Marieta* (X, 133) i *N'Elionoveta* (XX, 5).

(17) Vd. J.E. Cirlot: *Diccionario de símbolos* (Labor, Barcelona, 1979, p. 167 «desfiladeros»).

(18) Vd. V. Propp (op. cit. p. 390 i ss.).

(19) II, 89.

(20) *N'Agraciat*, VII, 43.

(21) Vegeu el concepte de *Terra Mater* a Mircea Eliade (op. cit. pp. 119-122) i la significació atribuïda a l'escala a J.E. Cirlot (op. cit. pp. 186-188).

(22) *La princesa bella* (II, 51).

(23) V. Propp opina que la representació del regne llunyà com un exuberant verger correspon a les primeres èpoques de l'agricultura, que es limitava a l'horticultura: «... por bello que sea el paisaje del reino, no se encuentran nunca ni florestas ni campos cultivados donde espigue el trigo.» (op. cit. p. 417).

(24) Vd. V. Propp, op. cit. pp. 166-168.

(25) *En Juanet i sa donzella desencantada*, XII, 62.

(26) Vd. *La princesa bella* (II, 51).

(27) XVIII, 5.

(28) *Ibidem*, p. 5.

(29) XVII, 76.

(30) *Ibidem*, 79.

(31) *En Juanet Manent* (XI, 27).

(32) *En Juanet fill de viuda* (X, 5).

(33) *En Juanet cameta-curta i ses tres capsetes* (VI, 148).

(34) I, 100.

(35) «En el cuento ruso, la planta del guisante llega al cielo» (V. Propp, op. cit. p. 311). Vegeu l'anàlisi realitzada per B. Bettelheim

d'un conte semblant a *En Juanet de sa gerra* (*Jack y las habichuelas mágicas*, op. cit. pp. 259-264).

(36) *En Juan des fabiolet* (X, 35).

(37) *Ibidem*, 34.

(38) *Es canyamet, s'ase i sa serra porra* (III, 91).

(39) *Na Filet d'or*, XVIII, 21.

(40) La teoria solar o auroral, sostinguda per Jacint Husson, Andreu Lefebvre i Lleó Bachelin, considera que les heroïnes de moltes rondalles són personificacions de l'aurora (*La Cendroseta, La Caputxeta Vermella, La Bella Dorment*). Polzet i els seus germans representarien els set raigs de l'alba i Barbablava seria la imatge del Sol que cada dia mata l'Aurora, la seva novella esposa (vd. Dora Pastoriza de Etchebarne: *El cuento en la literatura infantil*, Paidós, Buenos Aires, 1962, p. 7).

(41) *En Pere poca-por*, VII, 128.

(42) *S'anellet* (XVIII, 60).

(43) *Sa Comtessa sense braços* (II, 120).

(44) *Sa llampria meravellosa* (VIII, 50).

(45) *El rei de tres reinats* (X, 66).

(46) Cfr. S. Freud: *La interpretación de los sueños* (Biblioteca Nueva, Barcelona, 1976) i E. Aeppli: *El lenguaje de los sueños* (Miracle, Barcelona, 1956).

(47) *Chicorium intubus*, en castellà «achicoria silvestre».

(48) *Sa rondaia de Son Roig* (XII, 139).

(49) *Chrysanthemum coronarium*, moix.

(50) Id. id.

(51) *Es castell d'Iràs i no Tornaràs* (VII, 59).

(52) *Ses figues i es fii petit* (XXIII, 81).

(53) I, 67.

(54) *La Princesa Bella* (II, 56).

(55) *Es fii des pescador* (II, 82).

(56) *Na Francineta* (XVIII, 15 i ss.).

(57) *En Mercè-Mercè* (XIII, 89) i *En Tinyoset* (XX, 74).

Dielectro Balear

Sociedad Anónima

► Gremi Fusters, 43

Polígon Son Castelló (ASIMA)

07009 PALMA DE MALLORCA

Telèfons: 20 44 64 (6 línies)

75 56 25 - 75 56 81 - 75 42 42

Fax: 75 82 29

ELECTRICITAT

► Carrer de la Pagesia, 68-B

Polígon Industrial

07500 MANACOR (Mallorca)

Telèfons: 55 53 51 - 55 55 55

Fax: 55 53 62

MAQUINÀRIA

► Extremadura, 21

07800 EIVISSA

Telèfons: 30 12 11 - 30 30 03

Fax: 30 02 57

IL·LUMINACIÓ

► Polígon Industrial, G 103

MAÓ (Menorca)

Telèfon: 36 17 09

► Polígon Industrial, 41-bis

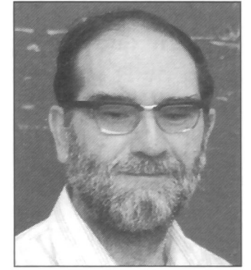
07760 CIUTADELLA (Menorca)

Telèfons: 38 06 93 - 38 26 19

Fax: 38 64 29

AÏLLANTS

■ JOSEP A. GRIMALT

ELS GEGANTS DEL PUIG DE SANT SALVADOR

La primera edició del tom V de *l'Aplec de Rondalles Mallorquines* de Mossèn Antoni M. Alcover¹ contenia un text relacionat amb el Puig de Sant Salvador de Felanitx. Du per títol «Es gigant des puig de Sant Sauvador de Felanitx». En aquell tom, els textos van numerats de l'I al CXLVIII. El que ara ens interessa du el nombre LXII.

A les successives edicions de *l'Aplec*, el contingut dels toms, especialment el del V, se va redistribuint, de manera que a partir de la 2^a., ni el tom V ni cap altre no recullen aquell text, que no fou reeditat fins que aparegué el darrer (1972) del vint-i-quatre que integren l'anomenada «edició definitiva», publicada per l'Editorial Moll de la Ciutat de Mallorca, on el pot trobar ara el lector interessat.² És el 8 de la sèrie «Encantaments, tresors, gegants, negrets i por». Consta de dues parts, que convé tractar per separat.

La primera és la relativa al Macolí d'es Gegant. És de contingut molt simple i tan breu que la podem transcriure íntegrament:

«Diuen que un temps hi havia gegants damunt es puig de Sant Sauvador. Un d'ells una hora baixa se'n pujava a ses cases, daixo daixo, i a mitjan pujada se senti cosa dins sa varca.»

La se despassa de davant, i li cau un macolí, i seguí per amunt.

Allà on va caure es macolí, allà romangué i encara hi és: se diu es macolí d'es gegant, una rocassa com unes cases.

Com pujau a Sant Sauvador, el trobau a sa vorera d'es camí, un poc passat s'auzina.»

Aquesta roca, efectivament, avui encara és localitzable i molts de felanitxers són capaços d'identificar-la.³ La tradició sobre el seu origen encara és viva. La podem considerar una de les anomenades «legendes etiològiques», és a dir, les que relaten un esdeveniment com a causa d'una manifestació constatable a la naturalesa, en aquest cas l'existència d'una roca singular.

Un dels gegantots que habiten les nostres rondalles (L'hereu de la corona) (il·lustració de F. de B. Moll)

Repassant les col·leccions i els índex de material folklòric que he tengut a mà, no hi he trobat cap entresena de la seva localització a cap altre endret del món. Són molt corrents, això sí, les explicacions d'accidents naturals, especialment muntanyes, que tenen gegants com a personatges. El *Motif-Index of Folk-Literature*, de Stith Thompson⁴ du una sèrie de motius prou llarga, amb un títol genèric ben expressiu: A963 *Mountains from stones* (soil, sand) *dropped or thrown*, dins la qual en trobam un de més específic, A963.1 *Mountains from stones dropped from giant's clothes*: el gegant du pedres dins la roba, però les perd mentre camina. El motiu ja resulta ben afí a la tradició del nostre Macolí. Segons les referències del *Motif-Index*, aquell motiu se troba localitzat a Alemanya, França i Indonèsia. A França, serveix d'explicació de l'origen d'alguns monuments megalítics.

La tradició del macolí que el gegant se treu de la sabata, com a explicació de l'origen d'una roca, potser és endèmica de Mallorca, o més exactament, del Llevant de Mallorca. Però no és exclusiva de Felanitx. A Manacor, per explicar l'origen de la Roca d'es Castellet, també diuen que és un macolí que un gegant se va treure d'una sabata. Vegeu el § 1 de la dita sèrie «Encantaments...», titulat *Sa roca d'es Castellet*. Sia exclusiva del llevant de Mallorca o bé la poguem trobar a altres llocs, aquesta forma particular d'explicar l'origen d'una roca hauria de tenir el seu lloc al *Motif-Index* com a variant de l'esmentat motiu A963.1.

La segona part del text que comentam té un propòsit didàctic: vol exagerar la importància de l'agricultura per a la vida i la subsistència dels homes. A penes hi ha acció, de manera que quasi no té caràcter narratiu. Tampoc no n'he trobada cap altre versió, llevat d'una que va publicar l'«Almanaque de El Felanigense» corresponent a l'any 1884. La firma del nostre erudit M. Obrador i Bennàsar, que la titula *Sa jugueta des gigant*. La transcrivim íntegrament a continuació, limitant-nos a actualitzar-ne l'ortografia.

«En temps primer, dalt una muntanya, hi havia un gran castell, que hi habitaven gigants. Ara està tot esfondrat; sa clastra ha romasa deserta: debades hi cercareu gigants: ja no n'hi ha cap ni un.»

Un dia, sa fia d'es gigant sortí d'es castell, i se posà a jugar ran d'es portal. Llavò se'n davallà, costes avall, desitjosa de sebre lo que passava allà baix.

En poques passes atravessà sa garriga, i se n'entrà dins terra plana, dins terra d'homos. Ses ciutats i ses viles i es conradís li varen parèixer un món nou, ben diferent d'allà dalt.

I mirant amb atenció su-baix d'ella, va afinar un pagès qui llaurava es sementer. El veia petit, petit, moguent-se d'un cap a s'altre.

— Oh quina jugueta que he trobada! —s'exclamà—, jo la me'n duré a ca-nostra-. Tot d'una sacota, estén es mocador en terra, aplega amb una grapada tot lo que veu que es belluga, ho posa dins es mocador i el ferma p'es cornalons.

Botant d'alegria com un infant, se'n torna muntar en es castell, cerca qui cerca son pare.

— Mon pare, mon pare, a on sou? quina jugueta que he trobada! No heu vist res mai més garrit.

Es gigant vei, assegut devora sa taula, bevia glop a glop un cadaf de vi novell. Veu venir sa fia tota alegre i li diu:

— Què dus dins es mocador, que es belluga tant i et fa botar d'alegria? Meem, mostra-m'ho.

Ella desfà es mocador, i cuidant de no espenyar res, comença a posar damunt sa taula es pagès, s'arada i es parei. Quan ja ho té tot col·locat, cantant i botant, comença a fer mamballetes.

Però es jai rua ses ceies, se posa a fer capades, enfadat i li diu:

— Què has fet, esburbada? No! això no és una jugueta, fia meua. Vaja, vaja, de pressa, torna això allà mateix a on estava. Es pagès una jugueta? ai, ai! què t'havies passat pes cap? No em véngues amb raons, i tot d'una fé lo que et man. Si es pagès no existia, tu no tendries pa que menjar. Sa raça d'es gigants va sortir de la pagesia. Es pagès una jugueta? No, no; Déu mos n'alliber!

En temps primer, dalt una muntanya, hi havia un gran castell, que hi habitaven gigants. Ara està tot esfondrat; sa clastra ha romasa deserta: debades hi cercareu gigants: ja no n'hi ha cap ni un».

La versió de l'*Aplec* és molt més concisa, però coincideix amb l'anterior en l'essencial. Les diferències són poc rellevants: canvia el sexe de la filla del gegant, que ja no és filla sinó fill. «Un gegantet pollastrell» diu. Situa els fets al Puig de Sant Salvador, localització absent al text de n'Obrador, pel motiu que després veurem.

D'aquest relat, tampoc no n'he trobats paral·lels enlloc. N'Obrador presenta el seu text amb un subtítol: «Traducció d'una poesia alemana», però no en diu el nom de l'autor ni dona cap altra dada referent a la seva procedència. Aquest silenci fa pensar que el relat podria ser d'invenció seva, i si el presenta com una traducció d'una poesia alemana és per donar-li més interès amb una pinzellada d'exotisme, molt del gust romàntic. És un recurs innocent i perdonable, en la part que té de falsetat, tenit en compte el caràcter popular, recreatiu, de la publicació. Ara, ¿quina connexió hi ha entre la versió de N'Alcover i la de n'Obrador? Intentem esbrinar-ho.

La nota de N'Alcover sobre els narradors no és tan explícita com hauríem volgut. Se limita a dir: «M'ho contaren lo Rd. Juan Pou, Vicari, i En Jaume Sureda, seminarista, tots dos d'aqueix poble», és a dir, de Felanitx. Segons les dades que em facilita Mossèn Pere Xamena, el nom complet del primer era Joan Pou i Riera; nascut l'any 1868, fou ordenat el 1892 i morí el 1937. L'altre, En Jaume Sureda i Matas, va néixer el 1882, fou ordenat el 1906 i morí el 1945. De mal nom li deien «es capella Poca-roba».

N'Alcover no precisa quines de les parts del text respon a cadascun dels informadors o si totes dues parts

procedien de tots dos, com no diu tampoc si actuaren separatament o conjuntament. Tenint en compte les característiques del material, la segona possibilitat no és inversemblant: Mossèn Alcover podria haver-ne obtingut la informació durant una conversa mantinguda amb tots dos alhora. Cal advertir que a les «llibretes de Notes de Rondaies» (llibretes on prenien notes del material brut que anava recollint) no hi hem trobat les corresponents al text de què tractam. No en podem treure, doncs, cap clària.

Tot plegat m'obliga, almenys per ara, a no sortir del terreny de les hipòtesis a l'hora de contestar la pregunta formulada abans. Vegem-ne unes quantes:

1. N'Obrador hauria conegut el seu relat a través de la tradició oral, alemanya o d'on fos, bé casualment, bé a través de les seves recerques folklòriques. En aquest cas, no s'entén per què no va ésser més explícit respecte de les fonts.

2. Se tractava d'un material viu a la tradició oral de Felanitx, d'on l'haurien tret, no sols N'Obrador, sinó també els informadors de Mossèn Alcover. La manca de paral·lels localitzats en altres llocs ens menaria a considerar-la una tradició endèmica d'aquell poble.

En contra d'aquesta hipòtesi, al·legaria que en el relat hi pesa molt més la lliçó moral (hem de respectar el pagès) que la intriga, quasi nul·la, tret molt més propi dels textos literaris, cultes, que dels orals, on els conten-

guts morals, ideològics, etc. si hi són presents, és en una proporció molt més petita.

3. N'Obrador se va inventar el relat o el va treure d'una font escrita o d'una oral inaccessible als informadors de Mossèn Alcover, el publicà a l'«Almanaque» i d'allà, directament o indirecta, el varen conèixer ells. N'Alcover potser aquesta vegada no va insistir prou que no s'interessava pel material procedent de fonts escrites. (També hi cap que l'informador mateix, a l'hora d'explicar el relat a N'Alcover, ja no recordàs d'on el sabia.) No hi ha dificultats d'ordre cronològic en contra d'aquesta tercera hipòtesi: la versió de N'Obrador aparegué l'any 1884 i la de N'Alcover, el 1909. Aquest hauria hagut d'obtenir la informació quan Don Joan Pou ja havia estat ordenat i abans que ho fos en Jaume Sureda, o sia entre el 1892 i el 1906.

Si la tercera hipòtesi fos la bona, amb molta probabilitat seria Don Joan Pou el qui hauria actuat de transmissor entre l'«Almanaque» i Mossèn Alcover, perquè, quan aparegué l'«Almanaque», en Jaume Sureda només tenia dos anys.⁵ Fos com fos, ens trobaríem davant el cas d'una font escrita que hauria alimentat (per poc temps, certament) la tradició oral, fenomen més aviat poc considerat pels estudiosos. Els lectors em perdonaran una exposició tan prolíxa, que demostra fins a quin punt és difícil la investigació en literatura comparada quan hi intervé l'oralitat.

Josep A. Grimalt

FORTEZA TOBAJAS, S.A.

Distribuïdor de Cambres de Bany,
Calefacció i Aire Condicionat

Roca

Exposició i oficines:

31 de Desembre, 22
Tels. 29 60 01 - 29 47 95 • Fax 75 93 16
07004 Palma - Mallorca

Magatzem i venda:

Nicolau de Pacs, 15
Tels. 46 28 34 - 46 15 49 • Fax 46 29 69
07006 Palma - Mallorca

NOTES

(1) Estampa d'En Felip Guasp i Vicens, Ciutat de Mallorca, 1909.

(2) Alguns textos de la 1^a. edició no han quedat recollits a la «definitiva», com la llegenda del Comte Mal.

(3) No en puc precisar les dimensions, males de calcular donada la forma irregular de la roca; però en tot cas és exagerat dir que és «com unes cases» com fa el text.

(4) Indiana University Press, Bloomington, 1966 (2a edició).

(5) Clar que l'hauria poguda llegir més tard. També hi haurien pogut intervenir un o més transmissors orals intermedis entre N'Obrador i els informadors de N'Alcover.

**CAFÈ
DE SA
PLAÇA**

El cafè de Lluc

Plaça Pelegrins, 14 • Tel. 51 70 24 • LLUC

■ JOSEP MASSOT I MUNTANER

MARIÀ AGUILÓ, PRECURSOR D'ANTONI M. ALCOVER

Mossèn Alcover no va esser el primer que va recollir rondalles a Mallorca. L'hi va precedir, com en tantes altres coses, Marià Aguiló, poeta abrandat i erudit infatigable, que va aplegar material folklòric i literari arreu dels Països Catalans i que va encomanar a molts altres la passió pel que ell anomenava el «Renaixement» de les lletres catalanes i l'amor per la cançó tradicional i per la resta de manifestacions populars.¹

En les notes que va deixar redactades per al Pròleg del *Recull de Rondalles*,² Aguiló mateix ens assabenta que va començar a «replegar rondalles en 1841 sens saber que ja n'hi havia de replegades a França i Alemanya». Recordem que Aguiló era nat el maig de 1825 i que ens consta que va començar a recollir cançons també en plena adolescència.

No cal dir que les rondalles —com les cançons— havien format part de la seva infantesa. En una nota redactada en castellà —com feia sovint als seus apunts personals— confessava: «Desde que han perdido la importancia pública por decirlo así, de cuando substituían el teatro etc. y lo substituyen en cierta manera en Ibiza etc. les ha quedado una utilidad privada que tardarán en perder quizás: suelen ser la recompensa de los sacrificios que exigen a los niños para prepararlos para acostarlos etc. Sé de mí que cuando no me las prometían, las exigía, y que tempranamente era un erudito en estos cuentos, de tal manera que el gusto de oírlos se volvía para mí en un gran tormento, pues que después de las reiteradas súplicas, después de los preparativos e introducciones al cuento salían a menudo con los mismos que ya sabía y no podía sufrir en manera alguna su repetición».

Ell tenia la sensació que, al final de la seva vida —no sabem exactament quin any escriví les notes per al pròleg del volum de *Rondalles* que somiava de publicar—, les rondalles havien anat morint irremissiblement. «Quan les col·lectors d'oliva —comentava— surten a collir és que l'oliva cau. He presenciat aquest moment crític. Déu sap els segles que feia que vivien les rondalles en els canons de les filoses de canya que no s'acabava mai, com el cànem etc. de què les

encarregaven. Filoses i rondalles han mort al mateix temps i jo les he vistes morir». A continuació assenyalava que «en el llibre», les rondalles li feien «l'efecte de la *feram* o *empallada* embalsamada» que posaven als «museus i sovint dels ossos que repleguen los estudiants del primer any d'anatomia». I insistia encara: «La rondalla ha mort en les filades dels llogarrets amb les *xilimines* o *ressopons* (*ressupó*) que de tant en tant les comares hi solien fer. La poesia n'està de dol».

Exposava el mateix en una altra nota redactada en castellà: «La época de las leyendas fantásticas ha pasado ya para los pueblos civilizados. Suya es en parte la obra de la civilización. Ellas la prepararon despertando con la fuerza de la imaginación los buenos sentimientos en el corazón de las sociedades. La muerte de estas leyendas es ahora tan natural y tan consecuente como la caída de las flores al aparecer y desarrollarse el fruto.— La devoción con que la historia literaria y la *arqueología* recogen los restos de esas leyendas y los entierran en libros más o menos eruditos es ya por sí la gran prueba de esta muerte».

De tota manera, reconeixia que no eren mortes del tot: «En Mallorca totes acabaven: «*I si no són morts encara són vius*». I vius eren per les rondalles que semblaven immortals i que no obstant estan ara a punt de morir». Havien canviat, però, radicalment les condicions de vida que n'afavorien la pervivència: «Han arrencat les rondalles als infants i a les velles i a les llargues vetlles de l'hivern. Han apagat la llar de les cases. Les rondalles i el rosari bastaven a Bunyola quan jo era infant per fer passar bé les vetllades a tot hom; ara casinos, cafès i cases de joc i coses pitjors no hi basten».

Aguiló volia donar una explicació de la seva indecisió a l'hora de publicar unes rondalles que havia començat a recollir de tan jove. «Regonèixer l'esqueleto [sic], l'ossamenta» d'una rondalla —escrivia— «és fàcil, sobretot si es tenen gaires versions». Ara, «donar forma és difícilíssim, queda una narració híbrida que ni és del poble ni és de l'autor perquè és dels dos». «Això —continua— me féu oblidar les rondalles».

Insistent en això mateix, confessava: «He tengut la paciència durant set o vuit anys de replegar a la mateixa persona la mateixa rondalla i escriure —la tant com és possible a qui no sap la taquígrafia. Diguent sempre casi lo mateix, cada d'any [sic] canviava la forma i deixava frases que l'altre havia dites i n'hi afegia de noves». Aquesta constatació, perfectament lògica dins la literatura popular, el descoratjava: «D'aquí ve la meua repugnància a la publicació de rondalles, i això que crec ésser lo qui ha tengut més paciència en replegar versions totes nostres sens voler obrir un llibre de rondalles estrangeres».

D'altra banda, assegurava que mai no havia replegat cap rondalla «de persona que sabés de llegir» i que «les més boniques les he trobades en racons com Querolbs, Formentera, etc.» D'una manera realista, havia arribat a la conclusió que «són fotografies que quiscú acolorix a sa manera. No es poden replegar com les cançons paraula per paraula. Jo no he pogut més que consignar frases i versos», i considerava «que hi ha (o hi havia) persones d'un do especial per contar rondalles, que m'he quedat embadalit escoltant sense escriure un mot per por de perdre ni una paraula de les que deien».

En una altra avinentesa consignava: «No he apuntado la millonésima parte de las rondallas que he oído. El placer de escuchar ha embargado la pluma y luego la dificultad de dar la forma y el tono especiales de la conseja popular bien contada ha atado en general mi mano. La pausa del canto da tiempo para copiar los romances. La rondalla debe oírse ante un gran corrillo y debe verse contar y gozarse entre la multitud. Esto no obstante, creo haber reunido los tipos principales de esta infinidad de poemas fantásticos y bastan esos pocos para revelar el espíritu poético del pueblo, que si no los ha creado (puesto que ninguno puede llamarse autor de ellos), del pueblo que ha sabido retenerlos y se solaza todavía con ellos».

És curiós que Aguiló anotava que «les rondalles tenen més relació amb qui les conta de lo que es creu» i que «los que en saben moltes moltes [sic] generalment no en saben cap de bé». I constatava: «Les rondalles, a pesar de ser rondalles, tenen *cap i peus*, i la seua lògica i la seua moral, i se veu tenint paciència de replegar—ne vàries versions i sobretot anant—les a recollir en els pobles aïslats i pobres a on encara són tradicionals i se pot dir que són el repertori del seu teatre, que solen posar en escena les nits d'hivern».

En una nota en castellà, remarcava: «En Mallorca y en varios puntos de la corona catalana cuentan la rondalla con una entonación peculiar que se ha conservado tradicionalmente y que aumenta la dignidad e importancia del narrador y del cuento. La sencillez e ingenuidad generalmente seguidas en estas narraciones no implican el que a menudo deslían en los trozos patéticos con un lenguaje algo retórico a la manera de los libros de caballerías, pero no por esto menos candoroso». I hi afegia: «Exceptuando los pretenciosos que hacen alarde de despreciar por teoría aquello mismo que les gusta, y los que están faltos de imaginación, los demás generalmente no huyen una ocasión favorable de oír una rondalla, si bien les repugne buscarlas».

Aguiló pensava que, si les rondalles «són tan antigues com els savis suposen, els llibres de cavalleria i els poemes de l'edat

Il·lustració per a una de les rondalles més conegudes de l'aplec d'Alcover: *En Juanet de sa gerra*

mitjana són fills llegítims de les rondalles», i que «no sols sembla fàcil posar les moralitats que en Perrault hi posà en quiscuna, sinó que em sembla que donen peu al filòsof per estudis transcendents i als historiadors pel coneixement de les aspiracions dels sentiments i de la filosofia popular». «Indubtablement, a més d'una font de solaç domèstic, hi havia ensenyances i entraven en l'educació». Més encara, recordava: «No he vist mare que no tengués algun talent per traure'n de les rondalles aquelles primeres moralitats que l'infantesa ha mester segons els primers defectes que els veuen despuntar».

Aguiló, tanmateix, no volia estudiar—les des d'un punt de vista científic. «Tenc horror —deia— a fer—ne ciència. Só el més vell dels que han replegat rondalles i el més antipàtic al *folk-love*. Sent encara el pler primitiu i estètic de l'infantesa i me dol convertir-lo en teories insegures com tot lo humà. És com a la persona de fe viva que pren un llibre de controvèrsia relligiosa. Com l'enamorat estudiant de medicina supòs que al estudiar l'osteologia no pensa amb los ossos de sa enamorada».

Ja hem vist que Aguiló mateix anotava que no havia recollit sinó una petita part de les rondalles que havia escoltat. En intentar una classificació dels diversos tipus de rondalles, hi tornava a insistir: «Además del repertorio de las Rondallas fantásticas o de hadas, hay los cuentos o novelas de costumbres, las burlas, satíricas, las parábolas, los chascos o burlas, las de santos, las didácticas. En fin, es un repertorio inmenso, con mucha mayor variedad que en los romances, y confieso francamente que no he hecho más que explotar una ligerísima parte».

Les jaies-fades, una presència constant en el nostre rondallari
(*S'hermosura del Món*)

Aguiló s'adonà igualment de la relació entre les rondalles i els romanços populars: «Las consejas o rondallas completan la poesía popular catalana porque muchos de los antiguos romances largos han pasado a ser consejas sin alterar notablemente el fondo. Mi hermana me había contado el de la hija del rey que tuvo a su amante muerto siete años y el de la hija del conde que fue a la guerra por su padre y el rey se enamoró de ella y pruebas que hicieron para saber si era o no mujer. — Las consejas admitirán clasificación análoga a los romances. Reunir las que hablan de brujas, de serpientes, de demonios y encabezarlas con ligeros apuntes sobre la antigua mitología religiosa goda».³

Marià Aguiló ens deixà fins i tot algunes llistes de «les rondalles més usuals en Mallorca quan jo era petit» i de «Rondallas oídas en mi primera niñez en Mallorca, algunas de las cuales tengo apuntadas»: «La de la Blancaflor», «De l'amor de les tres taronges», «De la flor del romanial», «D'en Bernadet fill de rei», «De la Bella pelosa», «De l'hermosura del món», «De la Bella fada», «De la Blanca i bella», «De la tórtera»... Una bona part d'aquestes i de moltes altres rondalles, recollides —directament o per mitjà de terceres persones— arreu dels Països Catalans, es troben en estadis diversos —notes, esborranys o versions més elaborades— entre els materials de Marià Aguiló conservats a l'arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. En una altra avinentesa ja en vaig donar un catàleg complet i no cal, per tant, insistir-hi.⁴

Aguiló guardava les dues gruixades carpetes del seu *Rondallari* a la llibreria on tenia tots els tresors que havia anat recollit al llarg de tota la vida. Jacint Verdaguer, gran amic d'Aguiló i col·lector com ell de rondalles, escriví que «son rondallari era tan bo i tan important com son refraner, mes era poc conegut, puix, no sé per què, no l'ensenyava gairebé mai».⁵

És molt possible que el mostràs qualche vegada a mossèn Alcover, que algun cop féu estada a casa seva, a Barcelona,

però el cert és que a la correspondència entre Alcover i Aguiló no hi ha mai cap referència a aquest *Rondallari*, llevat de quan Aguiló agraeix a Alcover una carta del 24 d'agost de 1890: «Volia enviar-li l'enhonorabona quan vaig veure en el *Eco* [del Santuario] sa primera rondalla, per lo justa i ben acertada que me sembla sa redacció, cosa que sempre he tengut per molt dificultosa i això ha estat la causa de no publicar les que arrepleguí quan era al·lot».⁶ Sí que hi ha una elogiosa al·lusió a Alcover com a «bon contador de rondalles», a la dedicatòria manuscrita del *Romancer popular de la terra catalana* d'Aguiló (1893), i el gener de 1896 Aguiló mateix qualificava el primer volum de *l'Aplec* alcoverià «d'un dels llibres benèfics que m'han fet recordar ma infantesa d'una manera extraordinària».⁷ Per la seva banda, mossèn Alcover explicava a Aguiló, el 24 d'agost de 1890: «A Nadal vaig començar, durant les vacances, a recollir rondalles i en tenc unes cinquanta d'escrites».⁸

Marià Aguiló, extremament perfeccionista, no estigué mai content —com ja hem vist prou— de les rondalles que havia aplegat. «La rondalla que fa tant de bon escoltar de la boca de les nines o de les velles sol esser de molt mal llegir en les col·leccions literàries. Qui en té la culpa?», es preguntava. Aquest sentiment d'agredolç, unit a la seva peresa d'escriure i a la seva indecisió permanent, no li permeté de donar a conèixer el seu *Rondallari*, ni tan sols de donar-li una forma definitiva. La seva feina, però, fou molt considerable i continua essent molt valuosa. Esperem que en un futur no gaire llunyà sigui possible d'editar-la, d'estudiar-la i de comparar-la amb la d'Antoni M. Alcover i la dels altres col·lectors de les Illes Balears, del Principat, d'Andorra, de la Catalunya del Nord i del País Valencià.

Josep Massot i Muntaner

NOTES

(1) Vegeu, en general, la biografia de Margalida Tomàs, *Marià Aguiló* (Palma de Mallorca 1986) i el meu article *Marià Aguiló, col·lector de cançons populars*, «Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes» (Barcelona 1980), 287-324.

(2) Inèdites fins ara i conservades a l'arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, actualment a Montserrat, A-22-II. Totes les citacions que faré procedeixen d'aquest fons.

(3) En una altra nota afegeix: «Por mucha que sea la flexibilidad del romance y por grandes que sean las modificaciones que introducen en ellos según el genio y las diversas comarcas en que los cantan es, sin embargo, forzoso retener en la memoria un crecido número de versos y los que se resisten y los que crean extendiendo y comentando y los que modernizan para dar más interés han hecho consejas de los romances. Así en Valencia, que iban olvidando varias de las palabras de la antigua lengua de los romances, han hecho rondallas y casi todos los romances largos y poemas populares de la edad media se han perdido en el mar de cuentos. Recuérdese si no el que copié de la Sigaleta de Candebanol [Campdevàno]. — Las consejas son el osario de los romances».

(4) *Vegeu Inventari de l'arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, I (Barcelona 1993), 211-222.

(5) Jacint Verdaguer, *Rondalles*, a cura d'Andreu Bosch i Rodoreda (Barcelona 1992), 325.

(6) Esborrany (que no ens consta que fos rebut per Alcover) publicat al meu llibre *Llengua, literatura i societat a la Mallorca contemporània* (Barcelona 1993), 46.

(7) Vegeu el meu llibre *Antoni M. Alcover i la llengua catalana* (Barcelona 1985), 71.

(8) Carta publicada a *Llengua, literatura i societat a la Mallorca contemporània*, 46.

■ JOANA SUREDA ROSSELLÓ

TREBALLAR AMB LES RONDAIES A L'ESCOLA I LA BIBLIOTECA

Cada any l'Àrea Socioeducativa i cultural de l'Ajuntament de Sant Llorenç des Cardassar, organitza en el mes d'abril LA FESTA DEL LLIBRE.

El tema central d'aquest any '95 han estat les *Rondalles Mallorquines*, pensant que fos una primera introducció basada en les rondalles més conegudes d'en Jordi d'es Racó, i l'any que ve aprofundir en la temàtica amb motiu de la celebració del Centenari de la 1era publicació.

El programa d'actes i activitats es va desenvolupar durant més de quinze dies.

ALS CENTRES ESCOLARS

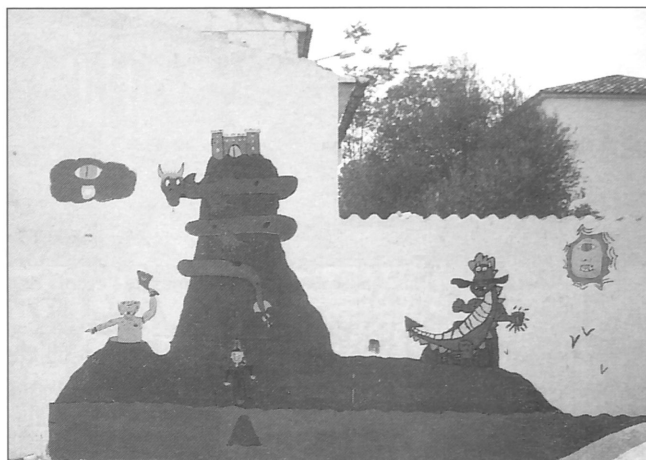
Se'ls va presentar una proposta didàctica per als diferents cicles educatius:

— Educació Infantil: *«Juguem amb les Rondalles»*. Va consistir a contar una sèrie de rondalles dins l'aula per part del professor. Seguidament, en petits grups varen construir trencaclosques de dibuixos relacionats amb les rondalles contades. Després individualment dibuixaren diferents personatges rondallístics. I finalment, entre tot el grup classe, varen descriure oralment els diferents personatges, fent comparacions de les seves característiques (quins són grans, petits, valents, porucs, etc.)

— Primer cicle de primària: Treballaren sobre la rondalla *El nas de dos pams*. Feren bàsicament jocs de llençatge, tenint en compte el vocabulari, l'expressió oral etc.

— Segon i tercer cicle primària: La proposta per aquests cicles es va centrar en els Itineraris rondallístics. Situar geogràficament l'origen de les rondalles i visitar algunes possessions relacionades amb aquestes.

— 7è i 8è d'EGB: Confeccionaren una Auca de la vida de Mn. Antoni Mª Alcover. A més amb una proposta didàctica complementària varen aprofundir en una de les seves rondalles *Sa Raboa i s'erioçó*.

Dibuixos realitzats pels nins i nines de l'escola de Sant Llorenç (C. P. Mestre Guillem Galmés) a les parets del pati de l'escola

Altres activitats a les escoles

Durant aquests dies els nins i nines varen realitzar tallers d'enquadernació, una marató fotogràfica, i algunes escoles muntaren exposició i venda de llibres. Varen dedicar uns quants dies a pintar temes rondallístics a les parets del pati de l'escola. I per als més petits, els padrins i padrines contaren rondalles dins les aules.

A LES BIBLIOTEQUES MUNICIPALS

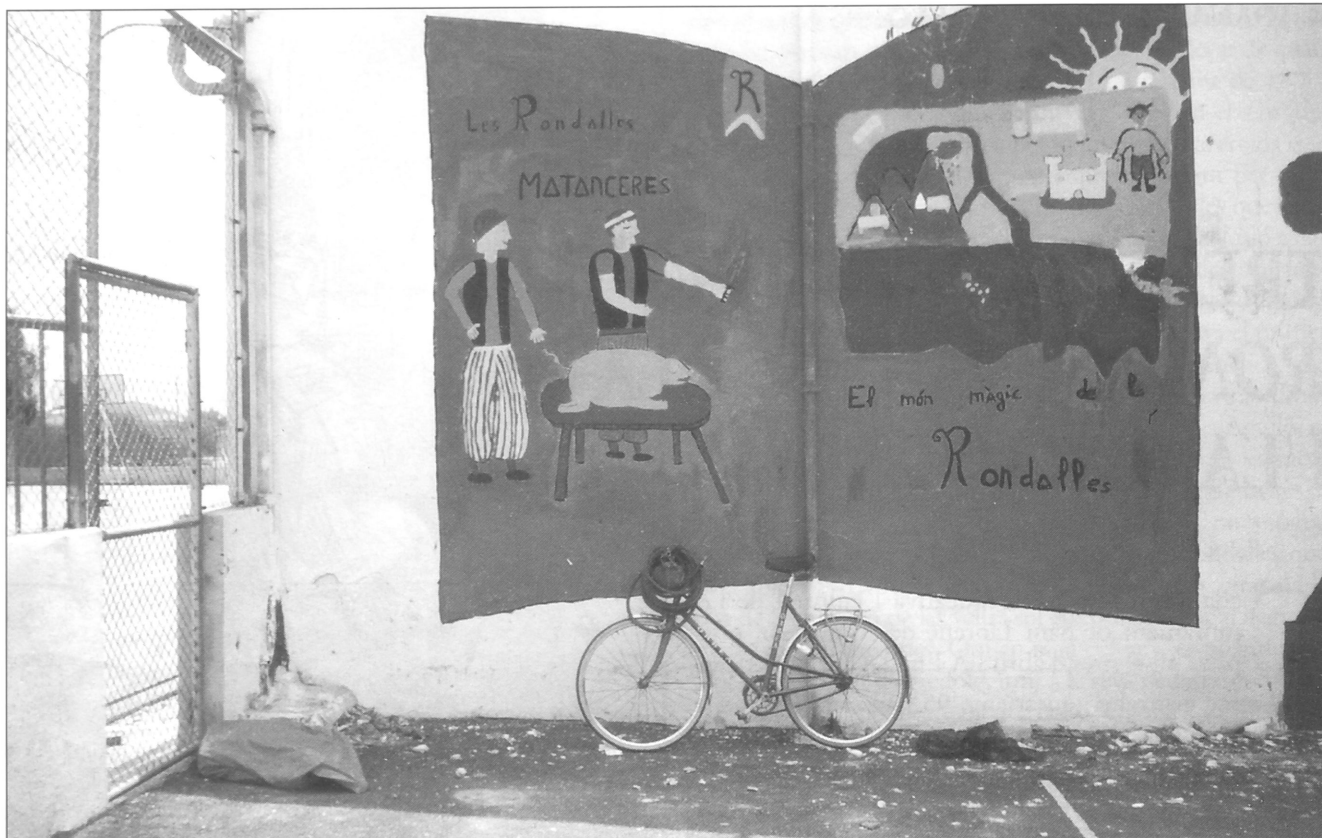
Al llarg de la darrera quinzena del mes d'abril, es realitzaren jocs i activitats a les biblioteques públiques de Sant Llorenç i Son Carrió:

— L'Hora del conte

Cada dia els nins i nines podien anar a la biblioteca a escoltar rondalles com *La filla del sol i la lluna*, n'*EspardeNyeta*, *En Vit*, i moltes més que contaren les bibliotecàries.

També pintaren dibuixos rondallístics per a decorar la biblioteca.

— Juguem amb les Rondalles

Dibuixos realitzats pels nins i nines de l'escola de Sant Llorenç (C. P. Mestre Guillem Galmés) a les parets del pati de l'escola

La dinàmica del joc consistia en una capsa plena de sobres, els quals contenien preguntes diferenciades per edats sobre les rondalles. Dins cada sobre hi havia cinc preguntes. Tres sobre una rondalla determinada que havien llegit a la biblioteca, i dues sobre temes de rondalles en general.

Els nins i nines anaven a la biblioteca a llegir rondalles i després treien un sobre i contestaven les preguntes. Els sobres amb les preguntes contestades, eran dipositats dins d'una altra capsa.

El darrer dia es designaren guanyadors. D'entre aquells que havien endevinat totes les preguntes es feia un sorteig. Com a premis es repartiren lots de llibres.

És a destacar que cada any és tradició, el dijous (dia de mercat a Sant Llorenç) abans de Sant Jordi, muntar a la Plaça de l'Ajuntament, una exposició i venda de llibres, la qual té cada vegada més acceptació per part de la gent del poble.

També aquest any, amb motiu de les festes patronals, es va organitzar per als nins i nines un recorregut amb bicicleta per algunes possessions de Sant Llorenç, les qual tenen a veure amb algunes de les rondalles d'en Jordi d'es Racó. A cada possessió es feia una aturada per contar la rondalla corresponent.

Un centenar de nins i nines partiren de la plaça de l'Ajuntament cap a la possessió de «Son Vives», a on varen poder escoltar la rondalla que parla de com un pastoret va

trobar dins un cardassar la Mare de Déu. També a aquest mateix lloc els varen contar la rondalla de Ses Muntanyes des tresor, les quals es veuen des de aquesta possessió.

Després d'un bon berenar partiren cap a «Poca Farina», una altra possessió del terme i allà fruïrem escoltant la rondalla d'En Joan des fòbiolet.

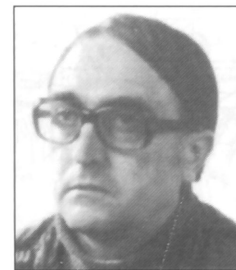
Contrastant la realitat amb la fantasia els nins i nines varen conèixer de ben prop algunes de les rondalles del seu poble.

Joana Sureda Rosselló
Servei Municipal d'Orientació Educativa
Ajuntament de Sant Llorenç des Cardassar

Jovellanos, 1 • Apartat 176 • Telèfon 72 14 66
 07001 PALMA DE MALLORCA

■ MIQUEL FERRÀ I MARTORELL

LA GASTRONOMIA EN EL MÓN DE LES RONDAIES MALLORQUINES

Les rondalles, aquests contes populars, tan abeurats en la tradició, que passaven, d'una boca a l'altra, generació rera generació, a un auditori generalment pagès, ens endinsen en els més diferents aspectes de la saba del nostre país: La vida social, els costums, el llenguatge de la ruralia, el sentit de l'humor, la religió, les supersticions i les creences, les influències de la literatura universal que el rondallari ha sabut treballar i desfigurar en el gresol de la imaginació nativa, tot fent una peça nova i ben pròpia. Rera les rondalles hi he trobat els Grimm, Andersen, Shakespeare, el llibre Talmud, els evangelis apòcrifs, alguna llegenda russa, el Cantar del Mio Cid i altres romanços castellans, episodis de la novel·la cavalleresca, faules diverses, episodis de fabulació pagesa amb probable rerafons històric, els contes de les *Mil i una nits*, restes de sagues germàniques i com és ben natural, aquest aspecte de la cultura popular que és la gastronomia. Els personatges de tan ocurrents i entretingudes narracions, a més de dialogar, fer ús dels adagis i modismes de saviesa, formular gloses i cantar, essent, com són, enginyosos i aventurers, de tant en tant, s'asseuen també a taula, afamegats després de tantes tasques i corregudes. En Joanet de «Sa llampria meravellosa» s'estimava més «un plat d'arròs que set de faves i un talabant de porcella rostida que un cocarroi...», doncs no era gaire beneït. En Pere Catorze, que presumia de saber fer ell totsol la feina d'altres tants homes, havia de mastegar i engolir cada dia catorze olles de cuinat de faves i una pasturada de catorze pans. Un cop i un altre, els rondallaires, entren dins les cuines, aquestes cuines emblanquinades, amb els fogons sota una gran xemeneia de campana i que dins les fredors de l'hivern era lloc de reunió per a la vetlada. I així, descobrim els criats del rei Tortuga, condemnats a escurar a causa d'un encís i que «trompijaven i cuidaven de fer bocins manejant plats, olles, greixoneres, paelles, casseroles, culleres i forquetes...». I camí de Manacor retrobarem En Tià de Sa Real, gran glosador, que berena de truita. Llavors, si ens aturam al castell que habita un monarca, a la contrada de «Sa Fia del Sol i de la

El dinar de les noccs reials (Sa muta)

Lluna», el veurem assaborint una palangana de peix frit, «cinc pagells que cada un valia un sou i cinc molls que cada un en valia set...». Completa aquest senzill àpat un pa de xeixa, blanc i ben estufadet, i un platet d'olives, verdes, molsudes, lluentes i grosses com ametlons. Molta més fam té l'Amo de So-Na Moixa, que se cala una escudella de llom i fetge frita, tot xerumbant alhora, bon vi de bóta. Sorpresa resta, però, la «Princesa Bella» quan colombrada damunt els fogons tota una partida d'olles que bullen a la vela. Es qüestió de destapar-les una rera l'altra. Quina flaire és després de cada una! Són els brous més exquisits que mai no havia olorat... I llavors, arròs engrogat, greixera, estofat amb fulles de lloer, pollastre farcit, ensaimades amb tallades, bunyols de vent, tortades, orellanes, neules de ponsí, Pa d'en Pou, coques rosades, menjar blanc... Què més es pot demanar?

I no es queden curtes les begudes: Vet ací les ampolles de moscatell i de malvasia... I si us agrada posar mà a la fruitera, la màgia de la Princesa Bella no us escatimarà ta-

L'anell màgic treu «una taula de bon concert» per menjar fins a associar-se (En Pere de la bona roba)

ronges de la gruixa de dos punys, peres dolces com la mel, pomes sucoses, molsudes i lluentes, peramenys de bona mida... És evident que a les Corts Reials, els rebosts estaven força assortits. I si les plagues de fam assotaven ben sovint el poble planer, els petits objectes embruixats o miraculosos aconseguien de fer el prodigi d'una taula jamai somniada. En Joanet, fill d'un pescador d'Andratx, allargava la mà en tenir talent i, per art de Déu sap qui, topava amb un plat de bon arròs, un parell d'ous estrel·lats, un botifarró torrat, i a voltes, quan el miratge era més generós, una bona ració de porcella rostida, «amb una cotna ben gruixada, brévola i cruixent»...

Potser, els subjectes més afamagats eren els «Estudiants de la Sopa», altrament coneguts com els «Estudiants de Sa Cova de Salamanca», aquells que s'embadallien escoltant la raonada disputa entre Sant Tomàs i en Lutero i quan se n'adonaven no havien de menester escudants, doncs no els havia entrat res pel canyó com no fos l'aire de respirar. Era aleshores quan es llançaven a fer els seus robatoris: un enfilall de botifarrons del fons d'un rebost, les peres d'un hort... o si no hi havia altre remei, s'havien d'accontentar amb la sopa «boba» que es servia «amore dei» a la porta dels convents. Generosa era també la madona dels «Tossals Verds», que havent estat visitada pel Bon Jesús i Sant Pere, serví als seus hostes i a tota una tropa de pobres de la rodalia pa a voler, arròs ben saborós i escaldums que podien fer rompre el dijuni a un sant. Menjava amb igual gana, a una altra narració, la «Bella Ventura», el «menú» d'un misteriós casal, consistent en greixonera de sopes, un ou estrellat i una grapada de figues seques... Llavors, un altre dia, allà mateix, es servia un arròs engrogat, uns escaldums de primera, capó farcit, porcella rostida, llesques del Papa, menjar blanc, taronges, cireres, fraules, pomes, peramenys i magranes. Anem ara a l'encontre de na Tricafaldetes, quan troba una caldera en el foc on hi bullen fideus amb bons trossos de carn dignes d'esser la dieta d'un dels salvatges gegants

que tant abunden en els aplecs de rondalles. Passant pàgines ens sorprendrà, potser, l'olla de ciurons «que tornaren minyons» i allargant la llista d'aquesta mala fi de menjua, us oferim figues flors o figues de coll de dama de Can Bernat, coca bamba amb confitura de prunes de frare per dedins que en Joanet de la «Reina Banyuda» curava d'engolir amb quatre bocinades, les gírgoles que heu d'anar alerta que no siguin orelles de gegant, les comes-rotges blanques i fresques que una bona dona cull i recull per a dur a vendre i que al·lota que les menja, somnia l'enamorat, l'aigua fresca de la font de Xorrigo que té virtuts màgiques i és capaç de ressuscitar un mort... Si no ressuscitat, reviscolat se sentia en Joanet del Rei Savi quan sentí el «gloc-gloc-gloc d'una greixonera d'arròs brut de llebra que rompia el bull...».

Però el plat que amb més freqüència apareix en el recull de rondalles de Mossèn Antoni Maria Alcover és el que s'esmenta com «arròs engrogat», és a dir, amanit amb safrà, que s'empassava de bon grat, entre d'altres comensals, En Nas de Dos Pams, és a dir, la versió mallorquina d'un Cyrano de Bergerac. Altres productes que el rondallaire-botiguer ens podria oferir són «faves torrades» per a rosegat durant les revetles, dormissons per al qui tenguí insomni, truites d'ou amb xuia i sobrassada, sobrassada amb mel, llom i botifarró torrats... i aquell plat rar i primitiu anomenat «farinetes» i que Antoni, un dels germans serverins, fa així:

«Treu una escudella de farina de sa pastera, fa foc i posa una greixonera damunt es fogó, hi tira un pilot de saïm, una mica de sobrassada i una tomàtiga, ho sofregeix un poc, ho tira dins una olla amb aigua, amb una grapada de sal prima i un bon raig d'oli i com comença a esser calent, hi tira sa farina a comptes de remenar-ho ben remenat i fer ses farinetes...».

No és menys destre en això d'agafar l'ocasió quan es presenta aquell que s'anomena Bernat i que, intrús en el regne de n'Orquè, entra a les reials cuines, s'arramba als fogons i espipella d'aquelles olles, un aguiat de carn de pèl o de ploma: una llebre, un conill, una perdiu, un colom, un gall d'indi... i no volgueu saber la bona oloreta que aquelles olles deixaven anar... Però encara més esplèndida era la taula del rei que compareix en el conte titulat «Sa maneta de plata», com podreu bé jutjar per la carta següent: Arròs brut de conill i ocellons, escaldums de pollastre, estofat de vadella, llebre amb ceba, ofegat de moltó, gall d'indi farcit, perdiu amb col, porcella rostida, magranes dolces i albars, ametles torrades, pomes, peramenys, taronges, cireres, figues bordissots i de coll de dama, raïms girons, calops, blancs, moscatells... Però la taula es nodreix del fruit de la terra i sobre els solcs de la terra hi vessa la suor en Joanet Cameta Curta, i en el seu hort hi brosten grans parades de cols, pebres, patates, carabasses, melons i síndries, que una sínia ben fonda, amb un gran enfilall de catúfols, té cura de regar...

A la vista de tot el que hem aquí exposat, se'ns acudeixen algunes reflexions. Les rondalles parlen poc de la cuina del mariner i semblen explorar, més aviat, el rebost

de la pagesia, cap a l'interior, defugint una mica la mar. El plat que trobam un cop i l'altre és aquest «arròs engrogat» que no devia mancar a cap àpat de festa grossa. Els herois rondallescós no es topen amb gaires entrebancs a l'hora de menjar unes sopes de pobre o una escudella de fava parada, quan no és una llesca de pa amb sobrassada o botifarró. En canvi, quan es tracta d'altres plats més principals, han de fer sortir la taula mitjançant alguna fórmula màgica o es troben de nassos en un ambient embuixat on l'abundància i varietat de exquisideses astora i desconcerta. No és estrany. Al llarg de la vida de les rondalles, l'escassetat i la fam sorgeixen, enmig del poble, més que sovint. Remirant la història, Mallorca es moria per manca de queviures els anys 1566, 1591, 1594, 1613 (quan s'introduïa aquella famosa dita: «Quedar més espantat que el blat de l'any tretze»), 1617, 1648, 1689, 1702, 1710, 1711, 1716, 1725, 1744, 1764, 1773, 1777, 1799, 1812...

*«L'any dotze sa fam voltava
tota l'illa i la ciutat;
qui volia menjar blat,
de sis almuds, tall tirat,
dos duros i mig pagava.»*

I entre d'altres moments de depressió econòmica i disminució de la producció agrícola a causa de les seques, els anys 1820, 1846, 1890 i més, posen una nota negra sobre el futur dels illencs que comencen, a la recerca de treball o fortuna, un fort corrent migratori, camí de les Amèriques, del nord d'Àfrica o de determinats països d'Europa on la gent sembla tenir la panxa més plena i la botiga més a l'abast de la seva butxaca.

Taula parada a Ca ses Ties de fora-Mallorca (Es Negret)
(il·lustració de F. de B. Moll)

Potser la gastronomia dins les rondalles d'Alcover serveix per afegitó com a mostra d'un món auster i sacrificat, que no vivia als llimbs més que en el decurs d'aquelles vetlades de rondalles i gloses, que es sabia encara sotmés al senyoriu de la sang blava, element dominant de la cuina sofisticada i millor proveïda... El símbol de tot plegat podria ésser una escudella de terrissa i una cullera de fusta...

Miquel Ferrà i Martorell

Subscribiu-vos a la Revista LLUC

B O L L E T Í D E S U B S C R I P C I Ó

LLUC

Nom.....

Direcció.....

Població..... C.P.....

es fa subscriptor de la revista **LLUC** per l'any 199.... Pagarà l'import (2.300 ptes.) (estranger 3.100 ptes.) per 6 números enviant un gir postal o taló barrat

per un rebut domiciliat a Banc o Caixa.....

Oficina.....

Signatura

Núm. compte.....

Marcau amb una **X** la forma de pagament que us interressi.

Retallau i enviau aquest bolletí de subscripció a **LLUC**, apartat de correus 619, 07080 Palma (Mallorca), i rebreu puntualment al vostre domicili la nostra publicació bimestral.

■ BARTOMEU PROHENS PERELLÓ

SOBRE ELS NEGRETS I ELS TRESORS ENCANTATS

En aquest article voldria tractar d'esbrinar el «valor» que les rondalles han tengut en la història del nostre poble. El concepte de «valor» es refereix aquí al significat social que tenien les rondalles abans de ser escrites i editades. El que ara ens fa riure o bé ens entretén, potser abans fou motiu de conversacions tímides, de suposicions i de pors. És evident que les *Rondaies mallorquines* són un document importantíssim a l'hora de conèixer la mentalitat i les creences de la Mallorca tradicional, però aquest fet es reforça quan descobrim testimonis distints a documents que pertanyen a una altra categoria. L'arxiu inquisitorial, les causes de fe, ens permeten constatar que el que avui són contes en un moment donat formaren part de la vida quotidiana o, si es vol, part del conjunt de creences compartides pel poble. Això val per la creença en el poder màgic de la llavor de falguera, l'existència de dimonis boiets i de negrets. Creure o no en la realitat d'aquests éssers no era tan perillós com voler contactar amb ells per tal d'aconseguir poder o fortuna. Això entrava dins el camp de l'heretgia, i els cercadors de tresors foren tractats com a desviacionistes religiosos. Malgrat tot, la documentació de la Inquisició de Mallorca ens permet de localitzar a nivell popular la descripció d'uns éssers que després apareixen a les rondalles com a personatges folclòrics.

Aquest és el cas dels negrets. Són protagonistes a dues rondalles força distintes. «*Es Negret*» (Alcover, Mn. A. M., 1968, *Rondaies Mallorquines*, Tom VI) ens presenta un personatge encantat, un fill de rei que ha estat transformat en negret mitjançant la bruixeria. Na Catalineta haurà de desencantar-lo, i després l'al·lota es casarà amb ell. «*Es negret de Sa Coma*» (Alcover, Mn. A. M., 1985, *Rondaies Mallorquines*, Tom XXIV) és més un informe etnogràfic que no una rondalla en sentit estricte. El mateix Antoni M. Alcover ho diu explícitament quan escriu que la padrina d'un dels seus informants, una dona que morí a 1830 «com ja n'havia doblegats cent», (Alcover, Mn. A. M., 1985, *Rondaies Mallorquines*, p. 28) havia viscut de molt jove un suposat encontre amb un negret. Com en la rondalla «*Es ne-*

Es Negret (il·lustració de F. de B. Moll)

gret», aquell negret també es transformava, en aquest cas en diners, en dobles de vint. El negret sortia, per cert, el diable de Pasqua.

Ara bé, els negrets també formen part del món supersticiós que animava les investigacions del Sant Ofici. Comentaré dos casos molt semblants que són testimoni de l'arrelament d'aquesta creença en el segle XVII mallorquí.

Dos casos paral·lels demostren que aquests éssers màgics es relacionen amb les creences en tresors, amb l'adquisició de fortuna. Eren moments de misèria a Mallorca, i la perspectiva de trobar un tresor semblava la solució a tots els problemes. El perill era l'ús de mètodes heterodoxes, la bar-

reja de coses sagrades amb profanes que era categoritzada de «supersticiosa» pels qualificadors del Sant Ofici. El primer cas és el que succeí a Ciutat l'any 1622. En aquella ocasió la família Ballester pensava que a l'hort de la seva casa hi havia un tresor encantat, i que el seu guardià era un negret. Simó Ballester aconseguí que una dona catalana, Caterina Floreta, fes el possible per tal de contactar amb el negret i desencantar el tresor. Floreta afirmà que parlava amb aquell ésser. *«Volviendo dixo que había hablado con el negrillo, y esto hizo muchas y diversas veces, diciendo siempre que el negrillo le prometía mucho dinero que estaba encantado en el dicho huerto»*. (A.H.N., Inq., Llibre 861, f. 343) Què era el negret? Floreta es referia a ell dient que era un esperit, de vegades sembla que era l'esperit d'un suïcida que no podia anar al cel. En qualsevol cas tenia un nom, era el negret Lluís. El negret deia a Floreta que dos homes l'havien «fermat» o encantat, obligant-lo a quedar-se en aquell hort. Assegurava que *«si no le hubieran atado él hubiera salido de penas el día de Pascua»*. (A.H.N., Inq., Llibre 861, f. 344). Moltes persones s'implicaren en aquell cas. Entre els còmplices de Floreta i Simó Ballester, que se suïcida a les presons secretes de la Inquisició, hi havia representants de molts de sectors de la societat mallorquina: un sacerdot que havia estat el prior d'un important convent de Ciutat, un morisc, el parent d'un familiar del mateix Sant Ofici, ... Tots ells foren empresonats, i com era d'esperar, sense que el tresor vigilat per Lluís arribàs a ser desencantat.

El que importa aquí és sobretot veure com l'estructura es repeteix uns anys després, l'any 1635. El principal actor d'aquest nou drama fou Caterina Ribes, que ja havia tengut problemes amb la Inquisició i per tant era reincident. En principi això suposava un greu perill ja que el càstig seria molt més dur. Caterina Ribes també pensava que hi havia un tresor ocult a la seva casa. La creença era compartida pel seu espòs, que procurà la col·laboració d'«especialistes» a desencantar tresors. Un sacerdot i alguns moros contribuïren a descobrir el pou que suposadament servia d'amagatall del tresor. El problema era que aquest tresor també estava encantat: *«Iten dio al dicho moro para dichos remedios cossa de cinquenta reales, y un día entró desnudo dicho moro en el dicho poço donde estava la moneda, y hizo ademanes bisajes y ruydo como que reñía con alguno y dava voçes como que hablava y después salió con manchas por la cara y pescuezo y dixo que era sangre que avía peleado con el demonio que tenía encantada dicha moneda si bien después se conocía que eran manchas de almagre, y el dicho moro dixo que avía de salir una serpiente y después un negrillo,...»* (A.H.N., Inq., Llibre 862, ff. 232-232v) Si bé algunes de les prediccions dels cercadors es confirmaren, el tresor no arribà a aparèixer. Finalment tots els cercadors foren empresonats. Caterina Ribes fou desterrada de Mallorca per cinc anys, una sentència molt dura. S'ha de destacar que en ambdós casos els negrets foren qualificats de «dimonis» pel Sant Ofici, i això que la Inquisició no es preocupava gaire pels personatges ficticis.

PREMI DE NARRATIVA INFANTIL I JUVENIL «GUILLEM CIFRE DE COLONYA»

Al servei de la lectura imaginativa i lúdica

COLONYA Caixa d'Estalvis
de Pollença

■ AINA MOLL

FRANCESC DE BORJA MOLL, EDITOR I IL·LUSTRADOR DE LES *RONDALLES*

Quan Francesc de Borja Moll vingué a viure a Mallorca l'any 1921, a l'edat de 17 anys, per fer feina amb Mn. Antoni Mª Alcover en les tasques de preparació del Diccionari, ja feia temps que les «Rondaies mallorquines d'En Jordi des Recó» feien les delícies dels mallorquins i els familiaritzaven amb la lectura en la nostra llengua.

El primer tom havia aparegut l'any 1896, i n'havien seguit sis mes, amb una periodicitat irregular: un cada any els tres primers, i més espaiats a partir del quart (1904); el setè era de 1916. Eren volums de prop de tres-centes pàgines (que recollien rondalles publicades a diferents revistes i bolletins, i després aplegades en un volum), de presentació correcta però sòbria, i sense cap il·lustració.

Francesc de Borja Moll tenia traça i afició pel dibuix. En *Els meus primers trenta anys* diu: «Puc dir que som dibuixant de naixement perquè des del primer any de vida fins que vaig esser ben grandolàs no vaig deixar d'embrutar paper amb dibuixos fets a llapis o amb barretes de colors», i puc donar fe que en continuà «embrutant» tota la vida: per entretenir els infants (els seus i els d'altri), els dibuixava en un tres i no res un cavall o una figura caricaturesca, i després anava satisfet, somrient, les demandes dels nins que, meravellats de la rapidesa amb què sorgien les figures, exigien de cada vegada més: «ara una ca», «ara un moix», «ara un dimoni»... També dibuixava, sovint sense adonar-se'n, mentre reflexionava sobre una definició del diccionari o corregia exàmens dels alumnes (més d'un tingué una sorpresa agradable en rebre «amb il·lustracions» el seu treball corregit).

Dibuixava d'una manera espontània, amb una facilitat sens dubte heretada del seu pare, que era professor de dibuix, però amb tècnica poc treballada. Com diu ell en el llibre esmentat, «mon pare no em va donar mai cap lliçó de dibuix, però jo veia com ell les donava als seus alumnes, i m'engrescava dibuixant pel meu compte».

Mossèn Alcover era molt sensible a la simplicitat i l'espontaneïtat dels seus dibuixos, i l'any 1923, quan hagué de reeditar el volum IV de les rondalles, li demanà que l'il·lustràs amb dibuixos a ploma. Hagué de vèncer una forta resistència d'un Moll conscient de la seva debilitat tècnica, però al final l'hi va ginyar, i els seus dibuixos —que en aquesta primera experiència firmà «Mollet»— resultaren molt adequats al caràcter de les rondalles i del públic mallorquí, que ràpidament s'hi identificà: hi ha molts de mallorquins que, segons diuen, no saben imaginar els gegants i els dimonis de les rondalles —o les jaies o els reis (que sovint pareixen «reis de bastos»), o la multitud de Peres, Joanets, Bernadets, Catalinetes i Joanetes, o Joanotes— que poblen el món de les rondalles, sense els dibuixos d'en Moll.

O dels dos Moll, perquè ben aviat mon pare demanà ajuda al seu germà Josep (que durant molts d'anys tingué l'honor —heretat de son pare— de pintar «les carotes» de les festes de Sant Joan de Ciutadella), i així la segona edició del tom V aparegué l'any 1924 «ab dibuixos dels germans En Francesch de Borja y En Jusep Moll y Casasnovas» (signats, respectivament, «F. de B. Moll» i «J. Moll C.», i qualcun sense signar); el mateix any es va fer la primera edició del tom VIII «ab dibuixos d'En Francesch de Borja Moll», mentre que el 1926 el tom IX era il·lustrat totalment per «En Jusep Moll y Casasnovas». Els toms X (1929) i XI (1930) van ser il·lustrats també per tots dos, i el XII (1931) i el XIII exclusivament per Josep.

Fins a la mort de Mn. Alcover, les rondalles s'editaren a diferents impremtes de Palma, Sóller i Barcelona. Fins i tot quan ell va muntar impremta pròpia, l'any 1924, en dues sales del convent de St. Francesc que li cediren els franciscans, la dedicà exclusivament a l'edició del Diccionari i continuà editant les rondalles fora casa.

Francesc de Borja Moll ha exposat, en *Un home de combat* i en *Els meus primers trenta anys*, com va crear Mn. Alcover aquesta impremta aportant-li «els seus es-

talvis particulars mentre pogué, i quan no pogué va demanar auxili a familiars i entitats...»; com, més tard, es trobà solució a la difícil situació del Diccionari amb la creació de l'Editorial Alcover, S.L. (1931), «que no cancel·lava els deutes de mossèn Alcover, però els posava sota la responsabilitat solidària dels tres associats (Alcover, Moll i Riutort); com varen haver de desallotjar la impremta del convent dels franciscans, molt poc temps després de la mort d'Alcover, i la instal·laren, amb el nom de «Impremta Mossèn Alcover», en un local de damunt la murada, i les vicissituds que passà per sobreviure i dur endavant impremta i diccionari un cop dissolta, l'any 1933, l'Editorial Alcover, S.L.

La tercera edició del tom I s'edità encara a Sóller l'any 1934, però l'any 1936 es comença, ja a la Impremta Mossèn Alcover, «l'edició definitiva» de les rondalles, en volums que comprenien aproximadament la meitat dels toms primitius, en els quals, però, s'havien fet canvis de localització per motius diversos (Mn. Alcover en el pròleg de la segona edició del tom V, explica que les rondalles de la primera edició d'aquell tom s'havien publicat primer en el Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana, i «per fer-ne una segona edició calia classificar-les ... i «per fer-hi quebre una partida de rondalles noves ... que no esqueien dins els futurs toms, n'hem hagudes de treure una altra partida que escauran millor en volums venidors»). Estudar la distribució de les rondalles en les diferents edicions exigeix un treball minuciós que no puc fer ara, i tenc entès que qualcú ja el té fet.

L'edició definitiva (a l'espera de l'edició crítica que prepara el Dr. Grimalt i que confii que tipdrem aviat) comprèn 24 toms, que juntament amb el Diccionari constitueixen el tresor més preuat de l'Editorial Moll, i que s'han anat reeditant ininterrompudament a mesura que s'esgotaven. És a dir, quasi sempre n'hi ha hagut qualcun d'esgotat, perquè les estretors econòmiques no ens permetien fer-ne grans tirades (del temps de Mossèn Alcover ençà, s'han publicat sempre en edició popular que just cobria despeses, perquè fos assequible al gran públic); però al cap de molt poc temps s'ha tornat imprimir. Això ha fet que les rondalles, juntament amb el Diccionari, hagin format part permanentment de la vida de Francesc de B. Moll -i de la seva família.

Totes les que il·lustraren els germans Moll s'han reproduït sempre amb els seus dibuixos. Mon pare sovint tenia temptacions de prescindir-ne i encarregar-ne de nous a il·lustradors professionals, però sempre l'hi llevaven del cap dient-li que eren adequadíssims al caràcter rústic de les rondalles.

L'any 1946, però, volgué celebrar els cinquanta anys de la primera edició del tom I publicant una selecció de l'aplec, amb el nom de *Les millors rondalles de Mallorca*, en una edició «presentable» (en aquell temps de postguerra, el paper amb què ens vèiem obligats a publicar els volums era de molt mala qualitat), i una edició de luxe, en paper de fil i enquadernació en pell i or. I volgué que

Francesc de B. Moll devers els anys 20

la il·lustració fos també de luxe i l'encarregà a Prat, dibuixant català de gran renom. Una part dels dibuixos d'aquest s'aprofitaren també per al tom VII de l'edició popular de l'aplec, que conté rondalles que no havien estat il·lustrades pels germans Moll.

A partir del tom XIV, esgotada la producció d'aquests (cap dels dos la reprengué després de la guerra), calgué acudir a altres il·lustradors: el tom XIV conté encara alguns dibuixos de Josep Moll; la resta són de Miquel Salvà, que il·lustrà també els volums XV i XVI, i els toms restants són il·lustrats per Ramon Cavaller —totalment—, excepte el tom XXIV, que conté algunes rondalles il·lustrades per Francesc de B. Moll per a edicions anteriors.

L'any 1985, com a culminació de la celebració del cinquantenari de l'Editorial Moll, es va fer una nova edició de *Les millors rondalles de Mallorca*, reproducció de l'edició de luxe de 1946, però només 100 exemplars s'estamparen en paper de fil i enquadernació en pell i or; la resta es va fer en paper de bona qualitat i enquadernació en guaflex. I l'any 1986 es reproduí en dos volums a la col·lecció Club de Butxaca (de col·laboració de les editorials Club Editor, Kapel, Moll, Selecta i Publicacions de l'Abadia de Montserrat).

Il·lustració de F. de B. Moll

L'edició definitiva de les Rondalles es publica amb l'ortografia catalana normalitzada (sense *y*, ni *ch* en posició final), però mantenint l'article «salat» —en les formes de transcripció que usava mossèn Alcover— i les grafies de pronúncia dialectal mallorquina que haurien quedat deformades per l'ortografia, com la *i* en lloc de *ll* en paraules com *ull*, *orella*, etc.

L'any 1960 intentàrem acostar més les rondalles al públic de Catalunya publicant-ne una adaptació a la modalitat central del català (amb article *el*, *la* i morfologia de pronoms i verbs acostada a la catalana), però no en quedàrem gens satisfets i no en publicàrem més que un tom.

Finalment, l'any 1975, per encàrrec de la Caixa de Pensions i Mont de Pietat de les Balears (avui "Sa Nostra"), Francesc de Borja Moll va fer una selecció de rondalles de mossèn Alcover i dels folcloristes Camps i Castelló Guasch (de Menorca i Eivissa, respectivament), que es publicaren amb el títol de *Rondalles de les Illes Balears* i es repartiren com a obsequi als clients d'aquella entitat.

Aina Moll

Biblioteques Municipals

PALMA, carrer d'en Colom i Jaume II

CORT
Pça. Cort, 1
c.p. 07 001	COLL D'EN REBASSA
Albuera, s/n.
C.P. 07007
SON RAPINYA
Catalina March, s/n.
C.P. 07013	BLANQUERNA
San Joaquín, 9
C.P. 07003
SON XIMELIS
Cap Blanc, s/n.
C.P. 07011	SON GOTLEU
Regal, 105
C.P. 07008
RAFAL VELL
Pere Ripoll Palou, 9
C.P. 07008	SA INDIOTERIA
Gremi Tintorers, s/n.
C.P. 07009
GENOVA
Barranco, 2
C.P. 07015	POLIGON DE LLEVANT
Ciutat de Queretaro, 3
C.P. 07007
ESTABLIMENTS
Pça Immaculada, 3
C.P. 07010	MOLINAR
Xadó, 7
C.P. 07008
SANT JORDI
Bauça, 31
C.P. 07199	SANTA CATALINA
Fàbrica, 34
C.P. 07013
ARENAL
Pça. Gaspar Rul·lan
Garcies, 5
C.P. 07600	L'OLIVAR
Mercat de l'Olivar,
parades 104b/105b
C.P. 07002

BIBLIOTECES MUNICIPALS

Ajuntament de Palma

La pesta groga

TRADICIÓ ORAL I TEATRE

El material literari d'origen tradicional ha servit molt sovint de punt de partida de muntatges teatrals. A Mallorca, aquesta col·laboració ha estat especialment fructífera: rondalles i entremesos són un recurs que, potser per manca d'un altre clàssic propi, ha constituït la base del repertori de les nostres companyies.

LES FORMES DE L'ORALITAT

De totes les formes de creació literària, justament la rondalla és la que permet més tractaments. Encara diré que, per essència, la rondalla està destinada a la transformació. Una certa transformació. Una certa transformació és inevitable quan hi ha recreació. La rondalla viu en tant que se re-crea, i se re-crea cada vegada que un narrador la conta de pell nou». Aquestes paraules de Josep Grimalt es refereixen només a la narrativa oral, però descriuen perfectament allò que tenen en comú teatre i rondalla: l'originalitat de cada representació. Aquest fet, derivat del caràcter oral d'ambdues manifestacions culturals, explica prou clarament la facilitat amb la qual es produeix el trasvasament de material narratiu d'origen tradicional cap als escenaris. A causes diverses i no necessàriament positives, els muntatges teatrals basats en les rondalles i entremesos tradicionals han estat una solució (quasi sempre ben rebuda) a la manca d'una tradició dramàtica —diguem-ne culta— prou sòlida.

Des dels temporalments propers muntatges de La Iguana Teatre (*Rondalles* i *Sa varietat de en sa locura*), el Teatre de Bunyola (*Entremesos desvariats*, *En Joan Petit* i *Poca por*) o Estudi Zero (amb l'ufanós i ambígu *El gran espectacle dels contes clàssics*) fins al ja històric *La fira de les banyes* de Lloreç Moyà,

L'abat de la Real respon a les preguntes del rei (L'abat de la REal) (il·lustració de F. de B. Moll)

podem trobar nombrosos exemples d'utilització dramàtica d'elements propis del nostre imaginari tradicional. Aquest general reconeixement de les rondalles, entremesos i santes com a clàssics de la nostra literatura ha fet possible la seva adaptació i manipulació per part de dramaturgs com l'esmentat Llorenç Moyà, Vidal Alcover, Guillem Cabrer o, no tan enfora, Pere Fullana i Joan Carles Muntaner. Tanmateix, podem percebre en totes aquestes aportacions —les més destacades— un excés de respecte (llevat

potser del cas de Lloreç Moyà) que no s'adiu gens amb l'esperit trasgressor i lliure que és l'origen de la literatura tradicional. El tractament tant textual com dramaturgic que han rebut aquests material quan han pujat dalt d'un escenari s'allunya qualitativament de la vida que tenien en el seu context original. En molts casos, aquesta ha quedat arraconada darrera una romàntica voluntat no gens amagada d'exposició arqueològica (o, si voleu, per no negar la bona voluntat d'aquelles que així ho han fet, de divulgació).

Il·lustració de F. de B. Moll

No cal dir que aquesta que pateix als escenaris la nostra rondallística no és una situació normal: ni rep el tractament de clàssic que hom li atorga en altres camps, ni se li permet la renovació i adaptació contínua que li pertocaria com a literatura oral. Potser perquè encara roman implícita la idea de les rondalles com a literatura menor i, per tant, ben apropiada per a servir de matèria primera per a un teatre mediocre con és el que sembla que ens mereixem els mallorquins. Tan errada és una proposició com l'altra. Els arguments i la validesa de la narrativa oral són, per definició, tan locals com universals; exactament com el teatre d'art. Hem de citar encara, el *Mahabarata* de Peter Brook?

UNA VIGÈNCIA LIMITADORA

Ningú no pot negar la gran popularitat que ha tingut sempre l'aplec de Mn. Alcover. Allò que resulta paradoxal és el fet que les característiques d'aquesta recepció (visió de les rondalles com a símbol ingenu i mitificat del tergiversador «lo nostro» i la seva inclusió generalitzada dins la literatura infantil) hagin jugat sovint en contra del su reconeixement com a vertader clàssic de la literatura catalana i conseqüentment de la seva dignificació teatral. Basta comprovar l'escassa atenció —sis línies— que li dedica Molas al volum VIII de la *Historia de la literatura catalana*. Més significativa encara és la definició que fa: «L'aplec és conside-

rat un monument de la literatura dialectal» (dialectal?)

Per altra banda, la consideració de les rondalles com a literatura per a infants ha estat, a Mallorca, tan unànime que ha eliminat del pensament dels autors i directors la possibilitat d'un teatre infantil que no es basi en elles de forma escrupolosa. Ni les visions més actuals s'atreveixen a dubtar que els personatges de rondalles han de dur calçons amb bufes. Fets com aquests perpetuen una visió tergiversada i simplificadora de la nostra tradició oral i la reueixen a una caricatura deformada de la seva autèntica naturalesa. la recreació que Josep Grimalt esmenta com a element essencial de la rondalla encara no ha estat captat com a tal per part d'un món teatral que, curiosament, considera les fonts tradicionals un recurs fàcil i d'eficàcia demostrada.

Josep Ramon Cerdà i Mas

Carrer d'en Rubí, 5
Tel. (971) 71 38 21
07002 Palma (Mallorca)

A la Ciutat dels Llibres

LES RONDALLES CATALANES DEL CICLE DE L'ESPÒS TRANSFORMAT: DE LA FASCINACIÓ A L'ANÀLISI

El juny de 1992 Maria de la Pau Janer llegia a la Universitat de les Illes Balears la seva tesi doctoral: *Les rondalles del cicle de l'espòs transformat: pervivència en la literatura catalana de tradició oral*. L'any següent, la tesi sortia publicada a Frankfurt, editada per Domus Editoria Europaea a la seva col·lecció «Katalanistische Studien». L'autora havia començat a treballar aquest tema alguns anys abans i ja havíem pogut llegir la seva tesi de llicenciatura que va guanyar el III Premi de Cultura Popular Valeri Serra i Boldú el 1991.¹

L'anomenat «cicle de l'espòs transformat» és un dels grups de tipus més interessants de tots els que conformen la rondallística meravellosa. La història de l'al·lota que es veu obligada a conviure amb un animal o un mostre en unes circumstàncies estranyes i misterioses fins que s'adona que l'estima i aconsegueix —gràcies a la força de l'amor— desentencant-lo i fer que recuperi la forma humana és una vella i bella història present, amb variants i modificacions, a un gran nombre de cultures des de fa segles. Tal com ens diu l'autora al preàmbul «*les rondalles del cicle de l'espòs transformat són una lliçó que ens mostra el valor del temps i de la coneixença, que ens llança a l'aventura i ens ofereix l'opció del risc capaç de salvar-nos el pensament*».

La hipòtesi de l'estudi era ben clara: demostrar que les rondalles catalanes pertanyents al cicle de l'espòs transformat segueixen uns mateixos esquemes estructurals i uns trets definitoris idèntics que els contes europeus del mateix cicle. Aconseguir demostrar això significava establir clarament les característiques

Il·lustracions de F. de B. Moll

que defineixen aquest conjunt de relats, delimitar quines rondalles catalanes hi pertanyen i analitzar-les de forma detinguda i pormenoritzada, vinculant-les a les europees del mateix cicle. I aquesta és la tasca que, metòdicament i rigorosa, desenvolupa la Dra. Janer al llarg del seu estudi basat en quaranta-vuit rondalles recollides per diversos folkloristes a tot el domini lingüístic català, des de la Catalunya Nord a València, de Mallorca a l'Alguer. Concretament, en el cas de l'aplec de mossèn Alcover, n'hi ha una dotzena que hi pertanyen.²

El treball està dividit en quatre grans apartats. El primer és dedicat a l'anàlisi teòrica de la rondalla meravellosa: el concepte, les teories sobre l'origen, la seva relació amb el mite, les característiques

que la defineixen, la seva funcionalitat, la fixació d'aquests relats per escrit i les diverses tendències i escoles que l'han analitzada. El segon es centra en les rondalles del cicle de l'espòs transformat, llur origen i pervivència a Europa i als Països Catalans. En aquest apartat s'expliciten els deu grups argumentals (subtipus) en què es poden classificar les rondalles catalanes estudiades i que s'agrupen sota els següents títols: «El desencantament del príncep: les tasques de la bruixa»,³ «Amor i Psique»,⁴ «La Bella i la Bèstia»,⁵ «El príncep encantat canta una cançó de bressol»,⁶ «La núvia que s'adorm», «Desencantament mitjançant la mort del marit monstrosos», «El fill del pescador»,⁷ «El mirall robat»,⁸ «El germanet i la germaneta» i «La reina muda».

Il·lustració de F. de B. Moll

El tercer capítol és el més extens i correspon al nucli de l'estudi. A través de cinc subapartats es determinen i s'expliquen les cinc característiques bàsiques que conformen les rondalles d'aquest cicle: la metamorfosi (causes, tipus i resolució); les coordenades d'espai i temps en què se situen (el món subterrani, el bosc, el palau i el jardí), el viatge; el dualisme entre la realitat i la ficció (els elements i els personatges màgics, els conjurs) i l'amor (el filial, el de parella). Finalment, l'anàlisi de tots i cada un dels relats se sintetitza en el capítol quatre, en el qual s'estableixen els dos paradigmes o models que resumeixen el cicle: «Eros i Psique» i «La Bella i la Bèstia». El

cinquè capítol és dedicat a fer resum clar i sintètic de tot el treball i a establir les conclusions que verifiquen la hipòtesi inicial: veritablement, queda perfectament demostrat que les rondalles catalanes del cicle de l'espòs transformat tenen les mateixes característiques que les europees d'aquest cicle. Això vol dir que la nostra narrativa oral ha participat al llarg dels segles d'un substrat cultural comú a tota Europa i que n'ha elaborat les seves pròpies versions, adaptant-les a la realitat concreta de cada contrada però mantenint intacte allò que era essencial: l'estructura i les característiques bàsiques dels personatges i les accions.

A través d'un treball ric i minuciós, que fa ús d'una bibliografia extensíssima tant en les fonts primàries (reculls de rondalles populars) com en les secundàries (monografies i estudis sobre el tema) la Dra. Janer aconsegueix ordir un complex teixit d'informació i reflexió que palesa la riquesa de la rondalla meravellosa, no sols en l'aspecte de varietat de versions sinó també en la seva incidència en el conscient i l'inconscient col·lectiu, per les múltiples lectures i interpretacions que permet, per la simbologia que inclou i per la ideologia —les lliçons de vida— que vehicula.

Si en el nostre país el s. XIX fou ric en intel·lectuals seduïts per la narrativa popular que trescaren camins i drecceres, viles i ciutats, possessions i llogarets per salvar-nos les històries, les belles històries del nostre passat col·lectiu és ben necessari que ara, just a punt d'encetar el s. XXI, dediquem a aquests materials el temps d'anàlisi i d'estudi que es mereixen. Tret de poques i honorífiques excepcions, la narrativa popular catalana està encara poc estudiada. Ens falten monografies sobre tots els tipus de narracions i treballs que relacionin les col·leccions dels diversos indrets, aprofundir en l'estudi de les llegendes, de les rondalles humanes, de l'anecdota, d'altres grans cicles de rondalles meravelloses, tan suggerents com el de l'espòs transformat. Per tot això, benvinguda sigui la tesi de la Dra. Janer, i esperem que inciti els joves estudiosos que tot just s'inicien en aquest camp a seguir-ne l'exemple. Voldríem que la collita fos abundosa, les llavors són de primera qualitat.

Caterina Valriu

NOTES

(1) Vegeu *Les rondalles del cicle de l'espòs transformat*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca de cultura popular Valeri Serra i Boldú, 3), 1992 (114 pàgs.)

(2) Són les següents: *La princesa bella*, *El príncep corb*, *Es negret*, *Es corpet des pou d'en Gatell*, *Sa cama-rotgera*, *Es reim del Rei Moro amb set pams de morro*, *Es murterar del rei de França*, *La bella ventura o es ca negre sense nas*, *Es fii des Pescador*, *Es mèl-loro rosso*, *Es set ceros*, *Es negret*, i *En Juanet i sa donzella desencantada*.

(3) Pertany a aquest subgrup *Es Negret de l'aplec d'Alcover*.

(4) «*El príncep corb*» a *l'aplec d'Alcover*.

(5) *Es murterar del rei de França* i *Es corpet d'es pou d'en Gatell*.

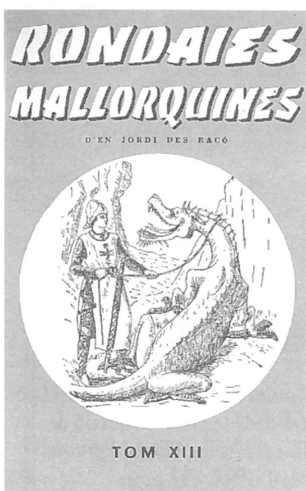
(6) *Es reim del Rei Moro amb set pams de morro*.

(7) *Es fii des Pescador*.

(8) *La princesa bella*.

M o s t r a d o r

Jordi des Racó (Mn. Antoni M. Alcover): *APLEC DE RONDAIES MALLORQUINES*, Palma, Editorial Moll, 1936-1972), 24 toms (hi ha successives reedicions fins a l'actualitat)

Aquesta edició, dita definitiva, és la que tots coneixem actualment. Són 24 llibres molt senzills, amb les tapes cada una d'un color i una il·lustració de portada que pertany a una de les rondalles que inclou. Dins cada tom hi ha un nombre variable de rondalles, dependent de la llargària dels relats, il·lustrades amb ingenus dibuixos a ploma de F. de B. Moll, del seu germà Josep, de Miquel Salvà, de Prat o de Ramon Cavaller. Cada llibret té, aproximadament, 150 pàgines.

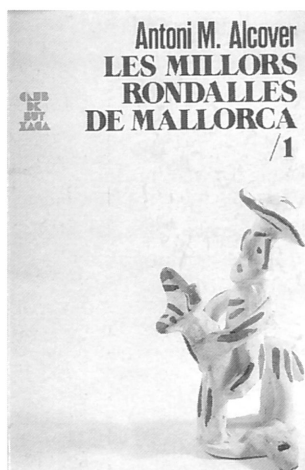
Antoni M. Alcover: *LES MILLORS RONDALES DE MALLORCA*, il·lustracions de Prat, Ed. Moll, 374 pàgs. (edició de luxe)

Volum bellament enquadrat i amb magnífiques il·lustracions del dibuixant català Prat. És una reedició del volum antològic que es

ELS MATERIALS QUE HA GENERAT L'APLEC DE RONDAIES MALLORQUINES DE MOSSÈN ALCOVER

A cura de Caterina Valriu

publicà el 1946 per celebrar el cinquantenari del primer volum de *Rondaies Mallorquines*. Aquesta reedició es féu en motiu del cinquantenari de l'Editorial Moll. Aplega 16 rondalles seleccionades per D. Francesc de B. Moll, qui també en signa el pòrtic editorial.

Antoni M. Alcover: *LES MILLORS RONDALES DE MALLORCA* (1 i 2), Palma, Editorial Moll (en col·laboració amb altres editorials) (Club de butxaca, 34 i 39), 1986, 191 pàgs. cada volum

Són dos volums de rondalles escollides publicades per l'editorial Moll i un grup d'editorials catalanes en una col·lecció de butxaca de gran difusió. El primer volum s'obre amb un interessant pròleg de Josep M. Llompart sobre mossèn Alcover i les rondalles titulada «Aproximació a mossèn Alcover». Conté nou rondalles de les més conegudes (En Juanet i es set missatges, Sa fia des

Carboneret, Na Magraneta, etc.). En el segon hi ha vuit rondalles (L'amor de les tres taronges, La flor romanial, etc.). S'editaren amb motiu de la celebració de Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1986). Les il·lustracions a ploma són de Prat, la selecció pràcticament coincideix amb la del volum en edició de luxe que porta el mateix títol.

SA JAIA XALOC
i SA JAIA BIGALOT

ES LLETSONS DES CAMPANAR
ES CA D'EN BUA I ES MOIX
D'EN PEJULÍ

RONDAIES MALLORQUINES D'EN JORDI DES RACÓ, Palma, Ed. Moll, 1984

És una col·lecció de 31 cassetes que reproduïxen les rondalles contades per Francesc de B. Moll i el quadre escènic de Ràdio Popular. A principis dels anys seixanta el filòleg F. de B. Moll, deixeble de Mossèn Alcover i editor de l'Aplec, inicià una experiència singular: contar les rondalles per la ràdio. Ell era el narrador i el quadre escènic

feia les veus dels personatges. Les emissions foren un èxit i s'anaren repetint al llarg dels anys. Avui, aquesta col·lecció és un testimoni molt valuós de la vitalitat de l'aplec i una eina pedagògica i de difusió cultural extraordinària.

Companyia Zanoguera-Alfaro - Adaptació i direcció Joan MAS: *SES RONDAIES MALLORQUINES* (recull de Mossèn Alcover), Palma, produït per Blau

És una col·lecció de 24 cassetes, cada un dels quals conté diverses rondalles de l'Aplec interpretades pels actors de la Companyia Zanoguera-Alfaro, en adaptació escènica de Joan Mas. Inclou música (a càrrec del grup *MÚSICA NOSTRA*) i efectes especials de so.

Jaume Ordines: Col·lecció «Això era i no era» (adaptació de les Rondalles Mallorquines de Mn. Antoni M. Alcover), il·lustracions Mateu Rigo, Palma, Editorial Moll, 1990-1994

Col·lecció de deu llibrets il·lustrats amb ingenus dibuixos fets amb llapis de colors. Cada llibret conté el resum adaptat per a primers lectors d'una rondalla de l'Aplec (en lletra enllaçada) i, al final, una doble pàgina amb un dibuix per acolorir, un vocabulari i unes orientacions didàctiques.

Guillem Cabrer / Josep M. Llompart / Jaume Vidal Alcover: *TRES RONDAIES D'EN JORDI DES RACÓ*, il·lustracions d'Aina Bonner, Palma, Editorial Moll, 1979, 67 pàgs.

Aquest llibret conté l'adaptació teatral de tres conegudes rondalles: Ous de somera, L'abat de la Real i N'Espardenyeta, a càrrec dels coneguts escriptors G. Cabrer, J. M. Llompart i J. Vidal, respectivament i un «Pròleg per a educadors» de G. Janer Manila. Les adaptacions inclouen suggeriments per a la posada en escena (decorat, música, etc.).

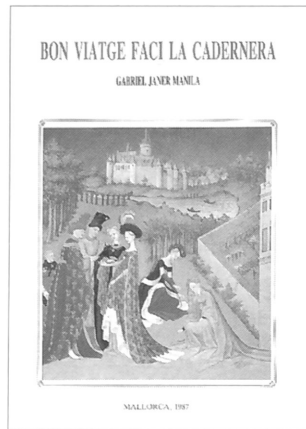
Guillem Cabrer: *CINC RONDALES I UNA CANÇÓ*, Il·lustracions de Mercè Arànega, Palma, Direcció General d'Educació (Conselleria de Cultura, Educació i Esports - Govern Balear), 1990, 163 pàgs.

El llibre, amb un pròleg de Josep A. Grimalt sobre les rondalles, inclou l'adaptació teatral de: La flor romanial, Ous de somera, El rei Tortuga, Els filats, El jai de la barraqueta i del romanç La porquerola. Cada adaptació és acompanyada d'indicacions escèniques (decorat, música, etc.) i alguns dibuixos il·lustratius en color.

Ramon Bassa (guió i instruccions) i Jaume Ramis (dibuixos): *JOC DE L'OCA DEL CASTELL D'IRÀS I NO TORNARÀS*, Palma, Editat per CENC i OCB en el marc de la campanya «El país a l'escola», 1985

Làmina il·lustrada a tot color que reproduïx un joc de l'oca construït a partir de l'argument de la rondalla Es castell d'iràs i no tornaràs. Consta de 63 caselles, al darrera hi ha els crèdits i les instruccions del joc, així com alguns suggeriments didàctics.

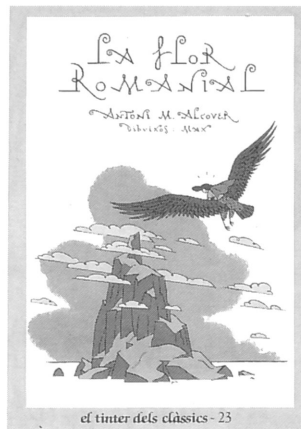
Gabriel Janer Manila: *BON VIATGE FACI LA CADERNERA*, Mallorca, Conselleria d'Educació i Cultura, 1987, 48 pàgs.

Aquest llibre conté 11 relats populars bellament transformats en cançó. Només 4 pertanyen a rondalles de l'aplec d'Alcover: L'amor de les tres taronges, La filla del sol i de la lluna, Tres al·lotes fines i La flor romanial. El llibre és il·lustrat amb làmines a color que són reproduccions de *Les très riches heures du Duc de Berry* i dibuixos en blanc i negre d'antics fulls volanders de canya i cordill.

Maria del Mar Bonet: *BON VIATGE FACI LA CADERNERA*, Barcelona, Direcció General d'Educació (Conselleria de Cultura, Educació i Esports - Govern Balear), produït per BMG i Ariola, 1990, 2 LP o 1 CD.

Àlbum que conté 2 LP (o 1 compacte) cantats per M. del Mar Bonet, amb lletres de Gabriel Janer Manila i música de diversos compositors (Toni Parera Fons, Joan Bibiloni, Enric Murillo, Toti Soler, etc.). Les il·lustracions de la carpeta i del llibret a tot color que inclou són de Carme Solé Vendrell. De les 13 cançons que conté només 5 són adaptacions de rondalles de l'Aplec: El port de la cibolla blanca, Tres al·lotes fines, La filla del sol i de la lluna, L'amor de les tres taronges i La flor romanial.

Antoni M. Alcover: *LA FLOR ROMANIAL*, dibuixos de Max, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat («El tinter dels clàssics», 23), 1990, 24 pàgs.

Versió il·lustrada a tot color — amb dibuixos molt actuals — de la coneguda rondalla. Inclou un pròleg sobre la figura de Mn. Alcover i el seu Aplec de rondalles. El llibre es tanca amb un complet vocabulari dels dialectalismes del text.

Ramon Bassa (adaptació): *NA MAGRANETA*, il·lustracions d'Aina Bonner, Palma, Ed. Moll («De mica en mica», 20), 1991, 17 pàgines

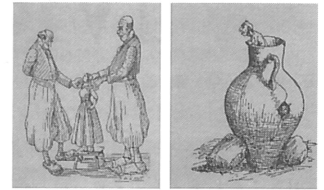
Petit llibret molt il·lustrat per a primers lectors que explica de forma resumida la rondalla de Na Magraneta. Escrit en lletra enllaçada, és l'últim d'una col·lecció de lectura progressiva. Conté una pàgina d'observacions didàctiques.

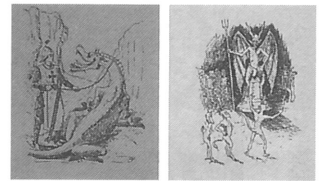
RONDAIES MALLORQUINES D'EN JORDI DES RACÓ (MOSSÈN ANTONI M. ALCOVER) (versió en còmic) dibuixos: Joan, Joan Josep i Maria Mari; adaptacions: Margalida Nicolau i Magdalena i Margalida Mari, Editorial Moll, 1994, 24 fascicles

Adaptació de 24 rondalles de l'Aplec en forma de còmic, que aparegueren una cada quinze dies al llarg de 1994. N'hi ha una versió

reiligada (1995) i es projecta publicar-ne 24 més el 1996. Els dibuixos són en blanc i negre i les portades en colors. Cada fascicle té 10 pàgines en format apaïsat.

FOLK TALES OF MALLORCA

Antoni M. Alcover: *FOLK TALES OF MALLORCA*, traducció de David Huelin, Palma, Editorial Moll, 1988, 142 pàgs.

Recull de 24 rondalles molt diverses de l'aplec d'Alcover: rondalles meravelloses i humanes, facècies, llegendes, coverbos, etc. traduïdes a l'anglès. El volum s'obre amb un prefaci explicatiu de la figura de mossèn Alcover, l'Aplec i la tasca de F. de B. Moll.

Gabriel Janer Manila (adaptació): *LA FLOR ROMANIAL*, il·lustracions de Joan Guerra

Adaptació de la coneguda rondalla. Fou publicada inicialment en forma d'auca. Posteriorment, a partir de les mateixes auques, s'edita en forma de llibret amb lletra enllaçada. Les il·lustracions, simpàtiques i de colors vius, acompanyen perfectament la senzillesa del text.

FUNDACIÓ
«SERVEIS DE CULTURA PER AL POBLE»

Per a la promoció popular de la nostra cultura
estam al vostre servei

Demanau informació a:
Carrer del Mar, 6 - 3er • 07012 PALMA

Restaurant
SA FONDA

ESPECIALITATS
CABRIT DE MUNTANYA
PORCELLA
ARRÒS BRUT - PAELLA

Tel. 51 70 22

LLUC

FÀBRICA D'ARTICLES DE PELL
guants

bosses

peces de vestit

i marroquineria en general

Gran Via de Colón

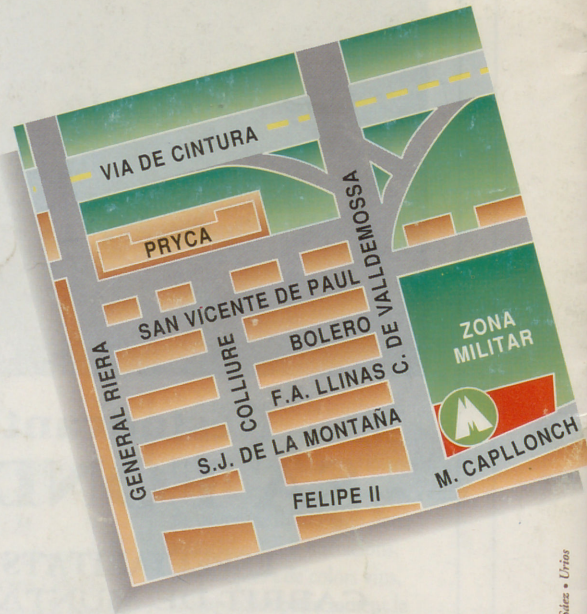
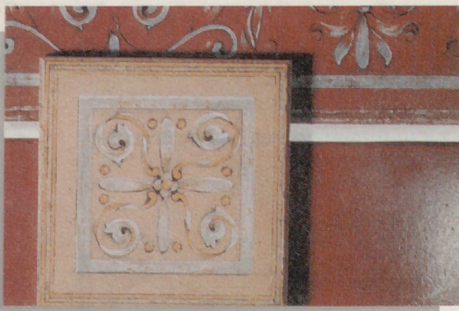
Telèfon 50 19 00

INCA

BANYS, TRESPOLS I REVESTIMENTS,
CALEFACCIÓ, AIRE CONDICIONAT...

TOT

de Massanella

Roca

 MASSANELLA S.A.

Ctra. de Valldemossa, 44. - Tel 75 03 45 - Palma